

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et specialbibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

AARBOG

FOR HISTORISK SÆMFUND
FOR SORØ AMT

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

XIII.

1925.

Redaktionsudvalget:

Akademikasserer, cand. mæg. *L. F. la Cour*, Sorø, Formand.

Redaktør *J. V. Christensen*, Ringsted.

Pastor *P. Severinsen*, Bringstrup.

BONDELIV
PAA EN VESTSJÆLLANDSK BONDE-
GAARD I CA. 200 AAR.

(FORTSAT)

Af

L. P. Jensen. (†)

VII.

UNGDOMSTIDEN.

Jeg blev konfirmeret d. 3. April 1864, altsaa i Krigsaaret, og mange sørgelige Minder har jeg fra den Vinter, da jeg gik til Præsten. Da den sørgelige Tidende om Frederik d. 7des Død d. 15. November naaede os, kom Far hjem fra Slagelse og med en bedrøvet Mine og Graad i Stemmen fortalte han os det, og føjede saa til: „Og nu faar vi Krig!“ Min Mor græd stille; de var jo begge hjertevarme, fædrelandselskende Mennesker, der var forstandige og oplyste nok til at vide, at vi ikke skulde vente os andet end Ulykke deraf. Far var, tilligemed en anden Mand fra Sognet, med i det store Følge ved den folkekære afdøde Konges Bisættelse i Roskilde Domkirke, ved hvilken Lejlighed Kong Kristian d. 9de personlig overrakte hver Deltager et stort Litografi med de to Kongers Billeder,

hvorunder stod skrevet: „Til Minde om Kong Frederik d. 7de fra Kong Kristian d. 9de“. At dette Billede blev smukt indrammet og fik en fremskudt Hædersplads i Hjemmet er selvfølgeligt. Far fortalte meget interessant om denne Oplevelse. I December Maaned kom Marschordre til mange Aars Mandskab, som jeg maatte hjælpe Far, der et Par Aar før var blevet Sognefoged og Lægdsmand, at bringe ud omkring, deriblandt til flere unge Familiefædre, og det gjorde mig vemodig stemt at være Vidne til den Bekymring og Sorg, et saadant Rejsepas kunde afstedkomme i Hjemmene. Vi Drengene, der gik til Præsten, glemte rent vor Leg i Frikvarteret for at tale om, hvad hver især vidste af Breve fra Soldaterne.

Min Konfirmation gik forholdsvis stille og ubemærket hen. Dels var det ikke dengang Skik at gøre store Gilder ved slige Lejligheder, som nu, dels kunde Krigens ulykkelige Gang have gjort sit til, at mine Forældre, der sørgede dybt over vore Nederlag og selv havde en vordende Svigersøn ved Fronten, har ønsket at fejre Dagen ubemærket, skønt de var baade stolte og lykkelige over at have faaet deres første Søn konfirmeret som Nr. 1.

Vi vidste jo længe i Forvejen, at Dybbølskanserne kun var uformelige Grushobe, som Fjenden vilde storme inden ret længe; naar vi var ved Stranden og lagde Øret til Jorden, kunde vi høre den stærke Kanonade, der ikke kunde undgaa at gøre os uhyggelige tilmode, da vi vidste, hvad det gjaldt: Død og Lemlæstelse for Tusinder af Landets Sønner. Der gik heller ikke mere end 14 Dage, før en Telegraf-Depeche — d. 18. April — meldte: „Dybbølskanserne er faldet“. Vi, og mange Familier med os, ventede

med feberagtig Spænding Tabslisternes Meddelelse om de faldne, de saarede og Fangernes Antal. De fleste kender jo af Historien, hvor frygtelige de var.

Efter min Konfirmation var det min Lyst at komme ud og lære et Haandværk, helst som Møllebygger; men mine Forældre satte sig haardt derimod. Nu skulde de netop til at begynde at nyde godt af deres „store“ Søn i Hjemmet, som jeg ogsaa med Tiden helst skulde overtage. De talte om den Skuffelse, jeg vilde faa, naar jeg fik prøvet det Slid, som Far paastod det var at arbejde i det tørre Ege- og Bøgetræ, tilmed for en ringe Løn, og da man jo ikke den Gang endnu kendte Save- og Høvlemaskiner, skulde Haandværkerne først oparbejde Træet. Jeg blev saa tilfredsstillet med det Løfte, at jeg om Vinteren, naar Landbruget kunde undvære mig, skulde staa paa Værkstedet og lave alt vort eget Træarbejde. Jeg havde længe som Dreng vist baade Lyst og Anlæg dertil. Jeg blev saa hjemme ved Landbruget og kom heller aldrig til at fortryde det, ihvorvel jeg dog af og til følte mig stærkt draget til Værkstedet med det gode Værktøj, naar noget interessant Arbejde laa og ventede, og sneg mig saa derind.

I Sommeren 1865 byggedes Halvdelen af den vestre Længe om, hvor en ny Hestestald, der afgav Plads til hele Hestebesætningen, blev indrettet. Før var, som fortalt tidligere, Hestene delt i to Stalde mod Nord, der nødvendiggjorde, at Møddingen fandtes i Gaarden og optog en stor Plads i det nordvestlige Hjørne af den ret store Gaardsplads. Der holdtes en ca. 15 Alen bred Passage fri fra „Gadeporten“ langs den østre Længe; men da vi altid havde megen gammel Halm, blev denne Pas-

sage og et ca. 10 Alen bredt Felt rundt om hele Møddingen forsynet med et tykt Lag deraf i den fugtige Aarstid, hvorpaa Køer og Heste færdedes, naar de skulde vandes i Gadekæret. Det var den mest praktiske Maade at faa den overflødige Halm anbragt paa. Naar Kvæget to Gange om Dagen blev drevet tilvands, maatte det opholde sig i Gaarden, medens der blev „givet i“ for hele Bunken; derved blev der tabt en Del Gødning og trampet rigeligt i den udstrøede Halm, som saa omsider var tjenlig til at kastes paa Møddingen. Kvægbesætningen, der kun talte ca. 12 Malkekøer og et lignende Antal Ungkvæg og Kalve, stod i 2 Rækker med Hovederne mod Ydervæggene og Grebning i Midten, saa det var ikke let at fodre, uden at Kreaturerne blev sluppet ud imens, især naar de som nu skulde have „Kraftfoder“ efter Vand. Naar dette var besørget og Døren lukket op, var det morsomt at se Køerne fare afsted og ind i hver sin Baas, som de næsten altid med Sikkerhed kunde finde, og hvor de vidste, der ventede dem en „Lækkerbidsken“, som de med deres Sidemænd let kom til at slaas om; og hvoraf tror man vel at denne bestod? Et stort Oplag af Avner fra alle Sædarter fandtes altid i Avnehuset ved Enden af Kostalden. Naar der om Morgenen efter at Davren var indtaget — som Regel $\frac{1}{2}$ Spegesild til bart Brød og derefter Mælkegrød — blev hakket ca. 2 Skæpper Kartofler meget fint i en Ballie, maalt 1 Skp. Byg- og Havreskraa fra Loftet og hentet en Spand Vand, saa var vi færdige til at „mængelere“ Blandingen af „Kraftfoderet“ for hele Dagen.

Med en $\frac{1}{2}$ Tøndekurv hentedes 4—5 Kurve stuvende fulde af Avner, hver Kurvfuld bredt omhyg-

geligt ud paa et Bræddeunderlag, en dertil svarende Del „Skraakorn“ øst ud derpaa med Haanden og hakket ned med en Trægreb mellem Avnerne, derpaa stænkedes Vand og en passende Del af de hakkede Kartofler blev tilsidst med en Skovl kastet ovenpaa. Naar de befalede Antal Lag var færdige, blev det hele 2 Gange øst igennem med Trægriben, saa nu kunde Avnerne rigtig suge til sig af al den „Aroma“, som de værdifulde Tilsætninger gav Anledning til. En 2 Skæppekurv fuld af disse Hørligheder til hvert Par Køer efter Vand For- og Eftermiddag var, efter alt at dømme, en udsøgt Nydelse for Dyrene. Ja var der nykælvede Køer eller en særlig god Malke imellem, kom der et Par „Nævefulde“ Skraa ekstra ovenpaa deres Ration. En Nutids-Fodermester vilde rynke slemt paa Næsen af saadan en „Kraftfodring“; men i 1850—60erne kaldte de Gamle den flot. Før den Tid fodrede man udelukkende Kvæget med Hø og Halm, og hos os havde man jo foruden Kløverhøet Mosehøet, der kunde variere fra 10—40 Læs, og skønt det var svovlet og temmelig værdiløst, afgav det dog Fyldefoder og var vel ogsaa lidt bedre end den bare Halm.

Enhver Landmand vil let forstaa, at Mælkeudbyttet efter en saadan Fodring maatte blive sløjt, men man var ikke vant til bedre. Kornsalget var, som bekendt, det, der i den Tid bar Landbruget oppe. Kunde man blot om Vinteren kærne det nødvendige Smør til Husholdningen, ventede man sig ikke stort derudover. Det regnedes for heldigt, naar man kunde bringe Køerne til at kælve i Januar og Februar, det var, ligesom de kælvede paany, naar de saa kom paa Græs i Maj. Det værste var, at de efter

den magre Vinterfodring ikke kunde taale det kraftige Græs og fik „Græssyge“ en lille Omgang. Hvis man nu havde gunstigt Vejr med passende Regn og Varmé, kunde Smørudbyttet nok give lidt Penge, som i Reglen skulde indkasseres ved, at Konen stod paa Torvet i Slagelse og falbød sine Varer. Det fineste og mest holdbare Smør produceredes, naar Køerne blev sluppet løse efter Høst; dette kaldtes „Ævresmør“ og blev hængemt i Krukker til Brug ved festlige Lejligheder om Vinteren. Naar Køerne langt hen paa Efteraaret — helst lige til November — blev „bundet ind“, havde man „opgivet Ævret“, et Udtryk, som endnu er brugt og godt kendt i det danske Sprog.

Den store Udlod ved Storebælt paa ca. 50 Tdr. Land blev aldrig dyrket i min Fars Tid. Der var ca. 20 Tdr. Land med bar Sand, hvorpaa blev græsset Beder, Faar uden Lam og Gæs. Af det anførte Regnskab fra 1860 ses en Anmærkning om Antallet og Dato, da Faar og Gæs er sat derud. Nogle Unghøveder, 4—6 Stk., blev senere sat ned i Mosen, naar Vandet var væk, alt blev passet af Husmandskonen. Paa samme Regnskab ses ligeledes, at der foruden 12 Skp. Land med Kartofler ogsaa er lagt 3 Skp. med Runkelroer, vistnok det første Tilløb til Roedyrkning, som gentoges hvert Aar, men aldrig udover $\frac{1}{2}$ Td. Land, saa det skulde jo ikke „batte“ meget til den Besætning. Man havde saa at sige aldrig voksne Mænd til at passe Kreaturerne. En Dreng paa 13-16 Aar kunde gøre det, og han blev ogsaa brugt som Hyrde, naar hele Kvægbesætningen blev sluppet løs. Derimod maatte vi Børn vogte Lam og Gæs i For sommeren; men da vi gerne var 2 og 2 sammen,

trykkede Ensomheden ikke saa stærkt. Det værste, der kunde hænde os, var, naar der trak en Torden op; saa løb vi uden videre fra Gæs og Lam, og det blev der heller ikke sagt noget til. Jeg var især som Barn meget angst, naar jeg saa de sorte Skyer stige op i Sydvest. Jeg husker saa tydeligt en pudsig lille Historie derom. Vi havde en Tjenestedreng, der blev opdraget paa Sognets Regning, et Par Aar ældre end jeg, godmodig og omgængelig, saa vi Børn kunde godt lide at være i hans Selskab, naar han var ude at vogte Kvæg, især fordi han var dygtig til at skære Pilefløjter og „slinge“ lange Piske-sværter. At være med til at knalde for Køerne med en lang Pisk og raabe: „Hov—hov—hop“! lokkede mig en varm Septemberdag ud til „tykke Hans“ og Køerne. Snart efter hørtes en fjern Torden, og sorte tykke Skyer fra Syd kom nærmere med tiltagende Styrke i Skraldene. Dermed var jeg færdig til at tage Flugten; men det vilde Hans jo nødig have, og siger fortrøstningsfuldt: „Du ska baare itte brø Dæ om noed, Pæder! ded æ itte aant vor Herre, der regerer!“ men „Pæder“ stolede ikke paa den Regering og halede ad Hjemmet til med fuld Fart.

I Slutningen af 60erne begyndte vi at mergle og dræne. Dog var Dræningen indskrænket til enkelte Sugeledninger paa de haardest tiltrængte Steder og ledet ud i de dybeste, aabne Grøfter. Fra Førstningen blev der kun købt „Vragrør“, der mest bestod af knækkede, halve Stykker, som jeg maatte renskære i Enderne med en lille Sav, førend de blev kørt ud og lagt i Rækker ovenfor de opgravede, smalle Rrender. Fra jeg var 16—17 Aar var det mit Arbejde at gaa nede i disse Rrender og lægge de stumpede

Rør tilrette, og det var baade sent og besværligt, først at ordne Stumperne hjemme og derefter faa dem forsvarligt lagt ned. Da der var gaaet et Par Aar med den „Metode“, fik jeg dog Far til at købe hele Rør, og nu syntes jeg, at det var et meget interessant Arbejde, især da vi med større Rør som Hovedledning kunde føje Sugeledninger ind deri og bagefter fylde de besværlige Grøfter til.

Jeg maatte ogsaa lære at saa Korn med Haanden i 16—17 Aars Alderen for at skaane min Far, der dels led meget af Gigt og dels efterhaanden havde faaet saa mange offentlige Hverv, at de tog saa meget af hans Tid, ligesom jeg ogsaa i samme Alder maatte sætte de mange Stakke i Høsten. At jeg allerede fra mit 12. Aar lærte at pløje Brakjord og snart efter deltog i Efteraarspløjningen, regnede jeg kun for det fornøjeligste Arbejde ved Landbruget, især da vi fik Plove med Jernstilling i Stedet for Træ.

Den 13. Maj 1867 blev en Mærkedag, særlig for Landmænd i Danmark og Nabolandene. Det blev et saa abnormt Vejr, at ingen af den dalevende Slægt blandt Bønder nogensinde vil kunne glemme den. Det havde været tidligt Foraar; al Foraarssæd var kommen op og havde skiftet Blade, Rugen var over $\frac{3}{4}$ Alen lang og nærved at „skride ud“, saa rejser der sig om Natten en Snestorm saa stærk og heftig med Masser af Sne og 5—6 Gr. Frost, ret som i den strenge Vintertid. Sneen laa flere Alen højt i Driver, og Mandskabet maatte ud med fuld Styrke for at gøre Vejene ryddelige. Majsolen havde Magt til at tø Sneen paa Tagene i Middagstimerne, saa Vandet dryppede stærkt fra Tagskæggene, men henimod Aften frøs dette Vand til Istapper, som naaede lige fra

Taget ned til Jorden, tykke og tætte med den dalende Sols Straaleglans i disse kæmpemæssige, brunagtige Iskrystaller, saa det hele dannede en saa pragtfuld Dekoration om alle straatækkede Huse, at de lignede smaa Glashuse eller Fépaladser, som jeg aldrig har set Mage til hverken før eller siden. Herregaardene havde sat Køerne paa Græs, og i tusindvis laa døde Kreaturer paa Markerne om Morgenen. Paa Bøndergaardene stod man op om Natten, da man opdagede Uvejret og trak de stakkels forkomne Dyr hjem, men paa Herregaardene er dette et uoverkommeligt Arbejde; er Kvæget først sat ud, maa det blive ude Nat og Dag. Man frygtede jo ikke uden Grund for en ødelagt Høst, men Varmen kom lige saa brat igen, som den var gaaet, og man forundredes ved, da Sneen var smeltet, at Sæden stod grøn og tilsyneladende uskadt. Ja den lange Rug laa ganske flad henad Jorden og saa jo ret bedrøvelig ud; men inden mange Dage stak den de yderste Spidser tilvejs igen, og trods al Ængstelse og Frygt over dette skrækkelige Vejr med dets truende Følger, blev der en rigtig god Middelhøst over hele Landet. Naar vi senere fik Kulde og strengt Vejr om Foraaet, saa de spæde Spire blev gule og blege, saa mindedes man hin 13. Maj og trøstede sig med, at naar der kunde falde en god Høst efter *det* Vejr, saa var der ingen Grund til Ængstelse nu.

Da Rughøsten kom det omtalte Aar, skulde jeg, skønt spinkel af Vækst og kun 17 Aar gammel, være Forkarl og gaa foran ved Mejningen — en Ære, som jeg satte højt; til Trods for at det knagede i mine Lemmer, naar jeg skulde skære og trække den svære Rug fra hinanden; den havde faaet et næsten vinkel-

ret Knæ i Straaet fra det omtalte Nedslag, som gjorde det besværligt at faa Leen ind under, og havde jeg ikke haft et godt Haandelag og et meget snildt Meje-rede af egen Konstruktion, var jeg sikkert blevet ødelagt.

Samtidig med, at jeg som Karl gik i Spidsen for alt Arbejdet paa Gaarden, fik jeg ogsaa den Ære at være Kusk for Familien, naar Turen gik til de omtalte Familier i Heininge eller til Slagelse, og medens jeg før kun havde et „Chenilleslag“ af blaat Vadmel, der var til at hægte i Halsen og naaede omtrent til Knæene, naar min Bror og jeg som Dreng skulde ud at køre, fik jeg nu for første Gang en „rigtig“ Overfrakke af sort Dyffel, et Par gule Vaske-skinds Handsker og Galoscher, saa jeg nu følte mig som en ret Kavalier, der kunde være bekendt at træde frem blandt andre „voksne Karle“.

Hvad der i høj Grad bidrog til min aandelige Udvikling var, at jeg hver Vinter efter Konfirmationen gik i Aftenskole hos Vilh. Hoffmann, der samtidig fik oprettet en Læseforening, der vandt stor Tilslutning blandt Skoledistriktets Beboere. Heri fandtes ogsaa den nye „Skolelærer-Literatur“, som jeg læste op af for hele Husstanden de Aftener, hvor jeg ikke var i Skole eller var optaget af Husflidsarbejde, som jeg ogsaa holdt meget af at sysle med. Naar „Lysemoderen“ med det hjemmestøbte Tællelys var tændt, Kvinderne anbragte med deres Haandarbejde omkring Lyset ved Kakkelovnen og Far med sin lange Pibe ved Bordenden, saa vidste man ikke noget bedre end høre mig læse Anton Niensens Bondehistorier med Dialekt af uforfalsket sjællandsk, ja hvor de dog alle kunde le af disse Bondetyper, som For-

fatteren her var en Mester i at skildre. I 1867, da fædrelandssindede Mænd rejste Skyttesagen som et Led i Folkeopdragelsen og navnlig til Vækkelse af Nationalfølelsen hos Ungdommen, fik vi ogsaa i Stillinge Sogn dannet en Skytteforening, som Far blev Formand for, og som jeg ogsaa med det samme blev indmeldt i og var meget optaget af om Sommeren. Vi havde flinke Ledere i forh. Underkorporaler saavel til Skydning som Exercits — dengang havde man endnu ikke de Kursus paa Højskolerne, som senere og jeg blev en særdeles flink Riffelskytte. Efter min Soldatertjeneste, hvor jeg rigtignok imod mit Ønske kom til at gennemgaa Korporalskolen, var jeg i en lang Aarrække Foreningens Leder og var glad ved dette Arbejde. Jeg vedblev at være aktiv Medlem i 28 Aar. Min Riffel, som jeg modtog i Aaret 1880, da jeg blev Skyttekonge ved Amtspræmieskydningen, som første Præmie med Sølvplade (der efterhaanden formeredes til en hel Række) hænger endnu paa min Væg og vækker mange kære Minder frem fra de store Skyttestævner i Ungdoms- og Manddomsaarene.

I samme ovenfor nævnte mærkelige Foraar fik jeg til Opgave at flette et nyt Risgærde om den gamle Bedstemors Have. Efter dette for hende tilfredsstillende Arbejde, bød hun mig ind i Stuen til „en lille Taar Kaffe“, som af og til kunde hænde; jeg var hendes Yndling som Bærer af hendes kære, afdøde Mands Navn. Jeg glædede mig dog ikke meget til denne Opmærksomhed, fordi jeg før havde erfaret, at hun *spyttede* i Kopperne og tørte dem med Snippen af sit ikke altid rene Forklæde, inden hun skænkede Kaffen op, men jeg kunde dog ikke nænne at sige „Nej Tak“, Metoden blev ogsaa den sædvanlige: de

blaatærnede Spølkummer fik deres Omgang, blev fyldt med den grumsede Kaffe fra Kedlen og vi fik et Stykke Kandis til. Der ventede mig dog en højst behagelig Overraskelse. Bedstemor trak en Dragkistesuffe ud, fremtog en gammel, ægte *Merskumpibe* med Sølvbeslag og en lang Sølvkæde hængende fra Pibespidsen ned til en Ring i Sølvskorstenen, som hun med et stolt lille Kniks overrakte mig „til evig Arv og Eje“ efter Peter Hansen. Med det samme fremtog hun P. H.s *Testamente*, som Lærer Storm havde skrevet og læst op ved Begravelsen, som Skik var, og som indeholdt hele den Afdødes Levnedbeskrivelse. Dette viste hun mig, uden at lukke det op, med nogle faa Ord om det, og havde jeg ikke været saa optaget af den herlige Arv, jeg nylig havde modtaget, og ligesaa interesseret i gamle Familieannaler, som jeg nu er, saa havde jeg sikkert bedt om at laane det og vilde derigennem kunne have faaet alle ønskelige Oplysninger om den Mands Liv, hvis Navn jeg bar. Bedstemor lagde imidlertid med Nænsomhed Papiret ned i Dragkisten igen og sagde med dæmpet Stemme: „Ja, dette ska' je haa mæ mej i min Kiste, naar je dør“.

VIII.

GAMLE LØNNINGSMAADER.

I en gammel Skudsmaalsbog har Far optegnet alle de Akkorder, der er lavet, naar han har fæstet Folk, lige fra 1848, da han begyndte som Landmand, og til hans Død. Jeg skal her gøre et ordret Uddrag af de mest karakteristiske og begynder med vor gode, gamle, trofaste Hans Larsen, der tjente Peter Hansen i 11 Aar, min Far i 29 og mig i 3 Aar:

„Fæstet Hans Larsen som Pundtærsker, og Ac-

corden er saaledes: Hver 28de Skp. af Byg, hver 25de Skp. af Rug, Hvede, Havre og 2 Sk. for Tra-
ven af Langhalm“.

Indsider Rasmus Madsen, der ligesom Hans Lar-
sen boede frit i det ene af Gaardens Huse, havde
samme Akkord. Da vi i 1856 fik Tærskemaskine, op-
hørte Pundtærskeriet, og vi finder da en ny, vidtløf-
tig Akkord med H. L., der er saalydende:

„Sluttet følgende Accord med Hans Larsen, fra
den 20. Januar 1856 skal han have 1 Fjerdingkar
Byg i Dagløn for hver Dag, han er med ved Ma-
skinen og tager Del i alt andet paa Gaarden fore-
faldende Arbejde indtil 1. Maj, fra den Tid til St.
Hansdag 20 Sk. daglig. 1 Faars Græsning, saalænge
jeg besidder Udlodden i sin Helhed, og en Ko
græsset og fodret som sædvanligt, hvorfor han
skal godtgøre mig 5 Rdl. Fra St. Hansdag og til
Mikkelsdag skal han have 4 Tdr. Byg“.

„Fæstet Frederik Pedersen paa et Aar, og Løn-
nen skal være blaa Stumptrøje og Buxer, et Par
Lærredsbuxer, 2 Skjorter, Hoser og Hosefødder,
et Halstørklæde og Vanter, en Silkehat, Træskoer
og en Kiste, 1 Rdl. til Vask, 3 Rdl. i Stedet for
Støvler og Vest, fra 1. Maj 1854 til 1. Maj 1855“.

„Ungkarl Niels Jørgensen skal tjene mig fra 11.
Juli 1858 til 1. Maj 1859 og Lønnen skal være 30
Rdl. i Penge, 8 Alen Vadmæl, 4 Alen Hørlærred,
4 Alen Blaarlærred, 2 Skjorter, 1 Par Hoser og
Hosefødder“.

„Fæstet Husmand Niels Hansen fra Juni 1861 og
til 1. Maj 1862, og Lønnen er 20 Sk. for Dagen
til St. Hansdag og fra St. Hansdag til Mikkelsdag
24 Sk., 2 Tdr. Sæd for de 2 Dage om Ugen fra
St. Hansdag og til Mikkelsdag og fra den Tid
1,4 Skp. Sæd pr. Dag til 1. Maj.“

„Fæstet Drengen Anders Jensen paa et Aar fra

1. November 1861, og Lønnen er en blaa Vadmelstrakke, et Par blaa Bukser, et Par blaa Lærreds do., 2 Skjorter, den ene af Blaarlærred, en Vest, Nattrøje, Kasket, Halstørklæde, Hoser og Hosefødder, et Par Vanter, et Par Støvler og de Træsko, han behøver, altsammen nyt. — Givet 2 Sk. i Fæstepenge.

Hermed tror jeg at burde afslutte disse Bidrag til Forstaaelsen af Datidens Lønningsmaade, da kontante Penge ikke var meget rigelige blandt Bønder. Jeg husker alle disse Folk. Imellem dem og mine Forældre herskede det bedste Forhold. Med Undtagelse af Hans Larsen, der brugte det fortrolige: „Jens“, i sin Tiltale til Far, sagde Folkene altid „Manden“ eller „Vor Faaer“ om deres Husbond.

Medens jeg er ved disse gamle Tjenestefolk fra Midten af det forrige Aarhundrede og den nærmeste Tid derefter, skal jeg forsøge at gengive efter min Hukommelse nogle af de Gamles Udtryk og Talemaader, idet jeg bemærker, at de af Partikulier L. Kristensen her i Aarbogen for nogle Aar siden givne fra Gimlinge Sogn sydøst for Slagelse ogsaa er brugt og kendt i Stillinge Sogn, vest for Slagelse; dog tror jeg at kunne supplere dem med nogle originale fra *mit* Fødesogn. Som Objekt her var vor gamle Hans Larsen især brugbar. Han spurgte altid: „Hva *est* Klokken?“ men heller kun i denne Forbindelse sagde han „est“, og han var den eneste, jeg hørte det af. Da han i al den Tid, som jeg kan huske, boede i vort Indsiederhus 5—600 Alen fra Storebælt, havde han god Lejlighed til at gøre Observationer ved Hjælp af Havets Foreteelser og forudsige Vejrforandringer. Det hed sig da: „Naa *øser hun* (Stranden) omad *Spraae* te, saa vi ka snart

vente Regn, ja ded ka got *allevere sig* a vi aa og te ka faa in *Ilen* (Regnbyge) ingen *Averten*, hvis hun *stændig* (stadig) bliver ved aa øse der yde fraa", (Sydvest) eller: „Naa *vier* hun omad *Reese* (Reersø) te (Nordvest) saa ve hun nok braase paa imoren mæ en reide Storm“. Skulde han trække „*Tivveren*“ (Tyren) ud, var det om at gøre, om han kunde faa „*Ragehesten*“ (Magten) over det store Dyr. Det samme Udtryk gjaldt ogsaa om Forholdet mellem stridende Mennesker. Det var ikke heldig for nogen at blive „*slaa'en*“ (flov) eller „*andereret*“ (forskrækket). Naar „*Jeiden*“ (Gigt) plagede en, kunde han komme til at „*humbe*“ (halte) paa „*Skankerne*“ og det hjalp ikke „*iløl*“ (alligevel), om der blev lagt „*forgylt Plaster*“ (Høsegødning) paa „*Bagredet*“.

Vi havde en skikkelig, gammel Haandværker i Byen. Han var meget „*nævenyttig*“, og det var sjældent, han nægtede at paatage sig hvadsomhelst, men det lykkedes langt fra lige godt. Han havde dog altid nok at bestille, fordi han egentlig var velset og snakkede Folk efter Munden. Da den politiske Kamp-tid kom i 70erne, var han altid bange for selv at tage Standpunkt, naar Bønderne mundhuggedes om Politik; han lo blot „Ho—ho—ho—ho!“ Spurgte de saa: „Hva sier Du til *det*, Per?“ kom det nølende: „Ja, hva ska man sie! Je holler mæ nu helst „*massiv*“!“ Blandt et af hans „Kunstværker“ mindes jeg et Gravkors af Træ, som han efter Enkens Bestilling havde rammet ned paa Kirkegaarden over vor gamle Hans Larsens Grav. Det var rødmalet, og med sort Maling havde han ved Hjælp af en Pind, eller maaske en tynd Pensel, malet Indskrift paa Korset med kluntede, forkerte Bogstaver og skræk-

kelige skæve Linier, der fortalte om hans Fødsels- og Dødsdag, og til Slut: „Fred med dit Støv 1880“.

Samme „Tømrer“, der forøvrigt aldrig havde lært noget Haandværk, brugte altid meget gammeldags Udtryk, men ved at læse flittigt i Avisen, stjal han sig til at hugge saadan et moderne Udtryk som det ovenfor nævnte, men fik det ikke saa sjælden, ligesom her, forkert i Halsen til almindelig Moro for dem, der forstod at vurdere det.

Vi havde i Slutningen af 60erne en Husmand, som havde været med i Krigen 64. Han pralede og løj, saa det kunde forslaa noget, naar han fortalte Krigshistorier, og det var ham netop altid en Nydelse. Naar min Bror og jeg, han som 15—16 Aars Knægt og jeg som „Forkarl“, arbejdede i Brakmarken, hvor Husmændene samtidig rensede Vandrender op, kunde det let træffe sig saaledes, at vi holdt Maaltid sammen derude, og det var ved en saadan Lejlighed, at vi to Brødre, der havde en særdeles udviklet Sans for al Slags Humor, fik den drabelige Helt til at aflevere en „Historie“ saa kostelig, at jeg ikke kan lade være at komme med den her.

Vi begyndte med at spørge, om han blev indkaldt straks ved Krigens Begyndelse? „Om jæ blev, ja ded ka I taa Forgivt paa a jæ blev! Jæ var med Dav aa Nat aa hugge Isen paa Voldgraven istykker, naar vi itte vaa paa Vagt; men ded vaa jo en forbandet lang Vold paa øver 20 Mil, saa ku „Ge Mesa“ nok se, a ded kutte blive ved aa gaa, aa saa en *Averden* ved 10 Tiden sier han te hele Mandskaved: Gør jer fære Folkens til aa afmasere lie mæ ded samme! „Det blev nok en drøj Tur“, indskød jeg; „Ja I ka ells tro; jæ glemmer F... aldrig *Redderaden* fra

Dannevirke"! Efter at han nærmere havde omtalt Enkelthederne, som vi kendte godt iforvejen, spurgte jeg ham: „Kom Du aldrig med i nogen Træfning paa Dybbøl?“ skønt jeg godt vidste, at han *ikke* havde deltaget i nogen Fægtning, da min Svoger havde staaet ved samme Regiment og forlængst givet fuld Besked derom. „Ja ded vaa jæ reidenok! da Dybbøl blev taaed, sto jæ i Skanse Nr. 2 og fyrede paa Tyskerne, saalænge je hade noed at skyde med, men saa saa jæ jo nok, at di rendte løve fra di andre Skanser, og der laa saa mange Saarede og Faldne, a jæ jokkede i Blod lie te Anklerne! men ded ka nok være, a jæ bruvte Skankerne aa slap da lykkelig og vel ing te Sønderborg. Men Kors da for alle di, der blev taaed te fange, 20,000 forslog da nok itte, aa di blev mæ ded samme ført lie te Flensborg, hvor der laa en hel Bunke tyske Skive, som di blev sat yd paa aa ført væk“! „Hvor blev de ført hen“? „Ja de blev F. . . . ført liesaa langt bort, som di ku komme“! „Jamen hvor langt er det?“ „Ded var saa langt, at di kutte komme længer. Masterne tog paa Himlen, aa Skyerne hængte i store Laaser nør omkring Master aa Tovværk, saa der vaa ingen, der ku røre dem“. Den var jo ikke til at holde Alvoren vedlige med, og vi maatte næsten vælte om af Latter. Manden saa helt fornærmet paa os med sine smaa indfaldne graa Griseøjne og bandede endnu engang paa, at det var sandt, for en af hans Bekendte havde været imellem Fangerne, og det var *ham*, der havde fortalt ham det, saa det passede godt nok.

I Julehøjtiden blev der i mit Hjem efter Helligaftens-Maaltidet, medens Mandfolkene var ude at fodre

Kreaturene, uddelt kolde Æbleskiver med 10 Stykker lagt i en Bunke paa Bordet udfor hver af de voksnes Plads og 8 Stk. til Drengen. Hvem der vilde nyde dem paa Stedet uden Sukker til kunde gøre det; ellers puttede man dem i Kasketten eller lagde dem op i Vindueskarmen for at give Plads for Kortspillet om Pebernødder. Her fik vi vor „tapre Landsoldat“ til at give en nøjagtig Forklaring om Dybbølstillings Udseende. Han tog resolut sine 10 Æbleskiver og lagde dem ud paa den hvidskurede Bordplade saaledes som Skanserne havde ligget, og efterhaanden som disse blev skudt ned, fik Æbleskiverne et Tryk for at illustrere den aftagende Højde. At en saadan Anskuelsesundervisning gjorde Lykke, behøver jeg vist ikke at forsikre om.

Som man vil have forstaaet, var denne Mand alt andet end sympatisk. Under Middelhøjde, rundrygget og ludende fremad med Hovedet, der var dækket af et tyndt, skidenrødt Haar, og saa et Par dybtliggende, stikkende Øjne. Han var dertil drikkfældig og endte ogsaa som Dilerist. Den sidste Gang, jeg saa ham, var i min egen Gaard, da han i et Anfald af Dilerium bad mig om at laane ham Hest og Vogn til at køre til *Trondhjem* med.

OLDERMAND.

Lige indtil vi fik den nye Snekastningslov, havde Oldermændene for Bylavet 2 Forpligtelser: at tilsige Beboerne efter den af Sogneforstanderskabet — efter 1867 Sogneraadet — tilsendte Liste over Snekastningspligtige, naar Sneen gjorde Vejene ufremkommelige, og naar Kapitelstaksten var sat og Listerne affattede og tilsendt Oldermændene, da at „samle

Tiende" d. v. s. indbyde Gaardmændene til at møde hos ham 2 Gange, altid i første Halvdel af Februar, til Ordning af Konge- og Kirketiende.

Som legitimt Bevis paa denne Værdighed behøvedes kun et *Tudehorn*. Det var forøvrigt et meget smukt forarbejdet Bøffelhorn med et fint Mundstykke paa, som passede godt til Munden, og paa Hornet var indgraveret: „Kr. Stillinge Byhorn“ med ret sirlige Bogstaver. Hver Mikkelsdag skiftede det Opholdssted. Jeg gad egentlig vidst, hvor det nu er.

I mine tidligste Drengaar blev der „*tudet. paa Gaden*“ saavel til Snekastning som til Tiendesamling, men Folk blev saa ligegyldige, at de ikke gad gaa ud paa Gaden og høre Besked, om ogsaa Oldermændene lukkede Porten op og tudede ind i Gaarden. Saa hørte den Tuden helt op, og man vilde saa hellere gaa fra Sted til Sted med Tilsigelsen, naar man dog alligevel skulde ind i Byens Gaarde og nødvendigvis til alle Udflytterne. Efterhaanden som man indfandt sig hos Oldermændene, blev der serveret Smørrebrød og Æbleskiver med Øl og Snaps, hvorefter Pengene indbetaltes til Listeføreren, der gerne var Oldermændene selv. Naar alle var samlede, holdtes Licitation over Transport af det samlede Beløb, Kongetiende til Valbygaards Godsforvalter og Kirketiende til Sorø Akademi, det kunde i Reglen gøres for 8—10 Sk. pr. Gaard. Havde nogen saa en Sag af fælles Interesse, kom den frem til Drøftelse. Stillinge Gadejord var i mange Aar Genstand for en meget livlig Forhandling. Ved et Tiendegilde hos os i mine smaa Drengaar husker jeg, at Smeden, som gerne var indbudt til disse Gilder, havde en Forhandling med Gaardmændene om Forandring af Løn-

ningsmaaden for Smedearbejdet. Jeg kan godt huske, at naar vi skulde have Hestene skoet, skulde der „bestilles Smedie“ en eller to Dage forud. Vi havde Stangjern og Smedekul liggende paa Materialloftet; heraf skulde det nødvendige bringes til Smeden i rette Tid. Den paagældende Dag skulde Forkarlen møde meget tidligt i Smedien med rigelig Mad, Øl og Brændevin, der skulde udgøre for baade „Davre“ og „Halvgaaenmiddav“ for ham selv, Smeden og Svenden. Karlen skulde kunne svinge den store Hammer, „slaa op“ hed det vist, og dertil hørte at hjælpe Smeden med at flække de hvidglødende Jernstænger og danne Hestesko af dem. Svenden skulde „strække Sømteen“ og lave Søm deraf. Dermed gik Formiddagen, naar der skulde skos 4—5 Heste.

Til Middag kom Karlen og begge Smedene, der ogsaa skulde have deres Middagsspise. De sidste mødte med deres Skødskind (Skindforklæder) og sorte Ansigter, saa jeg blev helt bange for dem. Karlen tog saa et Par af Hestene med sig, mere end 4 Heste med nye Sko tror jeg ikke, Smeden kunde besørge paa en Vinterdag, og Karlen skulde saa „holde op“ mens Smeden skoede. Om Udflytterne havde det paa samme Akkord som vi, ved jeg ikke, men jeg formoder, at det har været det samme, kun med den Forskel, at de rimeligvis har maattet bære Middagsmad til Smedien.

Formodentlig er man da bleven enige om, at dette Forhold ikke længere var tidssvarende, og fra nu af fik Smeden fuld Betaling for alt Smedearbejde med Tillæg af Jern og Kul. Smeden havde selv en god, lille Jordlod paa 7 Td. Land af Præstegaardsjord ved Siden af vor, Øst for Byen. Naar han skulde køre

Gødning ud, bibeholdt han den gamle Skik at tilsige 4--5 Møgvogne med Heste og Kusk en Søndag Formiddag med paafølgende „Møggilde“ om Eftermiddagen, hvor der vankede god Mad, rigelig Drikke og „et Slag Firkort“. Derfor var Karlene altid vilige, naar de blev bedt til „at køre Møg for Smeden“. Folkevittigheden havde ogsaa fundet paa at bruge denne Sætning om Folk, der havde faaet Mavepine med altfor stærk „Stolgang“.

Forhandlingerne ved Tiendegildet drejede sig altid ogsaa om at „tinge Fastelavns-gilde“ for „de Gamle“. — Resten af Natten aad og drak man, særlig Kaffeknægte, spillede Kort o. s. v., og ved Afslutningen erlagde man 2 a 3 Mark, som med Aarene steg til 1 Rdl.

FASTELAVNSGILDER.

I min Barndom og Ungdom blev der holdt mange Fastelavns-gilder i mit Hjem. Vistnok for en stor Del begrundet i det rummelige Stuehus med *Brædegulv* i næsten alle Stuer, og da „Øverstestuen“, som tidligere bemærket, var paa 4 store Fag med Kælder under, var det jo ikke let tilnærmelsesvis at opnaa saa gunstige Forhold andre Steder, hvor man endnu havde smaa, lave Stuer med Lergulv næsten overalt, som dog efterhaanden, som jeg voksede til, blev ombyttet med Brædegulv. Navnlig var „de Gamles“ Fastelavns-gilder i høj Grad animerede og fornøjelige. Som disse hel- og halvgamle Mennesker kunde more sig med hinanden paa en harmløs og uskyldig Maade, har jeg aldrig set Mage til noget andet Sted, og det til Trods for, at Sognet i en længere Aarrække var delt i to mod hinanden stærkt kæmpende Partier om

kommunale Anliggender. Men man var jo fra begge Sider storsindet nok til helt at lade al Strid ligge, naar man holdt Gilde, og da jeg blev voksen, beundrede jeg Stillinge Gaardmænd for denne sjældne Egenskab hos Bønder. Man regnede det ikke for at have været morsomt, naar Gildet ikke varede til op paa Formiddagen næste Dag.

Adgang til disse Gilder havde, foruden Gaardmændene med deres større og mindre Børn, Smedene, Lærerne og Møllersvendene, der paa den Tid var meget ansete og næsten blev budt med til alle Gilder. Vi Unge glædede os vældigt til „de Gamles“ Fastelavnsgilde, som vi med Rette og efter Traditionen ventede os meget af. Nu gjaldt det om at have Gildestøjet i Orden, og dertil hørte ufravigelig for alle Mandfolk fra 10—12 til 60 Aar et Par sribede Nattrøjeærmer under den blaa Vadmeldragt, enten uldne, hjemmestrikkede eller helst et Par Bomulds, købt hos en Hosejyde, der førte et stort Lager af den Slags med sig om Vinteren, udelukkende beregnet til Gildespynt for Bønderne, og som Kvinderne saa maatte „indlemme“ i en hvid „Vadmelslulle“. Det var altsaa noget af Mandkønnets vigtigste Pynt, naar de fik det for varmt under Vadmelsfrakken og maatte lægge denne.

I sidste Halvdel af Treserne var Krinolinerne endnu paa Mode, og mange af de unge Koner og Piger mødte med disse taabelige, upraktiske Indretninger under Hvergarnsskørterne. Ikke alene var det besværligt for dem selv og deres Kavalerer at svinge sig i Dansen, men naar de saa undertiden lidt hovedkulds blev sat ned paa de smalle Bænke, hvor Skørterne ikke fik Tid til at presses ind under,

kunde der rejse sig en hel Port i Rundbuestil, der aabnede Udsigt til Damens „Underværker“ i betænkelig Grad og selvfølgelig morede Tilskuerne.

Ved 2—3 Tiden om Eftermiddagen begyndte Gæsterne at indfinde sig, og efter at have nydt lidt Smørrebrød, Æbleskiver og en Kop Kaffe, stemmede de 2 Musikantere — der var sjældent flere — Violinerne og begyndte at spille op til Dansen. Det var næsten et højtideligt Øjeblik, naar Værten, efter at der var mødt et tilstrækkeligt Antal, bad Mændene om at tage deres Koner med „op i Stuen“, da at se disse lægge Armen om Livet paa „vor Mor“ og Par efter Par med alvorlige Miner gravitetisk spadsere Stuen rundt en 3—4 Omgange, til de endelig næsten samtidig med et lille Hop vendte sig mod Damen og begyndte at træde den første „sagte Vals“.

De Unge, som var kommet tidsnok, var gerne Tilskuere til denne stilfulde Aabning af Ballet, og det har moret mig meget at se dette kostelige Optrin, der kun var forbeholdt „de Gamle“ og betragtet med Overlegenhed af Ungdommen. Efterhaanden som Dansen fortsattes af Gamle og Unge, steg Humøret, og under Vadmels- og Hvergarnsdragterne begyndte Sveden at sive ud, den adstadige Marsch forud for Dansen hørte op, Latter og lystige Udbrud tog til, og inden en Time var gaaet, blev næsten alle Frakker og Trøjer halet af og gemt hen i Senge, i Sovekammeret eller hængt op paa Vindueskroge rundt omkring, og nu gik det løs i de sribede Nattrøjerærmer eller, for de flottere unge Herrers Vedkommende, i Skjortærmer af „Købstadlærred“. At inklinere med Buk for Damerne var der aldrig Tale om for ældre Herrer, nej, man rakte blot Armen frem mod

Damen, undertiden med bortvendt Ansigt, eller for enkelte med særlig højt Humør ved et Knips med Fingrene lige for Damens Næse og et: „Æ Du med paa den?“ — En Del af de ældre Mænd, der snart blev trætte af Dansen, satte sig ind i Dagligstuen og spillede „Firkort“, „Napoleon“ eller „Sol“. Smørrebrød blev af og til baaret om i Dansesalen, medens en adræt Mand eller Karl geskæftig mødte frem med Brændevinsflaske og *et* Snapsglas, som ellers, ligesom Ølkruset, havde sin stadige Plads i Vindueskarmen, og kredensede alle voksne Mænd af *det samme Glas*; en anden kom bagefter med Ølkruset. Det hændte ogsaa efter en rask Runddans, at en af Gæsterne fandt paa at raabe: „Det var Brændevin værd!“ og saa var Mundskænken parat. Lidt over Midnat blev der baaret et Bord ind og sat midt i Balsalen. Herpaa blev nu sat en stor Terrin fuld af Punsch, Ølglas, Vinglas og et Fad Æbleskiver. Værten selv eller en betroet Mand fyldte Glassene. Kortspillerne maatte forlade Dagligstuen, hvor Konerne skulde nyde Kaffen, medens *alle* Mænd maatte holde sig til Punschesoldet. Efter Jørgen Kristensens Død blev der næsten aldrig holdt egentlige Skaaltaler, det evnede eller vovede man ikke. Man *sang* alle Skaaler ud efter den endnu kendte gamle Melodi: „Og dette skal være“ o. s. v. Vi Unge, som efterhaanden voksede op og kunde synge, maatte bistaa med Fædrelands-sange og lystige Viser efter eget Valg. Var der saa mange Medlemmer af den nystiftede Sangforening tilstede, at der kunde blive mindst en paa hver Stemme, sang vi 4-stemmige Sange, som dengang var ukendt i de Ældres Kreds.

Efter Punschen var Humøret jo kommet nogle

Grader op, Damerne havde, for manges Vedkommende, siddet og længtes efter Dansen igen, og nu blev der gerne raabt: „Damerne har Ordet en Time!“ Den ene Musiker tog Kornetten frem i Stedet for Violinen, hvad der yderligere forhøjede Danselysten, og de ældre Mænd fra Spillebordene skulde nu ogsaa have „rendt det gale a dem“, saa de blev nu en Tid i Dansesalen, trodsende Damernes Ret til at inklinere, og saa blev alle de gamle Folkedanse gennemgaaet under Højtryk, glade Raab og rigelig Stampen i Gulvet med Støvlehælene. Foruden Seksture og Pærevalse, som alt flere Gange havde været prøvet, var det morsomt at se de Gamle med passende Humør svinge „vor Mor“ og selv tage Del, helst med de vævreste unge Piger, i Opførelsen af: „Kvadrillen“, „Hjerter To“ — „Det lille F.“ — „Firtur med Svejtrit“ — „Okseko“ — „Jødeturen“ — „Holmstrup Firtur“ — „Pigernes Fornøjelse“ o. m. fl., men der var en, som fik et særligt komisk Udfald, jeg er ikke sikker paa, om den hed „at væve Vadmæl“. Vi havde nemlig en Slagter ved Navn Carl Hjort, som ikke alene var stiv i at sige Brandere, der just ikke altid var lige vellykkede — hans Kødvogn med en radmager Rallike for kaldte han selv „*Karlsvoguen*“ — men han var tillige en ivrig Danser og førte nu an ved denne Dans. Det hele var formet i en lang, sammenhængende Kæde, der begyndte midt paa Gulvet at rulle sig sammen til et stort Nøgle; da dette var gjort, brød Slagteren, som stod inderst, ud med sin Dame, de andre fulgte efter, Haand i Haand, til hele Kæden var rettet ud igen; men saa faar Hjort den barokke Ide at trække afsted med hele Sværmen ind igennem „Mellemstuen“, Dagligstuen, Gangen og

ud i Gaarden omkring Hundehuset og tilbage igen under højroset Latter og Raab, og da man kom op i Dansesalen og afsluttede det vellykkede „Tog“, blev vi enige om, at den Dans skulde hedde: „*Hjortens Flugt*“! den var vi vis paa at kunne beholde for os selv.

Henad Morgenstunden blev der dækket et koldt Bord i den ret rummelige Dagligstue med Flæsksteg, Sylte, Rødbeder, Smør og forskellige Slags Paa-læg med Øl, Snaps og Cognac til Kaffen. Der var jo altid nogen, som skulde hjem til Kreaturerne at gøre Morgengerning. Det kunde dog ikke undgaas, at det første Frokosthold blev trukket op i Dansesalen igen og i Timevis dansede med Overtøj paa; det kaldtes „Træskovalsen“. En Del blev dog ved med Dansen og vilde se „Enden paa Gildet“. Naar det sidste Hold gik til Frokostbordet, var det i Reglen den lyse Dag, og det var gerne de værste Spasmagere, som nu holdt sig til. Deriblandt en 4—5 Stk. af de ældre Gaardmænd, og hvad de kunde finde paa af kaade Streger, er ganske utroligt; det var derfor ikke mindre morsomt at overvære Slutningen end den højtidelige Indledning, endskønt de var saare vidt forskellige. Ved 9—10 Tiden brød de endelig op, uden at man kunde sige, at disse eller nogen af de forud afgaaede Gæster havde været kendelig paavirket af Spiritus.

I de Aar gik hele Fastelavns Uge med Gilder. *Karlene* begyndte om Mandagen, da de allerede fra Formiddagen af i et pyntet, fantastisk Optog drog om fra Gaard til Gaard og „skød Ræven“ med paafølgende Gilde om Aftenen. *Drengene* kom saa om Tirsdagen, *Husmændene* Onsdag eller Torsdag, og

Gaardmændene altid om Fredagen. Lørdag Aften holdt Karlene „Efterslik“ hos den Mand, hvor Gildet havde staaet. Der spiste de „Levninger“, gjorde det manglende Regnskab op og spillede Kort det meste af Natten.

Det var Drengene fra 10—12 til 16 Aar, som dirstede sig til at „tinge“ et saadant Fastelavns-gilde og „løb omkring“ fra Formiddagen, pyntede ud nogenlunde ligesom Karlene. En „Førløber“, der skulde bede om Tilladelse for hans „Herskab“ at træde indenfor, en „Æggestodder“ og hans Kælling med hver sin Kurv til at samle Æg og Flæsk i til Æggegekagen, en „Bajads“ med en lille Pose til at gemme de sammentiggede Skillinger i, en „Bedemand“ og selvfølgelig en Spillemand hørte ufravigelig med til et saadant Optog. Da det i Fastelavns Ugen var meget vanskeligt at skaffe Musik til disse mange Gilder, blev jeg i 15—16 Aars Alderen stærkt presset af Drengene til at spille, det ene Aar i Keldstrup og det andet i Stillinge, hvor man begge Steder bød mig 3 Rdl., ligesaa meget som en „rigtig“ Musiker fik, og for saadan en Knægt var det jo mange Penge; jeg trængte netop til et Lommeuhr for at blive en rigtig Karl, hvad Under da, at jeg sagde Ja! Saa traskede jeg fra Gaard til Gaard med ca. en Snes Drengene, blæsende paa min Fløjte (som jeg fik af Jørgen Kristensen) op igennem Gaarden, og paa Violinen spilledes hvert Sted 3—4 Danse i Øverstestuen, hvor Drengene saa svingede Koner og Piger samtidig med, at de grisede Stuerne meget til. Det morede mig at se den Vigtighed, som flere af de ungdommelige Kavalerer kunde lægge for Dagen og søgte at overgaa hinanden i; jeg kunde heller

ikke undgaa at lære den Remse, som „Bedemanden“ afhaspede hvert Sted i renlivet Skoleremsestil, og for Kuriositetens Skyld skal jeg gengive den:

„Jeg skal bede Eders Piger fra vores Ka'le,
om at komme i Aften i vort Danselokale!
Øl og Mad det skulle I faa,
Musikken skal alt for Eder gaa;
saa ingen skal stille paa Gulvet staa“.

og saa føjede han til: „Det skal være ude hos Jens Kressen“.

De smaa Piger sagde naturligvis „Ja Tak“! og om Aftenen fik de ogsaa den dejlige Æggekage at smage, samt Flæsk, Sylte og Smørrebrød, alt imellem som de fik adskillige „taktløse“ Rundtenommer paa Gulvet. Jeg maa dog tilføje, at dette ungdommelige Selskab morede sig paa en meget anstændig Maade.

IX.

OVERTRO.

I en stormfuld Novemberrat 1859 nedbrændte Stillinge Præstegaard, og denne Nats Rædsler hører til mine alleruhyggeiligste Barndoms minder. Ilden opstod ved 8-Tiden i Staldlængen, der laa mod Vest kun 8—9 Alen fra Kirken og saa tæt op til Møllegaarden, at der fra Tagskæg til Tagskæg ikke var over 5 Al., saa det blev med Rette betragtet som et Vidunder, at Møllegaarden kunde reddes. Havde alt Møllerens Mandskab ikke været paa Benene og i en Fart sat Stiger op til Taget paa den østre Længe og øst Vand ned over de derpaa udbredte Lagener, havde det sikkert heller ikke været muligt. Pladsen imellem Møllegaarden og vores Gaard var tildels opfyldt med Stakke, og da det stadig hed sig: Nu

er der Ild i Møllegaarden! gik Mor og vi Børn i den dødeligste Angst. Vi kunde staa inde i Stuen og se brændende Tækkefoder flyve højt oppe i Luften, og Kirketaarnet, som ogsaa kunde ses fra Stuen, saa ud, som om det var rødglødende. Man frygtede for, at det meste af Byen skulde være gaaet op i Luer, da Stormen fra Begyndelsen var lige vestlig og bar Ildfunker ned mod Skolen og de nærmestliggende Huse, hvor Ilden ogsaa et Par Gange havde antændt uden at faa Lov at brede sig, da der hurtigt samledes Mandskab til at bekæmpe den øjensynlige Fare; men til alt Held drejede Vinden om mod Nordvest og kom derved til at føre Mængder af brændende Tækkehalm ned over de nøgne Marker, og Byen var reddet. Alle Kreaturer brændte, og det var et forfærdende Syn, da jeg Søndag Morgen ved Kirketid listede mig ind ad Kirkeporten og op til de rygende Ruiner, hvor lange Rækker af forkullede Heste- og Kvæggroppe laa og sendte en hæsleg Lugt ud omkring i Nærheden. Jeg glemmer aldrig dette Syn, som yderligere fæstnede sig i mit Barnesind, da den nu husvilde Provst Zahle kom gaaende i fuld Ornat, henvendende sig med graadkvalt Stemme og med store Taarer i Øjnene til de tilstedeværende Kirkegængere, der stod alvorlige og betragtede denne Ødelæggelsens Vederstyggelighed, før han saa gik ind i Kirken for at forrette Gudstjeneste. Ildens Opkomst blev aldrig opdaget. Men Spørgsmaalet om Kirkegaardens Udvidelse fandt nu sin Løsning ved hele den store Gaardsplads Inddragelse til „den nye Kirkegaard“, som den hedder den Dag i Dag, og Skellet mellem den ny og den gamle Kirkegaard vil alle Dage blive let kendelig ved den

bratte Sænkning i Terrænet, hvortil den gamle Præstegaard naaede og dannede Kirkemur ved Staldlængens og Konfirmandstuens Vægge, der ikke naaede mere end 1 $\frac{1}{2}$ Al. op paa den gamle Kirkegaard. Hvor Ligkapellet nu ligger, var det gamle Møddingsted.

Men hvorfor fortæller jeg om dette med den Overskrift? Begivenheden i og for sig kan vel siges at have sin Berettigelse til Omtale med dens Detailler i denne Bog; men den staar tillige i Forbindelse med det, jeg vil fortælle om Overtroen i vor By paa den Tid. Min Far var nemlig Fattigforstander i det daværende Sogneforstanderskab, hvor Sognepræsten var „født“ Formand, og den „Fattiguddeling“ i Naturalier, som hidtil havde foregaaet i Præstegaarden, blev nu henlagt til vor rummelige Maskinlo, og derved lærte jeg at kende en stor Del „Fattiglemmer“, hvoriblandt ikke faa var Originaler med mærkelige Øgenavne, som Folk var slemme til at prakke hverandre paa og især fattige Mennesker.

Min Fars flittige Bogføring kommer ogsaa her min Hukommelse stærkt til Hjælp.

I hans Lommebog findes en fuldstændig „Plan til de Fattiges Forsørgelse i Aaret 1861“. Et udførligt Navneregister med, hvad hver især af de forsørgelsesberettigede skal have i Penge og Kornvarer. Det begynder med, at „Jens Tørrekande“ skal have 20 Skp. Rug, 24 Skp. Byg og 12 Rdl. Disse Tal varierer i en lang Række efter Familiens Størrelse, og Uddelingen fandt vistnok Sted 4 Gange om Aaret, hvad alle Tallene tyder paa, idet de kan gaa op i 4. De kornydende mødte Dagen før Uddelingen med den Del af det paalignede Korn, som Forstander-

skabet skulde være med at modtage, og de Fattige mødte med deres Poser til Rug og Byg, som det sikkert har været et stort Arbejde at ordne, ikke mindst for Fattigforstanderen. I Gaarden holdt Møllerens store Vogn, som efterhaanden fyldtes til et Toplæs med disse mange smaa Poser. En interessant Oplysning findes lige bagefter Forsørgelsesplanen, hvori det hedder „Fattigligningen for 1861 er lignet med 2 Rdl. pr. Td. Hartkorn. Sæden til de Fattiges Forplejning er 72 Tdr. Rug og 55 Tdr. Byg og 423 Rdl. Den samlede Ligningssum udgør alene til Fattigvæsenet 1759 Rdl. 93 Sk.“

Jeg skal efter Lommebogen opnotere nogle af de mærkeligste Navne, hvis Bærere jeg lærte at kende, dels ved disse Uddelinger og dels ved deres mange Klager og Plagerier hos min Far. Det var især dem, der boede i Stillinge Fattighus, som jævnlig havde noget at andrage om: Huer, Lin, Sengetøj o. l.

Foruden den nævnte „Tørrekande“ lød Fortegnelsen paa: „Stor-Maren“, „Spillekaren“, „Prøjsermaren“, „Hønglars“, „Kristian Corel“, „Bidseranko“, „Kejte-Maren“, „Kirsten Per Greisen“; disse sidste to gjaldt for at være rigtige Hekse, som gav Anledning til meget Spektakel i Fattighuset, saa de ligefrem kom og klagede over *Forgørelse* saa af dette og saa af hint, og stjal Brændsel fra hinanden gjorde de til Stadighed, saa Far tidt blev hentet derned. Flere af Mændene var fhv. Tugthuskandidater, og et Par af disse „gik paa Omgang“, d. v. s. de skulde være en Dag paa Sted hos Gaardmændene, hvor de skulde tage Del i Gaardens Arbejde for Føde og 8 Sk. Iblandt disse var „Hønglars“, som havde været i Slaveriet nogle Aar, og han var meget gram til at

fortælle Spøgelseshistorier, saa vi Børn om Aftenen næppe turde gaa ind i en anden Stue, hvor der ikke var Lys, og det hjalp kun lidt, at Mor sagde, at vi ikke skulde tro paa saadanne „gamle Løgnehistorier“. Han fortalte ogsaa godt Eventyr, og jeg opdagede senere, at der var af H. C. Andersens imellem, og undrede mig over, om han muligvis havde lært dem i Straffeanstalten. Da „Kejte-Maren“ samme Aar døde, blev det rent galt med Spøgeri i Fattighuset; hvad der nu gik for sig af Buldren og Smækken med alle Døre, trodser enhver Beskrivelse. Som Repræsentant for samtlige Beboere kommer da „Per Greisen“, et af de mest skrækindjagende Individuer, jeg nogensinde har set og hørt, en krumbøjet Oldingskikkelse med snavset, hvidgraat Haar og Fuldskæg, rødkantede, rindende Øjne, stærkt fremstaaende Kindben og en stor, hængende Undermund, der var sort af Skraatobak, han lignede mere en gal Tyr end et Menneske, og hans Organ var ogsaa som hule Brøl fra et Rovdyr; ja det er slet ingen overdreven Beskrivelse af den gamle Forbrydertype, som han tillige var, saa det var intet Under, at vi Børn trak os saa langt tilbage i Stuen, som vi kunde komme. Og hvad tror man saa, hans Ærinde gik ud paa? Jo, han havde været inde paa Kirkegaarden og opdaget et *Hul* paa „Kejte-Marens“ Grav, og nu var det jo let at regne ud, at „den forbandede Kælling“ krøb op af Hullet om Natten og hjemsøgte alle de stakkels „*uskyldige*“ Mennesker, der boede i Fattighuset. „Og I maa nutte tro, a hun æ mere kejthaaned, end a hun ka naa aa faa slaved alle di Potter og Kopper i Mas, som a vi haar dernøre; men je ville blot be Dig om, Jens Andersen, a Du ville la mæ

faa saamejed som en Pæl *Hørfrø* te aa smide nær i Hullet, saa ska hun — saa bandede han en dyr Ed — nok komme te aa blive, hvor hun er“. Far maatte beklage, at han ikke havde *Hørfrø* for Tiden; men hvis han kunde bruge lidt Rug, som Far havde hørt ogsaa var godt, saa skulde han gerne faa det. Jo det mente da Per ogsaa kunde gaa an, og saa gik de ned i Tærskeloen hos Husmændene, der „braadede“ Rug af, og her gav Far ham et Kræmmerhus fuldt af Rug, nærmest for at slippe af med den uhyggelige Person, som alle Mennesker gik afvejen for, og mens denne tilfreds stolprede ud af Porten og ind paa Kirkegaarden, kom Far ind i Stuen igen, bristefærdig af Latter over denne pudsige Historie, som han dog straks gjorde os begribelig, ingensomhelst Betydning vilde faa hverken for Maren i Graven eller Beboerne i Fattighuset.

Mine Forældre troede ikke paa noget overnaturligt. Hvad mig angaar, da var jeg jo et „Søndagsbarn“, eftersom jeg er født Paaskemorgen 1850 og saaledes efter Folkesnakken skulde være særlig skikket til at se Spøgeri og Genfærd, men jeg har dog aldrig været saa heldig — eller skal jeg sige uheldig — at opdage noget mystisk; ja jeg har et Par Gange set *Lygtemænd* ude i vor Mose; men det var, efter at jeg havde været paa „Hindholm“ og studeret Kemi med Fosfordampe, saa det gjorde mig ikke urolig. Derimod kunde Overtroen nok give sig forskellige Udslag blandt flere af vore Tjenestefolk. Vor gamle Hans Larsen skulde f. Eks. altid til Fyr-aften efter Brugten af Le give denne et Par lange, lette Strøg med Strygespaanen, inden vi gik hjem. Spurgte vi ham saa ad, hvad det skulde være godt

for, da han dog skulde have Leen sleben imorgen, inden den skulde bruges igen, saa klemte han bare Munden sammen og fnisede uden at ville give noget Svar; men vi vidste jo godt, at det skulde forhindre Heksene i at ride paa den om Natten, saa den aldrig kunde skære ordentlig mere. En anden Husmand *spyttede* altid omhyggeligt paa de gamle Træskoviske, førend han kastede dem væk; men det kunde jeg ikke faa at vide hvorfor. Den tykke Hans med Tordenvejret, som jeg har fortalt om, glemte aldrig, naar han skar Pilefløjter, at spytte paa de afbrækkede Ender. Det gav Held, sagde han, og jeg fulgte altid den Metode i mine Drengaar, saa den var ganske fastgroet hos mig endnu, da jeg skar Fløjter til mine egne Dreng, ja jeg har grebet mig selv i som Bedstefar, at jeg ikke var langt fra at spytte paa Stumperne, naar jeg skulde glæde mine Børnebørn med Fløjter. Vi havde ogsaa en Karl, som, naar han skulde skære Brød til Middagen — og det hørte jo med til Forkarlens Pligter dengang — altid ridsede et Kors paa Enden af et nyt Brød, førend han begyndte at skære „Stumber“ ud. Dette var jo altsammen Smaating og gjaldt uoplyste, enfoldige Mennesker; men det, jeg nu skal fortælle, er af en mere betænkelig Art, fordi det er passeret for vel oplyste, alvorligt tænkende Mennesker. Det første Tilfælde er mere end en Gang fortalt mig af min afdøde Ungdomsven, Gmd. Jens Peder Kristensen, Østerstilinge, hvem jeg ogsaa har omtalt i mine Erindringer om „Hindholt“ (1921). Han var nemlig fuldt og fast overbevist om, at der i flere Aar færdedes Gengangere i hans Fødegaard. De viste sig som „Bankeander“ i Huggehuset ved Midnats-

tid, naar nogle af Gaardens Folk paa den Tid kom hjem. Han selv og hans Bror har gentagne Gange ved deres Hjemkomst staaet udenfor Huggehuset og hørt paa den taktfaste Banken, hvorefter de har tændt en Lygte og er gaaet derind uden dog at finde noget-somhelst; men Bankningen hørte straks op. Hvad der ikke er mindre besynderligt, er, at man havde en for mange Aar siden afdød Slægtning mistænkt for disse natlige Bedrifter. Et andet mærkeligt Tilfælde passerede i Nabobyen Kjeldstrup i 1864 under Krigen og blev mig meddelt af en anden god Ven, der ogsaa var baade en oplyst ung Mand og en dyb alvorlig Kristen. Det var i et Hus i Gassekjær, hvor der boede en ung Kone, hvis Mand var indkaldt til Hæren, at der d. 2. Februar (under Slaget ved Mysunde) om Natten blev et saa forfærdeligt Bulder i Huset, der lød som Kanontorden, og Dørene smældede uafbrudt, saa Konen ikke turde være i Huset. Hun var — saavidt jeg husker — netop Søster til min Hjemmelsmand, og for Paalideligheden af Historien kunde denne derfor saameget sikrere garantere. Da Tabslisterne fra Slaget nogle Dage senere blev offentliggjort, var den omtalte Mand opført blandt de „Savnede“, og han blev aldrig fundet, hverken død eller levende.

I Efteraaret 1871, da vi 4 unge Hindholmere skulde paabegynde vor Aftenskole, som ogsaa er omtalt i mine forannævnte Minder, havde J. P. Kristensen og jeg aftalt at mødes hos vor unge Kapellan, Pastor Tobiesen, en Aftenstund paa hans Bopæl i Gassekjær for at formaa ham til at holde nogle enkelte Foredrag i vor Skole, som vi vidste han interesserede sig levende for. Medens vi sidder i fortrolig Sam-

tale om dette vort Yndlingsthema, træder den samme unge Mand, som havde fortalt mig om Genfærdet i Gassekær, ind ad Døren, og med et meget alvorligt Ansigt bad han om at tale med Præsten. Da denne spurgte, om det skulde være under 4 Øjne, svarede — lad os kalde min anden Ven P. J. —, at det behøvedes ikke, nu han havde set, hvem vi var, maatte vi gerne være tilstede. Vi var jo alle tre flittige Tilhørere hos vor afholdte unge Præst, saavel i Kirken som ved hans Aftenmøder i Skolerne. Og hvad fik vi saa at høre? P. J. havde den foregaaende Aften i et meget *klart Maaneskin* med en Kammerat spaseret paa Vejen fra Kjeldstrup til Hyldemarken og der mødt en gammel Kone, som begge straks genkendte som den savnede Soldats Mor. Hun var *død og begravet* for nogle Dage siden, og det var derfor ikke underligt, at de forfærdede standsede, trykkede sig ind til hinanden, idet de veg til Side for hende, inden hun var naaet hen udfør dem og viste sig for *dem begge* i det klare Maaneskin, ganske som hun havde gaaet og staaet i sit Hverdagstøj, og som de begge havde set hende med saa mange Gange. Da hun var lige ved dem, slog P. J. et Kors for sig og i samme nu forsvandt Skikkelsen, medens de to unge Karle stod som fastnaglet til Stedet. Da de havde været to om dette sælsomme Optrin, og begge var fuldtud paalidelige Karakterer, lod Sagen sig ikke bortforklare, og vi var alle 3 meget spændte paa, hvorledes Præsten vilde forklare dette Mysterium. Han tøvede noget med Svaret, og vi mærkede tydeligt, at han helst vilde undgaa at svare; men da P. J. havde handlet ret i at henvende sig til sin Præst i et saadant Tilfælde, maatte det frem: „Ja vi ken-

der jo lidt eller intet til *de dødes Rige*, og jeg tør ikke benægte Muligheden af, at de Afdøde under visse Omstændigheder faar Lov at vise sig igen!"

X.

OVERTAGELSE AF MIN FÆDRENEGAARD.

Min Far døde uventet og pludselig under en Gigtfeber d. 3. April 1877. Min Mor fik Lov at sidde i uskiftet Bo indtil videre. Vi var endnu fire Søkende hjemme, to Søstre, min Bror og jeg. Den gamle Bedstemor levede endnu, nydende sin store Aftægt, og havde altsaa, som Far for mange Aar siden anede, overlevet ham, og selvfølgelig var dette en stor Hindring for os Børn for at komme til at skifte og dele. Endelig Aaret efter, i Maj 1878, lukkede den Gamle sine Øjne i Døden efterat at have nydt Aftægt i 30 Aar. Mine Søstre var forlovet; den ene var ældre og den anden lidt yngre, end jeg, der selv var 28 Aar og havde været forlovet i 2¹/₂ Aar; da saa „Banen“ endelig var fri, blev vi med vor Mor let enige om at sammenkalde et Familieraad, hvor vi i Forening kunde forhandle om en for alle Parter tilfredsstillende Ordning. Min Farbror og Morbror var tilkaldt som Raadgivere og Mæglere under de flere ret vanskelige Spørgsmaals Løsning. Far havde et Par Aar i Forvejen i en Samtale med Mor udtalt som sin Mening, at med den Værdi, som han i Øjeblikket ville sætte Gaarden med Besætning og Inventar til, fraregnet Gælden, vilde der ved en retfærdig Deling kunne blive ca. 6000 Kr. i Kontanter eller fast Ejendom til hver af de 8 Arvinger. Dette blev benyttet som Forhandlingsgrundlag, og skønt det var for højt regnet, blev det dog stærkt

fastholdt af mine gifte Svogre, at det var umuligt at komme bort derfra, især da Talen var om, at min Bror og jeg skulde overtage og dele Gaarden. Resultatet blev derfor ogsaa dette, at vi Brødre skulde dele Ejendommen efter Hartkorn med dens „Herligheder“ og dens Byrder, hvilke sidste fornemmelig bestod i at udbetale de Søstre, som intet havde modtaget andet end Udstyr, hver 6000 Kr. og de 2 sidstes Bryllup tillige. Den ældste Søster havde i 1865 med sin Mand overtaget de 7 Tdr. L. af Præsteparcellen, som der den Gang blev opført tilsvarende nye Bygninger paa; ved Skiftet nu fik de overdraget de andre 7 Tdr. L. imod at medtage den derpaa hvilende Gæld af 2500 Kr. Saa var der dog 5 Søstre tilbage, som tilsammen skulde modtage 28000 Kr. Aftægtsbolig blev indrettet til Mor med 2 Værelser ved at rydde Bagerovnen ud, og da min Bror og jeg havde delt alt lige, Gæld, Aftægt, Besætning, Bohave og *Assurancesummen* af Gaarden, det sidste til Hjælp for Bebyggelse af hans Jord, altsammen i broderlig Forstaaelse og Venskab, var vi spændt for med en Prioritetsgæld hver paa sin halve Gaard af ca. 20,000 Kr. Ganske vist var der 105 Tdr. Land at dele, hvoraf min Bror fik ca. 30 Tdr. Land af Hovedlodden, medens jeg kun fik 26, grundet paa den ekstra gode Bonitering paa Hovedparcellen, men Udlodden, som jeg tidligere har beskrevet som udelukkende bestaaende af Sand og Mosejord, alt uopdyrket, kunde vi ikke dengang sætte til stor Værdi. Der var heller kun 1, skriver een Tønde Hartkorn paa de 49 Tdr. Land, som vi efter Skøn lod Landinspektøren dele saaledes, at de blev lige gode, hvorefter vi trak Lod om dem, hvorved

jeg fik den med Huset, som vor gamle Hans Larsen beboede.

Det var strenge Vilkaar, vi to Brødre var indgaaet paa, om det end kunde siges, at vi ikke havde faaet mindre, maaske ogsaa lidt større Arvepart end

L. P. Jensen og Hustru.

vore Søstre, hvis vi straks, inden de gode Tider i 70erne havde kulmineret, havde gjort vore Ejendele i Penge; men det var jo ikke Meningen, og vi selv, saavel som den øvrige Familie, glædedes ved den trufne Ordning, som i alle Fald foreløbig aabnede Udsigt til, trods de mange Søkende, at Gaarden kunde

blive i Slægtens Besiddelse. Nu gjaldt det altsaa om at vise, hvad vi duede til.

Fra 1. August indtraadte jeg som Ejendomsbesidder, og den 13. September holdt jeg Bryllup med min Forlovede *Michaeline Mortensen*, Datter af en i 1841 indvandret langelandsk Familie, Gaardejer *Morten Jensen*, Rødstensgaard i Holmstrup ved Slagelse, intelligente og oplyste Bønderfolk. Manden var en meget praktisk og dygtig Landmand, der hurtig ved Mergling og stærk Tilførsel af fed Staldgødning fra det nærliggende Slagelse fik sat Jorden i ypperlig Stand, og Konen, en prægtig Type paa en Gaardmandskone, havde været Mejerske paa en mindre Herregaard, hvor hun tillige havde lært baade den finere og grovere Madlavning, saa hun kunde sine Ting tilgavns, og i Løbet af en kortere Aarrække arbejdede Ægteparret sig op til jævn Velstand. Det var et hyggeligt og overmaade gæstfrit Hjem, som tog lige venligt mod høje og lave, og hvori deres 5 Børn, 3 Sønner og 2 Døtre fik en god Opdragelse og især blev vænnet godt til alt Slags Arbejde, saavel det lette, som det strenge.

Fra dette Hjem, hvor Børnene medbragte gode Betingelser for selv at danne nye Hjem, hentede jeg altsaa min Brud, der vel var lille og spinkel, men foruden god Oplysning og Begavelse samt musikalske Færdigheder medbragte et Par flittige og øvede Hænder, saa vi med frejdigt Haab og godt Mod kunde begynde vort Samliv paa „Stervbogaard“.

Det var mig forud klart, at vi ikke kunde nøjes med at drive Gaarden i den gamle Stil, og da min Hustru i flere Aar under sin dygtige Mors Ledelse havde passet det temmelig store Mejeri hjemme og

var bleven flink heri, var min første Tanke at slaa ind paa en stærkere Fodring og den deraf følgende moderne Behandling af Mælken. Vi havde en god Mælkekælder, hvor jeg med egen Haand murede en Vandbeholder af Cement, lagde en Ledning af glasserede Rør fra Brønden, saa Vandet kunde pumpes derind i Beholderen og lukkes ud for hver Dag, og købte saa 5—6 Kølere af Blik, hvori Mælken skulde staa og afkøles i det udmærkede, kolde Vand fra den dybe Brønd, fremhjulpet om Sommeren ved Is. Jeg anskaffede en Hestekærne, som jeg ogsaa selv byggede et Skur til, saa en Rem fra Maskinloen kunde sætte Kærnen i Forbindelse med Omgangen. Herved havde min Kone nu et godt Herredømme over Mælk og Smør, som hun forstod at lave saa godt, at vi ved at slaa det i Ottinger og sende det til København fik Prisen efter „Herregaardssmørs“ Notering, som dengang stod højt over „Bøndersmør“; det gik altsammen godt, indtil Andelsmejeriet kom i 1887.

Jeg maatte anskaffe en ny indvendig Tærskemaskine, da den gamle fra 1856 langt fra var tidssvarende mere. Ogsaa nye Markredskaber tiltrængtes haardt for en mere rationel Behandling af Jorden: „Foghs Patentharve“, Ringtromle, en Dobbeltpløj, hvor jeg med mine 3 Heste for kunde pløje lige saa meget som 2 Mand med 4 Heste. Jeg inddelte min Jord i 8 Skifter paa ca. 3 Tdr. Land hvert og lagde mig i det hele taget efter at drive et moderne Landbrug, som nu var begyndt at komme frem alle Vegne, med stærk udvidet Roedyrkning og de dertil hørende Maskiner og Redskaber. Det gammeldags Kornsalg havde udspillet sin Rolle og gav for

lidt Indtægter og udpinte Jorden, og jeg saa straks paa mit Regnskab, som jeg selvfølgelig havde begyndt at føre til Fuldkommenhed, at jeg ikke kunde skaffe „Balance“ uden nye Kulturer. Min Mark var slem til at give Agerkaal, og Halvbrakken og et helt Skifte med Roer var ikke tilstrækkelig til at udrydde den. I Omdriften indlagde jeg saa en Mark til Frøavl (Roefrø og Agerheire, der er en 1-aarig Græsplante) og efterhaanden fik jeg Bugt med Agerkaalen og samtidig et godt Udbytte af Frø, som endnu ikke var meget kendt i almindelige Landbrug. Min „kære, stadige Tanke“ var dog ligestraks at vinde *nyt Land* paa min store Udlod. Paa min Part deraf havde jeg 12 Tdr. L. Mose, som jeg ventede mig meget af, naar Vandet blot kunde ledes ud og holdes ude. Som den var, kunde der kun avles nogle flere eller færre Læs daarligt, svovlet Hø og Græsning til en 4—5 Unghøveder, og det var dog altfor lidt i Forhold til, hvad der maatte kunne avles, naar Mosen kunde tørlægges. De 9 Tdr. L. Sandjord og 2 Tdr. L. Rørskær, hvor det ca. $\frac{3}{4}$ Al. tykke Lag Tørvejord var skaaret op til Tørv, regnede jeg slet ikke med.

Det gik dog baade lettere og hurtigere for mig at faa denne Tanke realiseret, end jeg havde tænkt. Der laa jo over 100 Tdr. Land Mose af samme Slags som min og anden lavtliggende Jord, som led af Vandet, og kunde vise sig som et helt Hav til ind i April eller Maj, og hvor alle Byens Gaardmænd og mange af Udflytterne havde deres Parter, som de ligesaa lidt kunde udnytte, som jeg med min Part. Vandet fra dette store Areal skulde nemlig løbe en Omvej af henved $\frac{1}{2}$ Mil og uden synderlig Fald, før

det naaede ud i Storebælt, medens det ved en Gennemgravning og Rørledning gennem den højtliggende „Long“ med „idel“ Sand kunde nøjes med at løbe 5—600 Alen. Her laa Chancerne i et Pionérarbejde for mig, om det kunde lykkes mig at overbevise samtlige Lodsejere om den store Fordel enhver af dem vilde faa, om de vilde tage Del i Udgifterne ved denne *Tørlægning af Stillinge Mose*.

Samme Efteraar, som jeg var bleven „Mand paa Gaarden“, kom Turen til mig at være Oldemand. Jeg har jo forklaret, hvad *det* betød, og jeg besluttede, at *nu* maatte det briste eller bære. Jeg har ogsaa i Afhandlingen om „Hindholm“ fortalt om mine Forsøg som Landmaaler efter min Hjemkomst fra Skolen, hvorledes jeg selv lavede Kæde, Stokke, Vinkelspejl, Nivellerinstrument og Tavle, alt primitivt, men brugbart, og nu skulde min „Kunst“ for Alvor staa sin Prøve ved at foretage et Nivelliment med Tegning og Overslag, som jeg agtede at forelægge Bymændene ved Tiendegildet den første Gang, jeg selv mødtes med dem som Medlem af Bylavet.

I Bevidstheden om, at jeg havde mine Papirer i Orden, greb jeg Sagen an i det rette Øjeblik, hvor jeg med saa klare Ord og efter varmeste Overbevisning søgte, saa godt som jeg evnede, at faa dem Alle med ind paa mit Projekt, og til min store Glæde lykkedes det over al Forventning. Der var kun *en*, der gjorde Modstand, da vi skulde fordele Udgifterne i Portioner efter Parthavernes Arealer; men nogle af de Mænd, som var ligefrem begejstrede for Planen, pressede ham saa stærkt, at han ikke kunde slippe, og da hver havde faaet sit Portionsantal fastslaaet, havde jeg paa en i Forvejen affattet Deklara-

tion blot at forelægge denne til Underskrift af hver enkelt, som deri heftede for sin Part af Udgiften, hvilket saa skete, og jeg tror, at dette satte Humøret adskillige Grader op hos Flertallet den Aften. Jeg regnede med, at de Vandmasser, som skulde passere denne Rørledning, vilde kræve en Lysning af mindst 18 Tom., hvortil Kilerør vilde være mest praktisk, og da jeg paa et Teglværk i Korsør havde erkyndiget mig om Prisen paa disse, og tillige forhørt mig hos en kendt Dræningsgraver om hans Fordring for Arbejdet, kunde jeg med nogenlunde Sikkerhed kalkulere det hele til 7 a 800 Kr., hvad alle fandt var meget billigt i Forhold til Nyttevirkningen deraf. Gennemgravningen var paa det højeste Sted 5½ Al., saa vi maatte levere Vognfjæller til Afstivning af den sandede Jord, medens Dræningsgraveren tog et Stykke for ad Gangen og gjorde dette færdig, før et nyt kunde paabegyndes. Skønt jeg foroven for hver 50 Alen havde sat en „Pløk“, som angav Dybden og hvorved vi 2 Parthavere, som skulde tilse Arbejdet, kunde kontrollere, om den rette Dybde var der, saa viste det sig dog, at Manden ikke havde den rette Forstaaelse af at bruge Vaterpas, og immer kom for højt op med Rørene og maatte gøre det om igen, saa det blev ikke saa godt udført, som det kunde have været; men dog saa godt, at Mosen blev fuldstændig tørlagt og kunde nu tages under Plov.

Det var svært første Gang at skrællepløje den gamle, sejge Grønsvær, saa en god Fil maatte stadig anvendes for at holde Plovskæret fuldstændig skarpt, saa det kom jo ikke paa en Gang med at faa de 12 Tdr. L. i nogenlunde Orden til at saa Korn i.

Min Bror og jeg anskaffede i Fællesskab en „Tallerkenharve“, som viste sig udmærket til at skære og pusle de sejge Græstørv, og da jeg lod grave dybe Grøfter imellem de 4 Skifter, som jeg inddelte det i, og førte den opgravede Jord, der bestod af Sand og Ler, ud over det løse Tørvelag, vandt dette lidt efter lidt i Fasthed, saa det kunde lade sig ordentlig behandle af andre Redskaber, og nu kunde jeg avle baade Hvede, Byg, *gul Sennop* (der især gav gode Afgrøder) og Runkelroer. Det værste Ukrud var Pileurter, som dog ved rationel Behandling lidt efter lidt forsvandt.

Som Frøavler kom jeg hurtig efter, at her maatte være en ypperlig Jordbund for *Engsvingel*, og efterhaanden som et Skifte havde givet et Par Kornafgrøder, blev det lagt ud med ren Engsvingel, der viste sig at kunne give Frø for 2 à 300 Kr. pr. Td. L. og en udmærket Eftergræsning til Ungkvæg. Efterhaanden som Mosen kom i Kultur, blev Frøavlen af Engsvingel, som paa den Tid kostede over 50 Øre pr. Pund, min Hovedindtægt af Udlodden. Den gule Sennop vedblev jeg ogsaa længe at dyrke. Det viste sig saaledes ikke alene for mig, men for samtlige Lodsejere, at de 700 Kr., som denne Afvanding havde kostet, var vel anvendte, og vi fik heller aldrig Mosen oversvømmet mere, men kunde altid, i et ikke altfor fugtigt Foraar, komme til at behandle Jorden i rette Tid.

Min unge Hustru var glad ved sammen med mig at fortsætte Livet paa Stervbogaard i samme kristelige Aand, som jeg var vant til, og til Styrkelse af vort Aandsliv var vi saa heldige nu til Stadighed at faa unge Kapellaner, som virkelig havde noget at

byde paa i Kirken, hvor vi saa gerne og glade næsten hver Søndag søgte ind, naar de dejlige, kraftige Malmtoner lød fra Kirketaarnet og rungede lige ind i vore Stuer. Ja, hvor har jeg lige fra Barn elsket disse Toner, baade naar de lød som Morgen- og Aftensang, med paafølgende Bedeslag, og især naar de kimedede Højtiderne ind. Alene Savnet deraf og af Kirkens umiddelbare Nærhed har trykket mig meget, siden vi forlod Stillinge. Men iøvrigt levede vi „et jævnt og virksomt, muntert Liv“. Skønt vi Aaret efter Brylluppet fik det første Barn, og derefter næsten et hvert Aar, kunde min Hustru dog om Søndagen eller i Skumringen faa Tid til med sin kraftige Sangstemme til Klaverspil at gøre det hyggeligt og fornøjeligt i vort smukke Hjem.

Ofte morede vi os selv og vore Gæster med at spille sammen paa Klaver og Violin. Sang og Musik har altid været sat overordentligt højt i vor Slægt, og ser ud til at ville vedblive dermed. 3 af vore 4 Døtre er fra Børn opdraget og uddannet i Musik og Sang, vore 2 Sønners Hustruer er ogsaa flinke i Pianospil, og i alle disse Hjem, hvor der er Børn, fortsættes paa samme Maade i 3die Slægtled. Af en kraftig Sangforening, som blev oprettet i mine Ungkarledage, vedblev jeg ogsaa at tage Del i Ledelsen flere Aar efter som Gaardmand. I den værste politiske Kamptid i 80erne, da Regeringen forbød at benytte Skolerne til nogen Slags Møder, opstod, som bekendt, næsten et Forsamlingshus i hvert Sogn, somme Steder endogsaa 2, og vi fik da ogsaa et Forsamlingshus i Kr. Stillinge, og samtidig dermed en Foredragsforening, som J. P. Christensen og jeg lagde os i Selen for at faa oprettet og i en Aarrække

skiftedes til at lede, hvad der egentlig i de Aar ikke var saa vanskeligt; Folk mødte talrigt, man vilde gerne høre gode, *folkelige* Foredrag, — politiske befattede vi os ikke med — og Gaardmændene var villige til at køre med og huse Foredragsholderne. Senere blev man sløve, stædige eller blaserede iblandt de bosiddende, og det var svært i Begyndelsen af det ny Aarhundrede at holde Liv i disse Foreninger, som nu næsten udelukkende bestod af unge Mennesker med det lave Medlemsbidrag af 50 Øre aarligt.

Da jeg jo heller ikke kunde undgaa at modtage adskillige kommunale Hverv, var min Fritid gerne godt optaget. Min bedste Fornøjelse om Hverdage i Vintertiden var dog at arbejde i Værkstedet. Det lykkedes mig efter Tegning at lave en *Bredsaamaskine* med Hjul og det hele, hvortil jeg — selvfølgelig med Smedens Hjælp — ogsaa lavede en Saakasse til Frø, og den gjorde sine Ting meget tilfredsstillende. Endelig kunde jeg ogsaa bruge den som *Hesterive*, og det var en stor Fordel at bruge den i Stedet for den gamle „Slæberive“, som man skulde standse og rykke tilbage, naar Indholdet skulde tømmes, ja jeg kunde ogsaa med Fordel rive Græsfrø ned med den efter Ringtromlen.

Foruden Græsfrøavl, som jeg med Held havde praktiseret nogle Aar, var jeg meget lydhør for Anbefalinger i „Vort Landbrug“ til at indføre en intensiv *Sommerstaldfodring*, tildels ved Hjælp af *rad-saaede* Grønafgrøder, og dertil bl. a. at anvende *Majs*. Paa den kraftigste og reneste Jord forsøgte jeg med Majs paa $1\frac{1}{2}$ Td. L. Foraaret var lidt koldt, og det varede længe, inden Frøet kom op; enten var Kærnerne ikke nær alle spiredygtige, eller de er

raadnede i den kolde Jord, thi der blev altfor mange og store Spring. Da Varmen endelig kom, var det højest interessant at se, hvor de Planter, som var kommet frem, baade løb i Vejret og bredte sig; ca. 3—4 Al. i Højden stod Afgrøden som en lille Skov og vakte ligefrem Opsigt blandt de vejfarende, da jeg saa begyndte at fodre med dem. Det var drøjere at fodre med, end jeg havde troet, og de tommetykke Stængler gik i Køerne som Roer, med Knasen og Bulder. Selve Staldfodringen var rentabel nok, men ikke med Majs; den gav for lidt i Foderværdi. Paa samme Tid blev det fra anden Side ogsaa anbefalet Landmændene at dyrke *Tomater* i det store til Eksport. En Pjece med udførlig Anvisning blev givet Dyrkerne, og jeg lagde ogsaa i en Indhegning af ca. 2 Skp. Land for med dette Forsøg. Man skulde have dertil særlig indrettede Kasser, hvor Frugten, hver enkelt indpakket i fint, tyndt Papir, i halvmoden Tilstand, skulde pakkes ned i og gennem en *Bestyrelse* sendes til England. Det kostede meget Arbejde at passe dem fra først til sidst, og naar Regnskabet for dem kom hjem, gav det gerne minus.

I 2 Aar vedblev jeg dog dermed, men holdt saa op, da det viste sig, at flere Tomater var raadnet op paa Vejen til England. Bedre gik det med Dyrkning af Agurker i Marken, hvorfra jeg kørte i Læssevis til Slagelse Torv og tog mange Penge hjem for. Jeg skulde jo vedblivende anstrenge mig med nye Indtægtskilder, da Børneflokken voksede og krævede forøgede Indtægter, samtidig med at en Landbrugskrise var godt begyndt. Fra 1880 havde de høje Ejendomspriser kulmineret, fremkaldt ved de nedadgaende Priser paa de forædlede Landbrugs-

produkter. I Midten af 80erne var Smørret for vort Vedkommende gaaet ned fra 1 Kr. til 75 à 80 Øre pr. Pund, og mit Regnskab viser endvidere, at jeg kort før Andelssvineslagteriet i Slagelse kom op, har maattet sælge Svin til 19 Øre pr. P. levende Vægt, saa jeg kunde komme hjem med 34—38 Kr. for en Slagterigris.

I Jylland begyndte Andelsbevægelsen blandt Landmændene nu at tage Fart. Fra 1885 knejste ikke faa Dampskorstene op i Horisonten derovre, og derfra forplantede Bevægelsen sig med rivende Fart til Øerne. Allerede 1887 i August Maaned stod Stillinge Andelsmejeri fiks og færdig lige udenfor min Have, vest for Gaarden, hvor jeg havde solgt Jorden dertil. Man havde valgt denne Plads, hvor 4 Sogneveje løber sammen og hvor man ventede at finde tilstrækkeligt Vand, hvilket ogsaa tildels lykkedes. Jeg var selv ivrig for dette Foretagende, da jeg og flere havde overbevist os om Rentabiliteten andre Steder fra, saa jeg var let at forhandle med om de 2 Skp. L., der fordredes, idet jeg forudsaa den Fordel, det maatte være at ligge saa tæt op af Mejeriet. Man blev straks enig om paa den første Generalforsamling at afregne Mælken efter Fædtindhold og dertil benytte Docent N. J. Fjords Tabeller. Der opstod herved den Vanskelighed, at den antagne Mejeribestyrelse, der var uddannet paa en Herregaard, ligesom andre Mejerister paa den Tid — man havde jo endnu ingen Mejeriskoler — ikke turde paatage sig at føre dette Regnskab, hvorfor jeg efter flere Opfordringer endelig lovede at prøve paa, om jeg var i Stand til at sætte mig ind i dette Tabelværk og føre et forsvareligt Regnskab derefter, og man bød mig en Be-

taling af 350 Kr. aarlig „med Udsigt til Paalæg“, naar jeg bare vilde sætte det i Gang. I en 8 Dages Tid, før Mejeriet skulde begynde sin Virksomhed, ofrede jeg min Middagssøvn for at udrede Traadene i dette temmelig indviklede Forsøgsværk, og det lykkedes mig tilsidst at faa fat i den rigtige Ende, saa jeg kunde danne Rammerne og fremskaffe Hovedbog, Kontrolbog og Kontrabøger, alt med den rette Inddeling.

Skønt vi med vore ca. 200 Andelshavere, som der kun var til at begynde med, slap fri for den Kamp, det kostede mange andre Steder, hvor der var begyndt med ens Pris for al Mælk, at forandre denne Uretfærdighed om til Kvalitetsbetaling, saaledes som vi altsaa havde det, saa undgik vi dog heller ikke vore „Børnesygdomme“. Da der ved Kontrolleringen og den derefter rettede Afregning, som foregik hver Maaned, kunde vise sig en Forskel paa Flødeprocenten fra 3 til 8 à 9, ja enkelte op til 11, opstod der Misundelse og Mistro, naar de ved Udbetalingen stod og sammenlignede hinandens Regnskaber. Det var særlig de smaa Leverandører med 1 à 2 Køer, der som „gammelmalkende“ kom op paa disse høje Procenter, som de større Leverandører jo aldrig nær kunde komme op til. 4 à 5 $\frac{1}{10}$ var det almindelige, og nu paastod disse, at denne fede Mælk var „tung“ og gav daarligt Smør. Forklaringen laa simpelthen deri, at med en større Besætning blandedes „nybæredes“ og gammelmalkende Køers Mælk sammen, saa den store Forskel udjævnedes.

Efter Fjords Tabeller var 8 pCt. Fløde den højeste, der gaves Betaling for, men det syntes de Mis-

fornøjede ogsaa var alt for meget; det kunde jo blive mer end den dobbelte Pris for denne fede Mælk, sammenlignet med den magre. Det nyttede dog ikke at fremhæve den Kendsgerning, at den tunge Mælk, blandet med den almindelige fra de større Besætninger, ligesaa fuldt blev betalt, som naar den var for sig selv, og at det vilde være Uret imod de smaa Leverandører, om de skulde trækkes af paa Prisen, fordi deres lille Kvantum paa en vis Tid viste sig at være saa langt over „Middelflødeprocenten“. Uroen steg og nogle Andelshavere forlangte en ekstra Generalforsamling afholdt og Maksimumsbetalingen nedsat til 5 pCt. Her gik Bølgerne ret højt. Min Ven, J. P. Christensen, der var Formand, og jeg maatte tage Kampen op mod flere af de Gaardmænd, som vi ellers stod i et venskabeligt Forhold til; men vi var fast besluttede paa, som saa ofte før, at sætte Ryg imod Ryg og kæmpe den for Smaaleverandørerne saa oplagt retfærdige Sag igennem. Som Regnskabsfører og den, der bedst kunde se tilbunds i disse forvirrede Begreber, blev jeg dog skudt frem i Forgrunden med *saglig* Bevisførelse, og jeg kunde endelig gaa med til 7 pCt. som højeste Værdimaaler. Mejeribestyreren var ganske enig med Formanden og mig, men tog ikke Del i Debatten. En ny Generalforsamling blev besluttet, da de Misfornøjede ikke var tilfreds med mit Forslag, og jeg lovede at skrive til Fjord og eventuelt have hans Svar med paa næste Generalforsamling. Paa min Fremstilling af Forholdene gav Fjord hurtig Svar med nogle barske Bemærkninger til „de ganske uforstaaende Andelshavere“, og hvor han gav sin Tilslutning „tilnøds“ at gaa ned til 7 pCt. som Mak-

simum. Imellem Generalforsamlingerne maatte jeg, efter Opfordring, rykke ud med en yderst saglig og — lad mig sige — fredsstiftende Artikel: „Mager Mælk contra fed Mælk“ i „Sorø Amtstidende“, som man kunde faa Lejlighed til at drøfte Mand og Mand imellem, og da jeg saa rykkede i Marken paa den sidste Generalforsamling med Docent Fjords Brev i Haanden, var Modstanden ganske slaaet ned, og der har aldrig siden været Strid om det Spørgsmaal.

Ved Mejeriets nære Beliggenhed var der god Lejlighed for os til at købe den tiloversblevne Skummetmælk til Ostelavning, som min Kone ogsaa var ferm i, og som ogsaa ved Salg gav en god Indtægt. Ligeledes købte vi en lang Tid Mælkeskylllet og andet Affald, som til Tider var ret værdifuld og et godt Tilskud til Svinefoderet. Flere og flere Andels-havere sluttede sig efterhaanden til, selv fra større Forpagter- og Proprietærgaarde kom man til Erkendelse af, at det gav betydelig større Udbytte end Hjemmedriften, selv om de havde anskaffet Centrifuge, saa Stillinge Andelsmejeri blev imellem de største paa Egnen. Ingen drog dog større Nytte af disse Mejerier end de smaa Husmandsbrug. Vi havde en Mængde 5 Tdr. L. Huse i Stillinge Sogn, hvor man før kun holdt 1 til 2 Køer, der gav et yderst ringe Udbytte, dels fordi man skulde være for længe om at samle Fløde til en Kærning i daarlig Stueluft, dels fordi Konen var henvist til at gaa paa Torvet for at afsætte sit ikke altid appetitlige Produkt til smaa Priser. Men se Husmændene *nu*, med en Ko pr. Td. L., arbejde sig op til forholdsvis jævn Velstand — ganske vist ved Flid, Dygtighed og Nøjsomhed — med det største Udbytte pr. Ko.

Takket være P. Bojsen, Gedved, kom *Andels-
slagterierne* nu ogsaa, det ene hurtigt efter det an-
det, som en mægtig Støtte for Svineavlens Rentabili-
tet, som det ellers skortede slemt paa, og naar jeg
saa omstændelig har fortalt om vort Mejeris Frem-
staaen og Virkemaade, er det i Erkendelse af den
umaadelige Betydning, som Andelsbevægelsen fik
som Løftestang for alle Landmænd, der maatte
kæmpe en haard Kamp for deres Eksistens i den
stadig tiltagende Nedgangstid, ligesom ogsaa samme
Bevægelse har gjort det danske Landbrug — skal
vi ikke sige — *verdensberømt*, en Berømmelse, som
dette dog maa dele Æren for med de danske Folke-
højskoler og Landbrugsskoler. Uden disse vilde
hverken Andelsbevægelsen eller Bondestandens aande-
lige og materielle Udvikling have faaet den Trivsel, som
vi nu kan glæde os ved, og vel ogsaa har Lov til
at være stolte af, især naar vi ser Udlændinge fra
fjerne Lande komme hertil for at studere det „be-
rømte“ danske Landbrug.

XI.

Havebruget og især Plantning af Træer har al-
tid haft min levende Interesse, idet jeg gik ud fra, at
dette ikke alene var en god Udnyttelse af ledig Jord,
som egnede sig til Beplantning og snart kunde
bringe den uundværlige Hygge, som en rigelig Be-
plantning altid danner om et Hjem, det være stort
eller lille, men ogsaa fordi det kommer Efterslægten
tilgode. Jeg fik derfor ogsaa hurtigt taget Beslut-
ning om at plante den ret store, ubenyttede Plads
til, der laa Nord for Gaarden ud mod Gaden, lige-
fra Gadekæret mod Vest til henimod Kirkegaards-

muren mod Øst og derved danne en smuk Indkørsel til Gaarden. Det var min Plan, at denne Plantage ikke alene skulde hygge og danne Læbælte for Nordenvinden, men med Tiden, naar den nordre Længe, som snart var faldefærdig, skulde nedbrydes, tillige forhindre en altfor ugenert Kiggen af nysgerrige Øjne ind i min Gaard. Det blev dog ikke

Størbogaard.

ganske saaledes. Jeg havde tænkt at kunne undvære dette smalle Stykke Hus og nøjes med de 2 Udlænger, men jeg opdagede senere i 1892, at dette dog ikke saa godt kunde lade sig gøre, og da det gamle Egetræs-Undertømmer meget vel kunde bruges igen, kunde Bekostningen ikke blive saa uoverkommelig at rejse den igen med en ny „Øvring“, flytte den ind i Gaarden, gøre den lidt bredere og forbinde den med de 2 andre Længer, som saa fik nye

Gavle, der viste ud mod Gaden. Dette pyntede svært paa Ejendommen, set fra Gaden, det gav en temmelig god Ladeplads, hvor Tærskemaskinen fik Plads, det formindskede den urimelige lange Gaardsplads, hvorfra Møddingen forlængst var fjernet, og paa hvis Plads Maskinomgangen passende kunde anbringes. Jeg murede selv alle Væggene op, saa det hele kostede ca. 1000 Kr., og jeg var glad ved den Forbedring.

Jeg tror min store Interesse for Plantning vakt ved at se paa den gamle, kæmpemæssige Kastanie, der staar ved Stuehusets vestre Gavl og breder sin mægtige Krone beskyttende ud baade mod denne og den vestre Længes sydlige Gavl. Der er ingen Tvivl om, at denne gamle, ærværdige Kæmpe, der maaler sine 4 Alen omkring Stammen et Par Al. fra Jorden, rækker længere tilbage end min Historie-skrivning, 200 Aar vil ikke forslaa! Min Far, der var født 1816 og den gamle Hans Larsen, der var lidt ældre, forsikrede begge, at det havde set ens ud i *den Tid, de kunde huske.*

Det var med Stolthed, Glæde og — jeg kan gerne sige — stille Beundring jeg betragtede dette Træ, hvad enten jeg gik i Gaarden, Haven eller kom fra Marken, især naar det i Junisolen prangede med de mange hvide taarnformede Blomster; og naar jeg om Søndagen eller de lune Sommeraftener satte mig paa Bænken under den løvrige Krone, der paa den smukkeste Aarstid var ganske uigennemsigtig, svirrede saa mange Tanker rundt i mit Hoved. Hvad kunde dog denne gamle Kæmpe, som stod her „gennem Sekler i Krig og i Fred“, om dens sagte Susen i Toppen formede sig til forstaaelige Ord, have for-

talt mig, om hvorledes „Fædrene havde kæmpet og Mødrene har grædt“, og hvad mon den Mand hed, som havde plantet den og alene derved givet Læ og Skygge for de kommende Slægter? Denne ærværdige Olding er jo det eneste levende Væsen, der havde været Vidne til Slægtens Sejre og Fald, under dens Skygge havde vi Børn haft vores kæreste Legeplads, ivrigt optaget af, hvem der kunde samle de fleste af de brune, blanke Frugter, som den i Efter-sommeren saa rigelig lod drysse ned over den glade Børneflok; hvad Under da, at et Menneske med virkelig Slægtskabsfølelse maatte føle sig draget til denne for Fædrenehjemmet absolut allerskønneste Pryd, og derfor blev det ogsaa her jeg med største Vemod lod det sidste Afskedsblik dvæle, da jeg tog Afsked med mit kære, gamle, minderige Hjem. En lille Trøst og Tilfredsstillelse var dog det Minde, jeg selv havde sat mig, naar jeg saa paa de mange store, smukke Træer, som jeg for 45 Aar siden plantede udenfor Indkørselen til Gaarden, hvoraf en Del endnu kan have en lang Levetid, til Pryd og Nytte for Hjemmet, men dog aldrig som den gamle Kastanie, der endnu ser ud til længe at kunne hævde sin Hædersplads.

Landbrugskrisen, der som allerede omtalt, begyndte først i 80erne og varede det gamle Aarhundrede ud, havde krævet adskillige Ofre saavel blandt større som mindre Landmænd, mest af dem, der ligesom jeg, havde overtaget eller købt deres Ejendomme til de høje Priser i 70erne. Alene her i Sognet maatte en 4—5 Gaardmænd forlade Stillingen ved Tvangssalg, uden at man dog kunde tillægge dem selv Skylden. Uheld ved Sygdom i Kvæg- eller

Svinebesætningen var nok til at vippe en forgældet Mand af Sadlen. Mund- og Klovesyge blandt Kvæget og Stivsyge hos Svinene var netop meget udbredt i 90erne, og krævede større Modstandskraft end mange var i Besiddelse af.

Jeg blev dog forskaanet for disse Uheld og kunde ogsaa med Paapasselighed holde det gaaende; men nu begyndte vore Børn at vokse til og skulde helst ud at lære noget. Det vilde kræve Penge, som jeg ikke saa Udvej til at kunne undvære, og hvorledes skulde jeg stille mine Sager for at tilvejebringe de fornødne Midler hertil? Der viste sig dog snart en Udvej; men den vilde kræve et stort Offer af mig, nemlig helt at opgive min Stilling som Landmand og skille mig ved mit kære Barndomshjem, hvor jeg nu havde levet lykkeligt som Familiefader i 16—17 Aar. Det var svært at tænke sig, naar man dog ikke var nødt dertil, men hvad gør man ikke for sine Børns Skyld? — I 1890 kom jeg ved et Tilfælde til at læse et af Hostrups Skuespil op i vort Forsamlingshus for en stor Forsamling, der baade midt i og ved Slutningen af Oplæsningen gav saa levende Bifald tilkende, at jeg oftere maatte optræde hjemme, og i „Sorø Amtstidende“s Læsekreds, hvor man saa Annoncerne om mine Oplæsninger hjemme, kom der nu jævnlig Opfordringer fra gamle Højskolekammerater, der nu sad som Formænd for Foredragsforeninger, som paa den Tid var i fuld Blomstring, om ogsaa at glæde dem med Oplæsning af et godt Skuespil. Det førte i Løbet af et Par Aar til saa mange Rejser, at jeg selv blev betænkelig ved at være flere Dage borte ad Gangen, som tidt skete, naar Hjemmet i disse vanskelige Tider krævede min

Nærværelse. Men jeg saa heri en Chance som en Bifortjeneste i Vinterhalvaaret, dog ikke i Forbindelse med at drive et Landbrug paa en Gaard, og hvad skulde jeg vel saa slaa ind paa om Sommeren? Først tænkte jeg paa at bygge et mindre Bade-Etablissement paa min Udlod ved Stranden, men det blev mig bestemt fraraadet af sagkyndige Slagelseborgere, der mente, at Beliggenheden ikke var heldig. Jeg forsøgte en Byttehandel med et godt lille Jordbrug ved Kjeldstrup Strand, hvor der gik en livlig Strøm til og fra Slagelse i Badetiden, men det vilde ikke lykkes. Saa kom Tilfældet mig atter til Hjælp.

Et Konsortium af Slagelseborgere, som var misfornøjede med de 2 meget primitive Badesteder ved Stranden, havde erhvervet sig Forkøbsret paa et Areal af $8\frac{1}{2}$ Td. L. med en ca. 30 Al. høj Klint og prægtig Udsigt over Bæltet og en stor Del af Omegnen, hørende til „Orehøjgaard“, Næsby, beliggende midt imellem de 2 gamle Badesteder, og her agtede man at opføre en *tidssvarende* Pavillon. Da jeg erfarede dette, søgte jeg Underhandling med Konsortiet, som nok havde hørt, at jeg omgikkes med Planer i lignende Retning, og da man kendte mig godt, var det let for mig at faa Konsortiet til at overlade mig Forkøbsretten til Jorden, hvorpaa jeg lovede at anlægge en efter deres Ønsker tilfredsstillende Badeanstalt, medens de til Gengæld lovede mig al mulig Støtte fra Byens Borgere, hvad de ogsaa holdt.

Nu var Loddet kastet. Al Vaklen og Betænkelighed, som havde pint mig i 3--4 Aar, hvori min Virksomhed udadtil havde taget stærkt til, var nu forsvundet, og nu maatte der handles herefter.

I November 1894 købte jeg Jorden for 3000 Kr. og begyndte straks at plante Træer paa den fuldstændig nøgne Bakke med min gamle Lyst dertil og med Haab om et godt Udfald af det Værk, som her skulde begyndes. Bevillingen til Gæstgiveri med Udskænkning af Spiritus blev anbefalet af Sogneraadet og Birkedommeren, støttet af en Adresse fra Slagelse Borgere, og kom saaledes snart i Orden. Til min Gaard med den derved liggende Jord i Byen fik jeg en solid Køber i den unge Jørgen Kristensen, opnævnt efter Stifteren af Bondestandens Sparekasse, hvis Enke i sit andet Ægteskab var Moder til denne unge Mand, og da baade Bygninger, Jord og Besætning var i god Orden, opnaede jeg ogsaa den efter Tiden og Forholdene gode Pris af omtrent 1000 Kr. pr. Td. L., forbeholdende mig Hest, en Ko, 2 Faar og den saa godt som nye „Stadsvogn“; jeg skulde dog gerne have Besætning til mit lille ny Agerbrug, hvor der var 3—4 Td. L. nogenlunde god Jord og Resten Klint og Forstrand. Da jeg beholdt min Udlod, var det min Hensigt, naar jeg var kommet godt i Gang med min Badeforretning, at fortsætte med Driften af Udlodden fra „Strandlyst“ (Navnet, hvormed jeg døbte mit Hotel), som ikke laa stort længere fra Stillinge Strand end Stervbogaard; men foreløbig turde jeg dog ikke binde an med saa meget „Agrararbejde“, da jeg vidste, der forestod mig et stort Arbejde med Plantning af de mange Tusinde Træer, der i Fremtiden skulde give „Strandlyst“ sit Præg med de mange Lysthuse, Plantager, Anlæg m. m. Min Høvlebænk og gode Værktøj og Drejelad fik jeg en god Plads til i Kælderen, og her vilde for Alvor blive noget at gøre i ledige Timer med nye

Havemøbler, Opstilling af Badehuse, Broer og lign., derfor lod jeg en ung, rask Mand, som boede ved Stranden, og som havde set sig glad paa min vellykkede Frøavl, faa Jorden der i Forpagtning. Han gik villig ind paa den forlangte Forpagtningsafgift med Forkøbsret til Jorden for en bestemt Købesum, hvis jeg vilde sælge og han kunde købe. —

Opførelsen af Hotellet blev udbudt i Entreprise om Efteraaret i 94 efter Tegning og Beskrivelse. Jeg leverede selv Materialerne, da jeg derved troede at faa det billigt. Bygningskomplekset skulde støbes op af Cement og Rullesten, hvilke sidste jeg havde rigelig af nede ved Stranden og kun behøvede at køre dem op paa Byggepladsen. Det skulde være færdig til 1. Maj, som var den Dato, jeg havde betinget mig Ret til at blive boende i Gaarden, som min Eftermand havde overtaget 1. April. Det blev dog ikke til at flytte ind i det nye Hjem før den 11. Maj, og saa var det endda langt fra færdigt; noget paa Grund af, at Vinteren trak saa langt ud. Først Sct. Hansaften kunde vi holde Indvielsesfest, og trods en forrygende Blæst var der stuvende fuldt af Mennesker. Min Bevilling gjaldt fra 1. April til 1. Oktober, og nu havde jeg altsaa naaet Maalet med Beskæftigelse om Sommeren, og det endda en Beskæftigelse, som var ganske anderledes rentabel end Slidet med Landbruget, skønt vi selvfølgelig maatte give Lærepenge og blev snydt godt i Begyndelsen. Og nu kunde jeg rejse om Vinteren uden at forsømme noget hjemme. Dette var og blev ogsaa i Fremtiden min kæreste Beskæftigelse, jeg taalte godt Rejselivet og de kolde, klamme Gæstkammerenge. Omkring ved 100 Oplæsninger og Foredrag

havde jeg gerne fra Oktober til April, mens Forretningen var lukket; det kulminerede med 126 i 1905. Gæstgiveriet var os et *nødvendigt Onde*, og vi var mest glade, naar vi efter en vellykket Sommersæson kunde lukke Beværtningen og leve som en anden privat Familie. Vi kom dog alle, Gamle og Unge, til at elske dette nye Hjem med sin herlige, skønne Natur, som paa de stille, klare Sommermorgener næsten daglig fra Udsigtspavillonen paa den høje Klint bød paa nye Overraskelser i forskellig Belysning efter Himlens Farvetoner, og en Solnedgang med Guldbro over det store Hav har jeg aldrig fundet Mage til andre Steder. Og saa den friske Søluft og de styrkende daglige Strandbade, der bragte Sundhed og godt Humør for os Alle, det vejede jo en god Del op med Ubehagelighederne ved at betjene fordringsfulde og paatrængende Gæster.

Henad Sommeren, inden jeg var rigtig færdig med Byggeri og Montering af Anstalten, kom min Forpagter og tilbød nu at købe den forpagtede Jord, og da jeg alt havde opdaget, at mine Penge ikke nær slog til, naar jeg skulde gøre op med mine Leverandører og Haandværkere, der „Traditionen“ tro havde gjort Overslagene altfor *lave*, blev jeg glad ved at faa 6—7000 Kr. til Dækning af de store Regninger; men dermed var jeg ogsaa skilt af med det sidste Stykke af mine Fædres Jord.

En Opmuntring og Trøst har det dog været mig at se Aar efter Aar, hvorledes alt, hvad der har hørt til mit Fædrenehjem, er kommet i saa gode Hænder som vel tænkeligt. Paa den „gamle“ Gaard med den muldrige, fede Jord har Jørgen Kristensen (den yngre), som i sin Ungdom var Elev paa Tune Landbrugs-

skole, hvor hans Halvbroder, Otto Kristensen, ogsaa den Gang var Lærer, forstaaet sin Dont saa godt, at Markerne hvert Aar bugner af rige Afgrøder, og naar man nu i de sidste Aar ser det røde Teglstens-tag paa Stuehuset i Stedet for Straataget, og andre synlige Forbedringer ved Bygningerne, forstaar man, at her er en *første Klasse*s Bondegaard — og saa den kære gamle Kastanie endnu prangende ved Gavlen af det røde Stuehus.

Men det er ikke mindre glædeligt at komme ud paa Strandlodden og se den Forandring og Fremgang, der her er sket, siden jeg for henved 30 Aar siden overlod den til dens nuværende Ejer, Kristian Nielsen. Hvad den Mand i Løbet af disse Aar ved en enestaaende Energi og Dygtighed har præsteret, er ligefrem imponerende. Han har ikke alene fortsat mit Pionérarbejde (som jeg den Gang var glad og stolt af) paa den Lod, han købte af mig, men han har efterhaanden samlet hele det Areal, som har hørt til Stervbogaard, solgt det aller daarligste nede ved Strandbredden fra til Byggegrunde for Landliggere, som her har opført en hel Koloni af smaa Sommerhuse, og saa har han, der begyndte som „Sandmand“ i et lille Hus, bygget sig en rigtig pæn *Gaard*, hvor han foruden Ungkvæg og Kalve holder *12 ekstra gode Malkekøer*. Hvem vilde have troet det for 50 Aar siden, da der endnu groede Lyng paa den høje Sandjord, hvor jeg kort efter begyndte med Dyrkning af Rug og Kartofler, tilført et godt Lag raadden Tang for hver Afgrøde, som han nu yderligere har forbedret ved Tilførsel af Tørvejord. Jeg vil slet ikke tale om den forbavsende Fremgang, der ved en ihærdig, rationel Kultivering af det store

Moseareal har gjort sin Ejer til en velstaaende Mand. Jeg kom uvilkaarlig til at tænke paa en Sang, som Digteren Carl Ploug skrev ved Landhusholdnings-selskabets Hundreedaarsfest 1869; her skriver han, efter at have skildret Bondens Trælleaar og Sløvhedstilstand, som blev afløst af Frigørelsen og dermed følgende Fremgang:

„Mangen slimet Vig maa Havet slippe,
mangen bundløs Mose bære Sæd,
og hvor magre Faar af Lyngen nippe,
fede Øxne finde Hvilested!“

Intet Sted i Danmark vilde man vel kunne finde en mere træffende Illustration helt igennem, end netop det, som jeg her har skildret, og naar jeg hermed slutter min Beretning om „Bondeliv“ paa min Fødegaard igennem saa langt et Tidsrum, kan jeg med fuld Tilslutning citere Digterens ansporende, opmuntrende Ord i Sangens sidste Vers:

„Fremad er det Sejersraab, som lyder
ned til os fra vore Fædres Grav.
Fremad! højt og lydeligt os byder
Skæbnens Varselsrøst og Nuets Krav.
Fremad i det Smaa som i det Store!
Frem i samlet Flok og Enkeltmand!
Fremad for Nødvendighedens Spore!
Frem af Kærlighed til Folk og Land!“

SLOTSBJERGBY HØJE OG GULDFUNDET I SLOTSBJERGBY 1816.

Af
Hans Kjær.

Klokken i Slotsbjergby Kirke ringede, da det kgl. nordiske Oldskriftselskab og adskillige af Egnens Mænd den 21. Juni samledes paa „Galgehøj“ *). Om den ringede, da sidste Gang en større Menneskemængde samledes paa dette Sted, var det som „de arme Synderes Klokke“, Højen bærer nemlig ikke sit Navn uden god Grund. Den har i Aarhundreder været Antvorskov Birks „Justitshøj“, og sidste Gang den benyttedes saaledes, ligger kun godt et Par Menneskealdere tilbage; og det var yderligere i en særlig uhyggelig Anledning, at Sognefogederne havde stævnet Egnens Mænd til væbnede at slaa Kreds om Stedet; Traditionen derom lever endnu, om end Enkelthederne er udviskede og forvanskede. Det var en Ægtehustru, der ved Hjælp af en voksen Søn havde taget Ægtemanden voldeligt af Dage, og som paa Galgehøj den 5. August 1847 led Straffen for Mestermændens Haand. Det var sidste Gang, men der var gaet meget forud. Efter Antvorskovs Lensregnskaber blev der 1643 udbetalt 7 Daler som Arbejdsløn for Tilhugning og Oprensning af „et nyt Rettersted ved Bjergby“, og sandsyn-

*) Fremstillingen her efter Foredrag ved det kgl. nord. Oldskriftselskabs Sommermøde 21. Juni 1925.

ligvis var den ældre Galge til Stede i hvert Fald allerede 1615, da Mester Sibbrand Scharfrichter 6. Juni fik Betaling for at henrette en Karl af „Hemmesøe“ (o: Hemmeshøj), som „dræbte et spæd Barn med sit Værge“. Da Retterstedet 1683 blev repareret med 8 Støtter, var det vel snarest en større Galge,

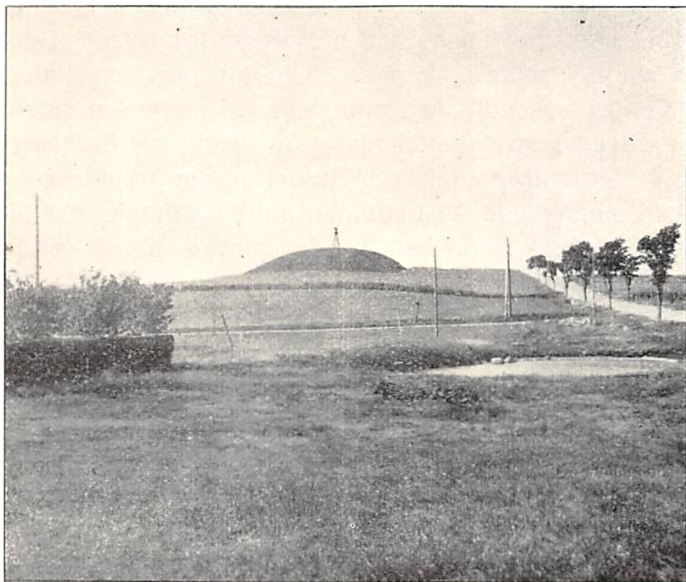
„Galgehøj“, set fra N. V.

om end Resens Atlas, som er fra ca. 1770, viser Højen med en enkelt Signatur. Resen viser en anden Galge tæt øst for Slagelse, ud for Smedegade-Skovstedgade, hvor Traditionen endnu har bevaret Navnet „Galgemarken“. Sikkert var det *Byens* Galge, og hertil svarer det, at Amtmanden 1722 andrager om, at 3 Arrestanter maa blive ophængt i *Byens*

nye Galge; sikkert har da Slottets ved Bjergby været brøstfædig. Men Lensregnskaberne viser, at den ellers er blevet flittig benyttet. Og endnu Højens sidste Benyttelse skulde efter Dommens Ordlyd ske i den „kvalificerede“ Form. *)

- *) Aarsagen hertil var naturligvis den særlig grove Forbrydelse. Det var den vist mere end halvforfaldne Boelsmand Hans Jacobsen af Halkevad, der 4. Aug. 1846 blev stranguleret i sin Seng af sin Ægtefælle, Anne Marie Nielsdatter, medens den 23 Aar gamle Søn, Jørgen Hansen, hindrede ham i at gøre Modstand. Aarsagen var ulykkeligt Samliv og Frygt for, at Boelsmanden med Formynder (han var altsaa umyndiggjort) skulde sælge Stedet og drive Sønnen hjemmefra. Moderen havde tidligere været indviklet i en Menedssag. Dommen fældedes af Antvorskov Birk og bekræftedes 17. April 1847 af Lands Over- samt Hof- og Stadsretten, og derefter $15\frac{1}{2}$ af Højesteret, samt exekveredes 5. August 1847. Exekutionen omtales ganske kort af „Sorø Amtstidende“ for samme Dag: „Henrettelsen foregik mellem 7 og 8 Morgen. De skyldige blev beredte af Pastor Bojsen, Skørpinge, „der i lang Tid havde forberedt dem“, med Sang og Tale paa Retterstedet. Styrkede ved denne Trøst gik de begge med gudelig Andagt Døden i Møde. Exekutionen udførtes særdeles godt af Skarpretteren for Sjælland, Hr. Dyring.“ I dette sidste sigtes vistnok til, at der i de nærmest foregaaende Aar et Par Gange havde været rejst Klage over den da fungerende Skarpretter for de 3 vestsjællandske Amter. — Den kvalificerede Dødsstraf, med Stejle og Hjul, var idømt efter D. L. 6.—9.—12 og Forordn. af 1824 § 1. „Fædrelandet“ bemærker i Anledning af Sagen, at den ældre Lov, som havde været i Kraft endnu i Beg. af 1833, paabød, at Delinkventerne skulde knibes med gloende Tænger 3 Gange mellem Gernings- og Retterstedet og sidste Gang paa selve dette, dernæst først Haand, saa Hoved afhugges og lægges paa Stejle, med Hovedet og Haanden fæstede paa en Stage over Legemet. Altsaa for mindre end 100 Aar siden. — Oplysninger fra Lensregnskaberne er velvilligt meddelte af P. Arnskov, Slagelse.

Fra denne aarhundredgamle Benyttelse til Udøvelse af Justitsens yderste Midler hidrører den brede Flade, som Højen nu viser foroven. Og man vilde vel ogsaa tæt under Grønsværen kunne finde Rester af Galgens Fundamenter saavel som af de sikkert talrige Delinkventer. Men der behøves ikke dette

„Hashøj“, set fra Syd.

for at vidne om, at Navnet er gammelt, aarhundredgammelt, omend næppe af saa høj Ælde som Navnet paa den nære, sydlige Høj; „Hashøj“ minder om Bynavne som Hasmark, Hastrup o. lign., og Navnet kan da nok tilhøre det lille Antal af Højnavne, som virkelig er gamle, fra Middelalderen eller endnu tid-

ligere. *) Og det vil være meget vel forstaaeligt, om Navne paa just saadanne Høje kunde have særlig Evne til at holde sig. De to Slotsbjergby Høje hører til de største i Landet. Sætter man Højden til 7 m, overdriver man i hvert Fald ikke. Det er kun ganske enkelte Gravhøje, som „Høhøj“ ved Mariager og Jelling Kongehøje, der har større Dimensioner. Forøvrigt findes i selve Sognet endnu en meget anselig Høj, „Rævehøj“ paa Fladen sydvest for Byen. Den er en Del mindre, kun ca. 5 m høj, men omslutter dog den bekendte Jættestue, som for nogle Aar siden udgravedes af Nationalmuseet og særlig har Interesse ved det antropologiske Materiale, som fremdroges. Ikke mindre end 90 Individuer, unge og gamle, Mænd og Kvinder, Børn ned til de ganske smaa havde fundet Hvilested i den rummelige Gravstue**). Rævehøj er altsaa fra Stenalderen, og fra samme Tidsalder hidrørte ogsaa et lille Antal Dysser, der laa i Nærheden, og som anføres i Sognepræstens Indberetning til Kommissionen for Mindesmærkernes Bevaring i 1909; nu er tilbage kun Tomter eller ringe Rester og nogle Navne, som endnu erindres. Alle disse Stenalderes Mindesmærker laa paa den jævne Flade, som ligger udbredt for den, som fra „Galgehøj“ ser ud over Landskabet, og denne Beliggenhed er, i Almindelighed taget, karakteristisk for Stenalderens Mindesmærker, særlig da Storstensgravenes. De gaar sjældent til Højderne i Landskabet. Det kan bl. a. bero paa det nærliggende Forhold, at det var et

*) I Markbogen fra 1682 „Hasselhøj“.

***) Hovedtræk angaaende Jættestuen findes meddelt i disse Aarbøger for 1923.

ekstra Tillæg til Arbejdet at slæbe de store Sten op paa Højderne. Anderledes var det i Bronzealderen: Da søgte man ofte netop de vindomsuste Højder, og fra Bronzealderen, den ældre Bronzealder, maa utvivlsomt „Galgehøj“ og „Hashøj“ hidrøre. Og sikkert var det ogsaa højbyrdige Mænd, eller Kvinder, eller maaske Mand og Kvinde, for hvem disse mægtige Mindesmærker rejstes. Vel er de mindre end Jelling Kongehøje, men de fremtræder mere kongeligt, ja det er maaske de kongeligste Høje i det hele Land, her paa det frie Højdedrag, paa Toppen af det hvælvede Skjold. — Men spørger vi, som man naturligt nok ofte gør i Egnen, om, hvem der da gemmes i disse Høje, bliver vi Svaret skyldig. Og det vilde næppe hjælpe, om man tog sig paa at grave dem ud. Sværd og Stridsøkse, Dolk og Smykker, af Bronze eller af det ædle Guld, det kunde man vel finde som Løn for sin Møje, — men det første skriftlige fra Bronzealderen mangler endnu; Højene er vel et Par Aarhundreder ældre end Kong Davids Tid, og de første Runer ligger halvandet Aartusinde senere. Det sker nok engang, at en ægyptisk Skarabæ eller noget saadant findes i en Bronzealders Grav, men selv det vilde ikke hjælpe os til at finde Navne.

Alligevel, Højene er utvivlsomme Minder om en storladen Tid. Og naar de efter Aartusinder den Dag i Dag troner paa Højdedraget, forholdtvis fri for Nytdags Indgreb, som har røvet os saa meget, saa har ogsaa det sin egen, smukke Historie. Højene er af de første, maaske de allerførste, som er skænkede til Fredlysning af *Bondehaand*. Det skete allerede 1871. „Hashøj“ blev fredlyst, skænket til Almen-

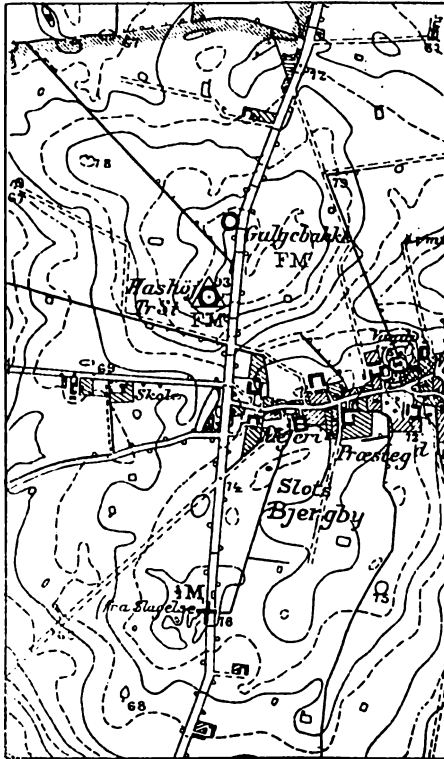
heden, af Gaardejer *Jacob Nielsen*, som boede i den nærmeste Gaard i Slotsbjergby, „Galgehøj“ af Sognefoged, Gaardejer *Christian Andersen*. Og da Wor-saae havde den Glæde at modtage disse Mindesmærker, ønskede han ganske naturligt ogsaa at give Offentlighedens Tale et synligt Udtryk, og hver af

Gaardejer Christian Andersens Æresbæger (19 cm. h.)

de to Mænd modtog som Gave et Sølvbæger med Indskrift. Jacob Niensens Slægt findes ikke mere i Egnen, men det Bæger, som Christian Andersen modtog, og som han takkede for i et smukt Brev, der gemmes i Nationalmuseets Arkiv, det bevares som et Klenodie i hans Slægt.

Den ældre Bronzealder har altsaa paa dette Sted givet sig selv et Minde af egen, særlig fornem Karakter. Og mærkeligt nok, at det ogsaa følte saaledes

Terrænet ved Slotsbjergby.

Findestedet for Guldringene er betegnet ved et Kors (ved Milepælen).

i den yngre Bronzealder, det bestyrkes ved, at det *største Guldfund* fra vor danske Bronzealder er fremdraget ikke mere end vel et Tusinde Alen syd for

Hashøj, tæt op til Landevejen. Det er 3 svære, massive Guld-Armringe af den Art, som man tidligere kaldte Edsringe, fordi man troede, at det var saadanne kostbare Ringe, der laa paa det hedenske Gudehøvs Alter, og som benyttedes under Edsaflægelse. Atter her er Tidsforskellen for stor. De Gudehøve, hvorom Sagaerne beretter, tilhører nærmest vor Vikingetid, Ringene er atter halvandet Aartusinde ældre. Men de er aldrig fundne i nogen Grav, og en særlig Anvendelse maa de have haft.

Vore Protokoller nævner om disse 3 Ringe kun, at de er fundne 1817 i en Grusgrav ved Slotsbjergby. Men til Oldnordisk Museum kom de først i Fyrreerne fra „Kunstmuseet“, og *det* var heller ikke deres oprindelige Opbevaringssted. Fra først af var de indgaaede i det gamle kongelige *Kunstskammer*. Imidlertid findes i Museet kun et Brev, hvorved Kunstskamrets Chef, Overkammerherre Hauch, oversender Ringene til Forvalteren, Spengler ($10\frac{1}{2}$ 1817). Det var altsaa et magert Resultat af den første Eftersøgning.

Men i Rigsarkivet ligger Rentekamrets „Relations- og Resolutionsprotokol“ for 1816. Og i denne mægtige Protokol over det daværende Finansministeriums Forestillinger til Frederik den Sjette havde jeg den Glæde at genfinde alle Oplysninger om Slotsbjergby Guldfundet, en Indstilling affattet med Enevældens Embedsmænds Omhu for at faa al Ting med, hvad der kunde have Betydning, $5\frac{1}{2}$ Folioside. *) Man

*) Underskrevet af 1) i første Linie: Præsidenten, Statsminister Møsting og derefter samtlige 4 Deputerede i Aldersorden; 2) i anden Linie: de fem ældste Kommitterede i Aldersorden;

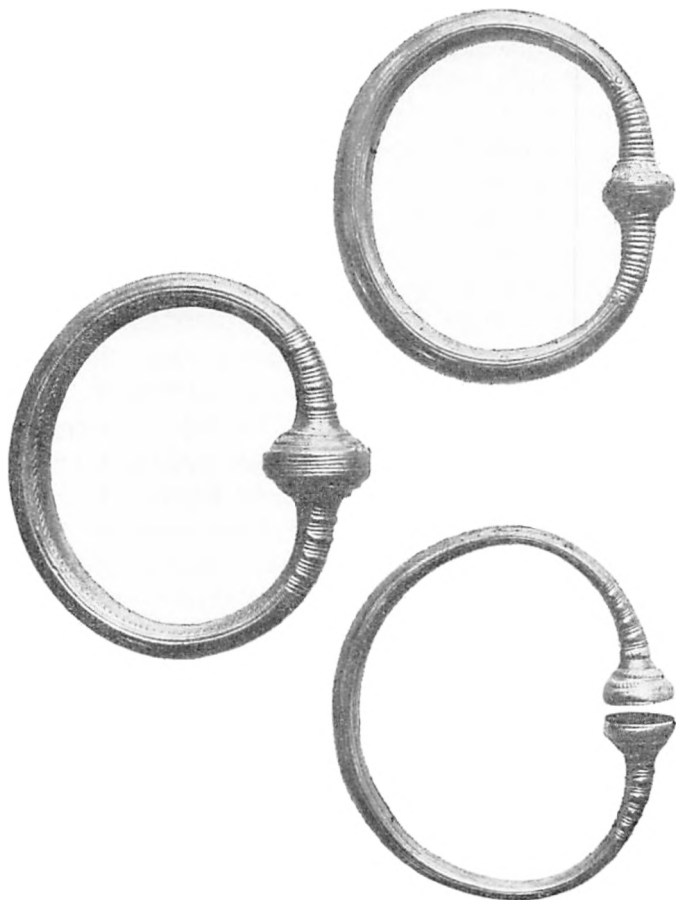
kunde aftrykke Indstillingen og derved faa alt væsentligt med. Men der er en Del af det mindre væsentlige, som er ganske fornøjeligt, og som findes i selve Sagens Akter, der efter nogen Søgen blev fremdragne fra Danske Cancellis Arkiv, og endelig findes Afslutningen i Pengeerstatningens Udbetaling til Finderne i 2. sjællandske Renteskriveres Kopibog for 1817.

Den vigtigste Kilde er Forhørsudskriften fra Antvorskov Birk, 8. Okt. 1816. Herefter er Fundet gjort 3. Oktober samme Aar. Den egentlige Finder hed *Niels Hansen* og tjente hos Gaardmand Jens Jensen i Kjeldstrup, Kirke Stillinge Sogn, nord for Slagelse. Sammen med flere andre Karle og Piger var han i Færd med efter Sognefogdens Anvisning at grave og læsse Grus til det pligtige Vejarbejde (formodentlig paa den nuv. Landevej) paa et Sted, som kaldtes „Bredenhøj“, paa Hans Christensens Enkes Lod. Niels Hansen omtales et Sted i Forhørene som den ene af „Drengene“ og maa altsaa have været ganske ung, 16-17 Aar. Han stod „ovenpaa Bakken“ og gravede „Grusen“ til dem, der „holdt nedenfor og paalæssede samme“, da han blev vår 3 gule Ringe, som var sammenhængende ved en Gederod (Bukketorn)*),

paraferet af Wolflagen og yderligere underskrevet af Schifter, der vel er den, som har ekspederet Sagen, altsaa 12 Underskrifter.

*) Dette Plantenavn synes nu ubekendt i Slagelseegnen, men kendes i Ods Herred (Steenstrup) = Bukketorn, dog som halvglemt Ord. Det eneste Sted, hvor jeg ellers har kunnet finde Ordet, er i et Tillæg til Jenssen-Tusch „Nordiske Plantenavne“ (1867—71), hvor Bestemmelsen gaar i samme Retning, men dog synes mindre sikker (Kragetorn, Krageklø, „*Ononis repens*“). En saadan Plante findes ved „Galgehøj“

omtrent 5 Kvarter dybt, ca. $\frac{3}{4}$ m. De blev tagne ud med Spaden og faldt ned med Gruset. Niels

Guldfundet fra Slotsbjergby (halv Størrelse).

Hansen raabte da til dem, der holdt nedenfor og læssede, og som havde observeret Ringene straks, at de skulde tage Ringene op, hvorpaa Pigen *Mette*

Jens Datter, tjenende Poul Jensen i Kjeldstrup, straks kastede sig over de 2 Ringe, og Drengen *Hans Hansen* tog den ene Ring op, som ved Nedkastningen i Graven var bleven skilt fra de andre. En fjerde Person var med i Laget, Pigen *Ingeborg Niels Datter*, en Datter af Husmand Niels Hansen paa Kjeldstrup Mark; om hende hedder det, at hun stod mellem de andre to, da Ringene faldt ned, men „hun var ikke saa gesvindt som de andre at kaste sig over dem eller tage dem op“; som hun selv udtrykte sig: hun kunde ikke komme til. Niels Hansen gravede straks adskillige Spademaal ind i Bakken, i en Dybde af 2-3 Alen, men der fandtes intet videre. Findestedet er i det sydøstre Hjørne af Bakken.

„De foreviste Ringene, da de derefter bedede til Middag, for flere af de andre Folk, men ingen vidste, om de var af Guld eller ikke“. Og saa tog de dem med hjem, og Sagen synes vel at have vakt en Del Opmærksomhed, men ikke at have optaget Finderne altfor stærkt. Dagen efter, om Formiddagen, kom Gaardmand Jens Pedersen af Kjeldstrup til Sognefogden, Lars Nielsen, og fortalte om Fundet. Fogden gik til de paagældendes Husbonder, men Finderne var allerede, meget tidligt om Morgenen, igen „rejste til deres Arbejde“. Hos Gaardmand Jacob Berthelsen, hvor Hans Hansen tjente, viste Konen ham straks den ene Ring, „som var forvaret, efter hvad Konen sagde, i Drengens Kiste“; hos Poul Jensens viste Mette Jensdatter ham de 2 Ringe, hun havde optaget. Sognefogden løftede paa Ringene, formente, at de var af Guld, og paalagde Folkene at være ansvarlige for dem. Derefter gik Sagen sin sædvanlige Gang; først fik Finderne hos en Guld-

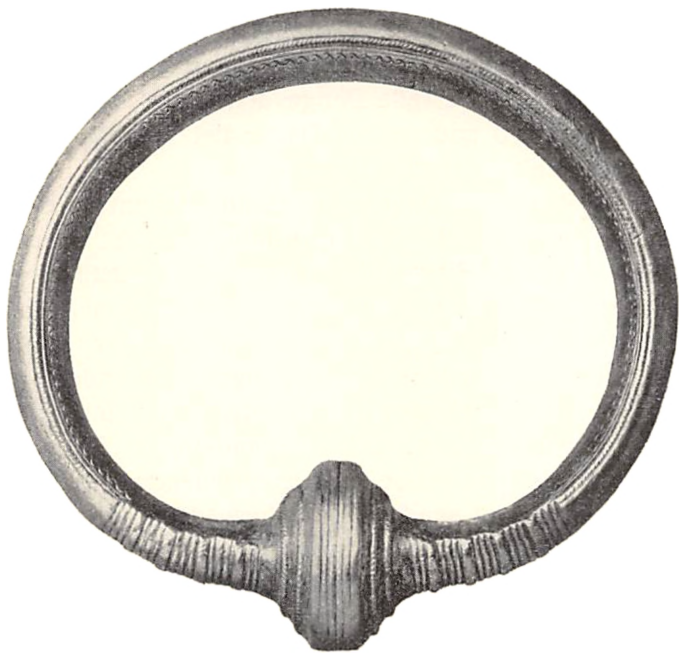
smed i Slagelse Sikkerhed for, at Ringene virkelig var af Guld, og leverede dem derefter til Birkedommeren, som gennem Amtmanden, Geheimeconferensraad P. C. v. Stemann, indsendte dem til Rentekamret.

Forinden var Amtmanden personlig, maaske i Forening med Birkedommeren, taget ud til Findestedet. Der er derved optaget en for den Tid usædvanlig omhyggelig Aastedsbeskrivelse: „Bakken, hvori de fandtes, er af 6-7000 Alens Omfang, 7-9 Alen høj, temmelig jævn, uden Lighed med de sædvanlige gamle Gravhøje, Tingsteder eller Offersteder, ligesom der heller ikke over eller under Jorden findes Spor af store Sten“. „Folk, der over 30 Aar kender Stedet, forsikrer, at de ældste Folk ikke kunne erindre, at der paa dette Sted har ligget Sten, men at Bakken bestandig, paa sin hele Overflade, har været pløjet og dyrket, indtil Sognefogden for Stillinge Sogn for et Par Aar siden fandt, at den indeholdt Grus, som var tjenlig ved Vejens Istandsættelse“. „Ved at eftergrave videre i den, har der ikke vist sig mindste Spor til, at paa dette Sted skulde være flere eller andre Levninger fra Oldtiden gemte, skønt i et andet Hjørne af Forhøjningen, omtrent 20 til 30 Alen eller mere fra Stedet, hvor Ringene laa, er fundet en Del af en Hovedskal af et Menneske. „Og mener Amtmanden, at Ringene i sin Tid har været nedgravede for at skjules“.

Den gamle Grusgrav er endnu meget kendelig, Det har været en flad, aaben Grav, ca. $1\frac{1}{2}$ m dyb. Der er siden, og indtil Mands Minde, gravet en Mængde Grus, uden at noget andet af Betydning er fremkommet. Det er meget sandsynligt, at der hist

og her har været Oldtids Skeletgrave fra senere Tid, den senere Jernalder, altsaa efter Ringenes Tid.

Ringene er svære og tunge. Den største af dem vejer mere end et gammelt dansk Pund, 38 Lod; til sammen vejer de næsten halvtredie gl. dansk Pund.

Den største Guldring fra Slotsbjergby, Vægt ca. 594 Gram.
(Knap $\frac{9}{10}$ Størrelse.)

Hofguldsmed og Wardein (o: Guardein) Fabritius vejede dem for Rentekamret og opgav Vægten til 78 Lod $\frac{3}{4}$ Ort, af omtrent 22 Karat. Hans Vurdering foretoges 29. Oktober, og Værdien beregnedes efter den Dato, ikke, som man kunde have ventet, efter

Kursen paa den Dag, da Ringene blev fundne, og han fik herved en Møntværdi af 4964 Rd. 75 Sk. N. V., 5: Navneværdi! Det var jo nemlig ogsaa den Gang valutasvage Tider, kun at det ikke var Dollaren, men Hamborger Kurant, som bestemte den reelle Værdi. Kursen svingede noget, men rundt regnet tør man sige, at de ca. 5000 Rd. i vore Penge vilde være omtrent lige saa mange Kroner, men det maa vel erindres, at de rede Penge den Gang var adskilligt mere værd end nu om Dage; det var i Virkeligheden en ikke helt lille Formue.*)

Guldet var jo Danefæ og skulde behandles efter Danske Lov 5.—9.—3., Forordning af „22. Martii 1737“ og især Plakat af 7. Aug. 1752; Indstillingen udtaler da ogsaa, at „uagtet alt, som i Danmark findes nedgravet eller forborgent i Jord, Skov, Mark, Huus eller andensteds, og som ingen vedkender sig, er Deres Majestæt alene tilhørende, forsaavidt ingen derved ved særlig kongelig Benaadning er forlenet“ (der tænkes paa visse Friherreprivilegier), „skulde dog Finderne af saadant, som formedelst Ælde eller særdeles Beskaffenhed kan anses at være af nogen Rarhed, derfor nyde fuld Betaling efter dets Værdi af Deres Majestæts Kasse, naar det til Rentekammeret indsendes. Da nu de her omhandlede Guldringe ere af saadan Rarhed, maa ogsaa bemeldte Placat (nl. af 1752) her anses anvendelig, og Finderen altsaa være berettiget til Værdien“. Om hele Sagen havde

*) Nøje udregnet efter Kursen ca. 15. Juni 1925 vil Guldværdien, ca. 1263 Gram à 3,75, blive 4732 Kr. 50 Øre. Den største Ring alene, 38 Lod, repræsenterer ca. 2250 Kr. I Fabritius Vurdering sættes Loddet til 63 Rd. 48 Sk.

man raadført sig med de Finansdeputeredes Forsamling.

Sagens Behandling er i Virkeligheden den samme, som anvendes den Dag i Dag, naar Danefæ modtages i Nationalmuseet, som nu direkte modtager det, kun med den Forskel, at der ikke behøves Indstilling i hvert enkelt Tilfælde. Men Forholdene laa den Gang noget anderledes. Danefæ indgik mest ikke til „Oldnordisk Museum“, skønt dette var oprettet 9 Aar tidligere, men til Kunstkamret, der betragtedes som fornemmere, og som stod i direkte Forhold til Majestæten. Det var *Kongens* Kunstammer, hvor man fra gammel Tid hævdede, at de store Kostbarheder skulde indgaa. Det var ogsaa fra Kunstkamret, at Heidenreich hin sørgelige Dag i 1802 havde bortstjaalet Guldhornene m. m. Heldigt, at Slotsbjergbyringene først blev fundne 1816; ellers havde han vel taget dem med!

Kongen resolverede, at Ringene skulde indgaa til Kunstkamret og Pengene udbetales. Midt i Februar modtog saa Kunstammerforvalter Spengler Ringene til Opbevaring. Men det varede en rum Tid, før Pengene udbetaltes.

Man er aabenbart alligevel hurtigt i Stillinge og Kjeldstrup bleven klar over, at det drejede sig om en betydelig Pengesum. Spørgsmaalet blev, hvem der skulde have Part.

Der var jo først Niels Hansen, som gravede Ringene frem; saa var der Pigen og Drengen, som tog dem op, og den anden Pige, som stod hos. Men der meldte sig hurtigt flere. Det ser ud til, at Lods-ejeren har ment at have Krav; men det faldt hurtigt bort; Loven talte jo kun om Finderen. Men der var

de andre, som havde gravet Grus ved Siden af. Allerede 9. Oktober indsendte 6 Mænd et Brev, noget ubehjælpsomt formet, om, at de havde erfaret, at Belønningen alene skulde udbetales de 4, men at de ønskede, at den maatte fordeles paa samtlige vejpligtige, „da det kan bevises, at flere af de vejpligtige kand være lige deltaget i bemeldte Gave“. Og Sognefogden i Kjeldstrup meldte sig, fordi „Ringene ikke var bleven fundne, havde ikke jeg som Opsynsmand ved Vejarbejdet ved Vindskibelighed selv opsøgt Grusgraven af nye og befalde de vejpligtige at grave der, da det var de vejpligtige til stor fordel, at der sparets en fjerdingvejs Kørsel med hver Læs Grus at kjøre“. Motiveringen er jo ejendommelig, men passer smukt ind i Tidens — og Kongens — Tendens i de fattige Aar. Med noget mere Ret henviser han til sin Flid i Eftersporingen; altsaa vil han gerne „delagttiggøres i den lykkelige Hændelse, som er indtruffen“.

Rentekamret turde ikke afgøre Sagen, men sendte den til Danske Cancelli (hvor dens Akter derfor nu ligger). Der var Tale om en administrativ Afgørelse. Det vilde sikkert have været mest tiltalende for den myndige Stiftamtmand. Men Enden blev, at der tilvejebragtes et Forlig, 12. April, indgaaet for Birke-dommer, Borgmester Birch. Dette gik ud paa, at „Niels Hansen, Søn af afdøde Husmand Hans Nielsen i Kirke Stillinge, — paa sin Søn *Hans Hansens* Vegne, der ikkun er 14 Aar gammel, Husmand Hans Hansen paa Kjeldstrup Kildemark, *Mette Jensdatter*, nu i Ægteskab med Inderste Hans Sørensen i Kjeldstrup, og *Ingeborg Nielsdatter*, nu givt med Inderste Jens Sørensen i Kirke Stillinge, er forenede om at

dele Findelønnen mellem sig i 4 lige Dele“. Der havde egentlig kun været Tvivl med Hensyn til Ingeborg Nielsdatter, hende, der ikke havde været saa gesvindt til at tage en Ring op, men de andre var enige om, at hun var lige med dem. Derefter kunde de vel ikke fuldvægtige, men alligevel rare Rigsdalere udbetales. Det ses dog først at være sket noget senere; 2. Sjællandske Renteskrivers Kopibog indeholder under 7. Juni en Skrivelse til Geheimekonferentsraad Stemann, at Godtgørelsen nu, da Sagen er i Orden, vil blive anvist paa Korsør Amtstue.

Det ser i øvrigt ud til, at allerede Forventningen om Andel i Rigsdalerne har øvet Virkning. De 2 kvindelige Findere er mellem Oktober 1816 og April 1817 indtraadt i Ægtestanden. Skulde det mon ikke have været medvirkende, at de var bleven gode Partier?

Ringene er altsaa svære Armringe, fra den yngre Bronzealder, antageligt fra 8.—7. Aarh. f. Chr. I deres Form er de ikke særligt kunstprægede; Ornamenterne er simple, og deres Anbringelse stærkt begrænset. De er væsentlig ens, kun at Endeknopperne paa de to af Stykkerne naar helt sammen. De to viser paa den ene Side et kendeligt Slid. Ringe af Bronze, som i Hovedsagen er af samme Form, kendes fra Gravfund, men de store Guldringe er aldrig fundne i Grave. Sædvanlig findes de enkeltvis, dog ikke ofte. Der kan vel ialt optælles højst 11—12, smaa og større, hvoraf foruden de her omtalte, kun 2 er fundne samlede, ogsaa i Vestsjælland, ved Buskysminde ved Ruds Vedby, i 1867. De er dog væsentlig mindre end Slotsbjergbyringene, idet de tilsammen kun vejer $35\frac{15}{16}$ Lod. Der udbetaltes for dem 536 Rd.

Uanset, om Ringene har været til praktisk Brug for Mennesker, om de er Værdirepræsentativer, eller om de har haft en særlig Bestemmelse, er det klart, at de maa være nedgravede i Slotsbjergby Bakke af en særlig og vel da nærmest en religiøs Grund, at de er et „Votivfund“. Fundforholdene oplyser intet nærmere. Men det kan dog nævnes, at der i Egnen er gjort andre utvivlsomme, betydelige Votivfund: der er 2 Gange fundet Guldskaale i Borrebjerg ved Boeslunde. Der er desuden aabenbart i Egnen en rodfæstet Respekt for Fortidsminderne. Selv en „lovlig“ Udgravning som Museets Undersøgelse af Rævehøj har givet Anledning til Oplivelse af den gamle Tro, at man kommer i Fortræd, naar man rører ved Højene, en Tro, som jo i øvrigt har sit Udspring fra en fuldstændig rigtig Følelse. — Men til Gengæld ser det altsaa ud til, at Slotsbjergby Guldet har været en virkelig lykkelig Hændelse.

Efterskrift. Findestedet for Guldfundet er paa Kortet Side 73 betegnet med et Kors, tæt op til Landevejens vestre Side, nær ved Milestenen. Dette er i Overensstemmelse med det i Nationalmuseet beroende antikvariske Kort over Slotsbjergby Sogn, udarbejdet ved nuv. Professor, Dr. Chr. Blinkenberg i 1893. Jeg mindes nu ogsaa, at han ved given Lejlighed nogle Aar senere nævnte til mig, at han havde haft Held til at tale med selve Finderen af et stort Guldfund ved Slagelse, skønt Fundet laa næsten 3 Menneskealdre tilbage, og at han nævnte, at Finderen i Egnen endnu betegnedes som „Guld-Niels“. Dette er utvivlsomt Niels Hansen. Thi iflg. Oplysninger fra Kirke Stillinge Kirkebøger døde han først ^{17/10} 1893, i den

meget høje Alder af 96 Aar ÷ 11 Dage, og efter i 1891 at have fejret Diamantbryllup med sin tredje Hustru. Men det var altsaa i yderste Øjeblik Dr. Blinkenberg fik Fundet stedfæstet, og lige saa vel forstaaeligt, at de nærmere Omstændigheder ikke kom frem ved den Lejlighed. Ogsaa under Foredraget den 21. Juni fangede i øvrigt mit Øre fra en af Tilhørerne fra Eggen en halvhøj Sætning: „Det var jo „Guld-Niels“. Det siges for Resten, at han selv ikke kunde lide Tilnavnet. Men Fundet har utvivlsomt været i det mindste medvirkende til, at han kunde købe den Ejendom paa ca. 20 Tdr. Land, han senere havde i Kirke Stillinge, og som nu ejes af Niels Jørgensen, Kusinesøn af Søren Nielsen, Guld-Niels' Søn, der arvede Gaarden efter Finderen, men døde barnløs. Findernes ringe Kaar fremhæves i Amtmandens Skrivelse til Rentekamret. Det har haft sin Interesse at følge disse Enkeltheder, selv om „den indtrufne lykkelige Hændelse“, som Birkedommeren skriver, dog ikke ved denne Lejlighed fik fuldt saa smukke Følger som det ene Fund af Guldskaale paa Borrebjerg ved Boeslunde.

Niels Hansen var født i Kirke Stillinge 28. Sept. 1797. Han var altsaa fyldt 19 Aar, da han havde sit Livs store Oplevelse, tør man vel kalde det, i alt Fald den mest usædvanlige. Naar alligevel Pigen Mette Jensdatter i Kontinuationsforhøret om Fundet taler om „begge Drengene“ og derved sammenstiller ham med den 13-14-aarige Hans Hansen, maa det være i Fornemmelse af sin egen Aldersoverlegenhed. Hun var nemlig hele 26 Aar gammel og Ingeborg Nielsdatter 27.

Oplysningerne fra Kirke Stillinge Kirkebøger er

mig godhedsfuldt meddelte af Sognepræst M. C. Glenstrup, men er først komne mig i Hænde efter at Fremstillingen var afsluttet og Trykningen paa-begyndt, saaledes at de vanskeligt kunde indføres paa deres rette Plads.

HR. JOCHUM I ALSTED, HANS SØN
OG HANS SOGNEBØRN.

Af

P. Severinsen.

Jeg holder ikke af at skrive Historie paa Grundlag af Retsakter. Det er fristende at gøre det, thi de er ofte det eneste, der er i Behold, men man faar nemt et urigtigt Indtryk af svundne Tider derved. Man siger, at saadan var altsaa Herremænd og Bønder og Præster og Degne dengang! Man glemmer, at det, der kommer i Retsprotokollerne, er netop, hvad Samtiden reagerede imod som urigtigt og altsaa unormalt.

Hvis om 200 Aar en nævenyttig Mand faar fat paa Forhørene angaaende Damhusmordet og paa Grundlag deraf oplyser sin forfærdede Samtid om, hvordan vor Tids Mennesker har været, ja saa kan det rigtignok blive interessant.

Naar jeg nu her alligevel skriver endda Præstehistorie paa Grundlag af Retsakter, saa er det fordi der igennem Akterne skimtes saa mange gammeldags Forhold og Meninger, at den umedgørlige Præste-Særling, der er Midtfiguren deri, næsten er det underordnede.

Det er nemlig en Særling, det drejer sig om, og man maa endelig ikke tage ham som Eksempel paa den Tids Præster. Det var jo dem, der dømte ham. Ganske vist bar hans Særheder Præg af den Tid. Det er den Tid, man i Literaturhistorien kalder „den lærde Tid“. Og der menes ikke noget godt med, at Tiden var lærd. I al Fald udartede den virkelige Lærdom ofte til rent ud sagt unyttig Lærdom, nærmest om Oldtidssager i græske og latinske Forfattere. Renæssancens og Humanismens Snobberi for Hellas og Rom løb ud i sin Karikatur, da man ikke kunde skrive danske Vers mer uden i Noter underneden at fylde op med beslægtede Citater af Virgil og Homer. Det var dette, Holberg efterlignede og haanede i „Peder Paars“. Vor Præst plejer da ogsaa gerne at nævnes i Skildringerne af hin Tid. Men det fortæller vi siden.

JOACHIM FRIDERICH WOLFBURG

— saaledes skriver han selv — blev Student fra Vordingborg Latinskole 1674. Man tør maaske da regne med, at han selv af Fødsel er fra Vordingborg. Om det allerede er i Vordingborg Skole, han har erhvervet sine store Færdigheder i Græsk, eller det er ved Universitetet, kan næppe oplyses.

I Oktober 1683 blev han kaldet til Sognepræst for *Fjelsted* og *Harndrup* i Vends Herred i Fyn. Det var Kirkepatronen Grev *Vilhelm Frederik Wedell* til Wedellsborg, der kaldede ham, hvem Wolfburg altsaa maa have haft Forbindelse med.

Formentlig har han ved den Tid giftet sig. Konen hed *Lisbeth*. Den 22. Maj 1686 fik de en Søn *Morten Caspar Wolfburg*, som der siden blev megen

Tale om. Hr. Jochum var lærd, og det skulde Sønnen ogsaa være. Aabenbart var Drengen et Vidunderbarn, der kunde sluge alt, men det var en egen Optugtningskunst, Hr. Jochum brugte. Sønnen fortæller selv, at han var et svageligt Barn. Han kunde tale sit Modersmaal rent, da han var 2 Aar, men ikke gaa ene, før han var over 4 Aar. Fra hans fjerde Aar havde hans Fader ham hos sig paa sit Studerekammer. Drengen fik nu i 5 Aar kun 5 Timers Søvn i Døgnet baade Vinter og Sommer. Hans Frokost bestod om Morgenen i 4¹/₂ Lod Brød med tyndt Smør paa, og om Middagen fik han ikke Lov at spise sig mæt. Paa Sognerejser med Faderen forkølede han sig, fik Katarrh og ondt i Øjnene, hvilket gav Anledning til, at han fra sit sjette Aar blev vant til at bruge Snustobak. For sin Læsning fik han aldrig Hug af Faderen, men mangfoldige Gange for Spilopper. Men saa kunde Faderens Hidsighed rigtignok vise sig. Engang, da han sprøjtede Vand paa Kokkepigen, greb Faderen Ildklemmen og slog sin seksaarige Søn over Ryggen, saaledes at denne maatte ligge under Badskær-Haand et Fjerdøgn derefter.

Gennem disse Meddelelser om Drengens Vilkaar ser vi egentlig Hjemmet og Faderen, en lærd, hidsig og tyrannisk Pedant aabenbart.

Men Opdragelsen bar Frugt. Da Biskop *Kingo* engang var paa Visitats, skulde han høre Drengens Kundskaber, og Purken gav sig til at tale Græsk, vel at mærke i æoliske og andre Dialekter, saa Faderen formanende sagde: „Simpliciter, mi fili, ut intelligat episcopus“! (Saa jævnt min Søn, saa Biskoppen kan forstaa det)!

Vidunderresultatet var, at 1695, da han var 9 Aar og 2 Maaneder gammel, kunde Faderen dimittere ham som Student til Universitetet. Det ses, at han selvfølgelig til Privatpræceptor har valgt Professoren i Græsk Poul Vinding. I Universitetsmatriklen har man noteret den mærkværdige Studenteralder, der selvfølgelig har vakt Opsigt ved Universitetet.

Han fortæller selv, hvad han kunde dengang. „Jeg talte Latin og Græsk som mit Modersmaal“. Det nye Testamente kunde han udenad paa Græsk. „Jeg kunde gøre Rede for alle 7 Dialekter udi det græske Sprog, hver for sig, og havde i Særdeleshed gennemgaaet Xenophon, Ælian, Aristophanes og Homer“. Og saa forstod han Logicam og Metaphysicam og „førte i Pennen Livii Stil, hvis historia romana jeg ret havde forliebet mig i“. (Kirkehist. Sml. 3 IV. 52 f.)

Dette vidunderlige Resultat af lærd Opdragelse har formodentlig hjulpet Hr. Jochum fra Fyn til Sjælland. Muligvis har han ønsket at være Universitetet nærmere, nu da Sønnen var der. Kan ogsaa være, at han har ønsket at komme bort fra sin Patron, thi Grev Wedell var ikke nogen naadig Herre. Han var en tysk Officer, der ved Ægteskab med Hannibal Sehesteds eneste Barn var bleven fynsk Godsejer. Han var en brutal og selvfølende Herre. Det var kun til at smile ad, naar han ved sit Taffel lod blæse til og fra Bords af 12 Trompetere. Men han var nærgaaende med sin Myndighed særlig overfor Præster og Degne, saa han i den Anledning uaf-ladelig havde Strid med Provst og Biskop. Med en saa irritabel Mand som Jochum Wolfburg har dette næppe været den bare Fredelighed.

I Alsted var Hr. *Jacob Borchardsen* død i Juni 1695. Det trak længe ud med Vakancen, men 10. Decbr. 1695 blev Joch. Wolfburg af Kongen selv beskikket til Sognepræst for *Alsted og Fjenneslev*.

Man faar det Indtryk, at han er kommen hertil i kongelig Naade som en Triumfator med lærde Laurbær. Nu maatte da Oplysningen stige paa Sorø Akademis Gods!

Formentlig har man ønsket den lærde Præst til Tugtemester for andre Børn. Det var ikke helt sjældent, at Præster havde en saadan lærd Forberedesskole i Præstegaarden, og det ses 1716, at en Stue i Præstegaarden kaldtes „Sorte Skole“. Den maa vel have været til Undervisning.

Den vidunderlige Søn fortsatte imidlertid sin Løbebane ved Universitetet og tog i November 1699 theologisk Attestats uden Faderens Vilje. Faderen irettesatte ham alvorligt, da han kun var 13 $\frac{1}{2}$ Aar gammel og ikke fik bedste Karakter. Næste Aar 1700 udbrød Krig med Gottorperne og deres Forbunds-fæller, saa at endog i Juli Maaned København bombarderedes i flere Dage af de fjendtlige Flaader. Den unge Kandidat stillede sig da som frivillig til Landets Forsvar. Men allerede i August kom Fredslutningen. Saa kom han hjem en Tid.

Og nu møder vi ham med Faderen en tidlig Majmorgen, det var Tirsdag d. 31. Maj 1701, „da Sol stod op“, paa en ejendommelig Ekspedition i Alsted By. De havde med sig Niels Jørgensen, boende i et af Præstens Huse i Alsted, samt Præstens „Tjener“ Hans Hansen, (Præsten siger selv „Tjenestedreng“, vi siger „Karl“). Ekspeditionen gjaldt *Peder Jensen*, boende udi et af Bondefogeden

Oluf Thomesens Huse, et Gadehus i Alsted. Hr. Jochum bad Hans Hansen banke paa Forstuedøren, som og skete. Langt om længe kom Peder Jensen ud, og forinden blev man stille bestaaende, og rørtes ej nogen Ting.

Saa hilser Præsten Peder Jensen: „God Morgen“! Peder svarede: „Gud signe Eder“!

Præsten sagde: „Jeg er kommen at tiende og vil have mit Tiendelam hos Eder. Jeg fik ingen ifjor.“

Da svarede Peder Jensen: „Vil I tage Tiende? Vil I tage selv“?

Præsten sagde: „Derfor er jeg Præst, at jeg selv tager min Tiende“.

Peder svarede: „Ja I skal faa —!“ og vendte sig ind, kom saa ud straks med en Økse, hæved den i Vejret, løb dermed mod Præsten og sagde:

„Tager I mine Lam, da skal I faa en Ulykke. Da skal Djævelen besplitte Eders Hjerte“.

Præsten, da Peder Jensen højede med Øksen, tog med sin Haand mod den og afværgede Slaget. Ydermere sagde Peder Jensen: „Rører I mine Lam, førend I betaler det, I er mig skyldig, da skal I faa en Ulykke“.

Hr. Jochum svarede: „Jeg vil nu have mine Lam. Gak saa med mig, saa vil jeg betale dig, om jeg er dig noget skyldig, og gøre Regnskab.“

Da sagde Peder Jensen: „Det jeg skulde end hænge i det højeste Træ, der er til, hvem som rører dem, — hvor jeg møder ham paa Veje eller Sti, skal han faa en Ulykke“!

Derefter vendte Præsten sig og sagde: „Lader os gaa“. Peder Jensen sagde: „Ja gaa ad Helvede til“!

Følgen var en Stævning fra Præsten til Peder Jensen til Sorø Birketing, hvor Niels Jørgensen mundtlig fortæller Historien. „Morten Caspar Wolfborrig mødte ikke selv, men som en hæderlig Person, der ikke anstaar ejheller plejer at søge Ting, lod fremlægge hans skriftlig Vidne“, hvoraf det meste af det foregaaende Referat er taget.

Den fraværende Peder Jensen blev dømt til en Bøde og Sagens Omkostning.

Det vi her ser lidt af, er noget, der tidt voldte Kludder. Præsten havde Ret til Kvægtiende, d. v. s. hver tiende Kalv, Lam, Gæsling, Bistade. Og navnlig paa Smaastederne var det ofte vanskeligt at komme til Rette om, hvornaar det tiende Individ forelaa. Præsten er selvfølgelig ofte blevet snydt, men Hr. Jochum havde ogsaa en haard Haand. Der kommer flere Eksempler.

Hr. Jochum havde nogle Gange Bud hos den genstridige om at komme og forlige sig; men saa lod han pante i Februar 1702. Forretningen er lærerig angaaende Husmandskaar dengang.

Til Processens Omkostning udlagdes 1 Td. Rug og Byg iblandt hinanden og tørret til Brød, 1 Rd. 2 Mk., en Sæk og en liden Kobberkedel med Messingbund, 4 Mk. 8 Sk., tilsammen 2 Rdl. 8 Sk.

Til Bøden 60 Rd. udlagdes 8 Faar à 4 Mk., 1 Væder 3 Mk., 2 Lam 1 Rd. 2 Mk., 1 Messingkedel, 1 Jerngryde, 1 hvid Vadmels Underdyne, 1 gl. Vadmels Overdyne, 1 blaarandet Linned Hoveddyne, 1 gl. hvid Vadmelspude, 1 do. noget mindre, 1 Par gl. Blaargarns Lagener. Der kom endda til at mangle 44 Rd. 5 Mk. 12. Sk.

„Videre fandtes ej paa Stedet, som kunde faas til

Betaling, og tog Hr. Jochum Wolfborrig de udlagte Vare til sig, og som Peder Jensen formedelst Trusel og Undsigelsesord endnu er tilfunden at stille Hr. Jochum Wolfborrig Borgen, saa at han kan være forsikret, altsaa havde han begært, at Peder Jensen det vilde gøre. Men som han ikke kunde efter Nøjagtighed, saa har Hr. Jochum Wolfborrig af mig begært, at Peder Jensen selv maatte være i Borgen, og til den Ende vilde selv tage ham udi Forvaring i hans egen iboende Gaard. Hvilken Begæring jeg ikke kunde frafalde og derfor paa Rettens Vegne har forkyndet Peder Jensen, at han udi Præstens Hus indtil videre skal være i Borgen."

Birkedommeren har aabenbart undret sig over denne Arrestforestilling i Præstegaarden. Præsten fortæller selv siden: Derpaa gik han hjem med mig men havde ej været der i to Timer, før han mig uafvidende gik fort igen og i saa Maade foragtede Arresten.

Det førte med sig, at Peder Jensen siden klagede til Kongen. Han indrømmer, at han har været grov, men han havde tilforn arbejdet for Præsten Tid efter anden, saa Præsten skyldte ham 5 Rdl. 1 Mk. „Nu har han taget fra mig og min fattige Kvinde alt det, vi havde til Klæder og Føde“. Og desuden *forholder han dem Sakramentet*.

I Præstens Erklæring faar vi et lille Billede fra Alsted Kirke Lørdagen før Midfaste Søndag (d. 24. Marts). Da var Peder Jensen med sin Kone paa Kirkegulvet. Præsten underviste om Alterens Sakramente. „Og som jeg da inter docendum (mens jeg underviser) kommer til Peder Jensen, erindrede jeg ham sit forrige Forhold at forlade sin Gave ved Al-

teret og gaa først hen og forlige sig med sin Modstander, komme saa og ofre sin Gave og opofre saa Gud en ren og kærlig Sjæl, thi jeg i Sandhed ikke kunde se ham skikket til det Kærligheds Maaltid*. Men han gik ud, knurrede og truede. (Sjæll. Bispearkiv, Indkomne Sager, Alsted Herred).

Hvordan Sagen endte har jeg ikke fundet. Men allerede her er Hr. Jochum vist inde paa at forblende sine private Mellemværender med sin Embedsgerning.

Der synes ogsaa at ulme en Misfornøjelse med Præsten i en vrøvlagt Sag 1707 om en Ietfærdig Kvinde, der havde faaet Tvillinger med Anders Ringsted, en Tærskemand, der tærskede for Joachim Wolfburg og boede i Lammehuset ved Mørup. Men der var ogsaa Antydninger om Præsten som Barnefader. De sloges ned og var formodentlig ganske hen i Vejret, men det vidner ikke om Tillid, at saadant kunde antydes.

Imidlertid havde den lærde Søn været paa andre Eventyr og Rejser, og der er virkelig lidt, der minder om Holberg. Med 28 Skilling i Lommen gik han under Sejl til *Frankrig*. Da han kom tilbage sidst paa Aaret 1702 havde han en Forlovet med, en *Mademoiselle Massot*, der var en Del ældre end han, en energisk og begavet Kvinde med et betydeligt Sprog-talent og med en lille Kapital. Hun tog foreløbig Plads som Gouvernante paa fynske Herregaarde, medens Morten Wolfburg blev Alumne paa Borchs Kollegium og 1706 tog Magistergraden. Han var vist virkelig en lovende ung Videnskabsmand. Ved Siden af sine Studeringer forsømte han ikke legemlige Øvelser. Han var allerede dengang og forblev

til sine ældre Dage en sikker Skytte, en dristig Rytter og en øvet Fægter. Men nu skulde han have et Præstekald for at kunne giftes med Mademoisellen. Hun var 1710 lige ved at skaffe ham Vesterhæsingene gennem Corfitz Rosenkrantz til Damsbo. Men den unge Præsteenke vilde forsørges ved Embedet, det oplystes, at det var en anden Herremands Tur til at kalde Præst, — een som fik Enken. Endelig 1712 skaffede hun ham Avernakø. Men saa kunde de ikke blive gift. Der var Religionsforskel, som Wolfburg højlig forsikrede, at han aldrig havde tænkt paa. Og saa viste det sig, at Mademoisellen var „Madame“. Hun havde været ulykkelig gift og var flygtet fra Manden, der nu havde faaet hende opsøgt. Men Wolfburg skyldte hende Penge, og han skulde installeres. Hun forestillede ham „med mange Bønner og grædende Taarer“, at det var lige nødvendigt for dem begge, at han giftede sig. Saa fandt han da en Possementmagerenke i København, der skulde have Midler, og som han ægtede 1714. Bag efter viste det sig, at Midlerne var ikke mange, men at hun selv var fordringsfuld og upraktisk. Han maatte somme Tider ligefrem flygte fra Præstegaarden til sine Sognefolk. Navnlig flygtede han om Lørdagen og blev hos Bønderne, til han skulde gaa i Kirke. Og Bønderne holdt med ham, tog imod ham, hjalp ham og vidnede for ham, saa noget maa der vel dog have været ved ham trods de sære Bugter (Kirkehist. Saml. 4 I. 621 ff.). Men det hele var blevet en Tragedie, som ikke har været lystelig for de gamle i Alsted Præstegaard.

Men formodentlig har den gamle i Alsted holdt med Sønnen i al den litterære Strid, denne efterhaan-

den rodede sig ind i. Kong Frederik den Fjerde havde jo 1705 begyndt kristen Mission blandt de indiske Hedninger i Trankebar. Det er og bliver en Ære for den danske Kirke, at denne første lutherske Hedningemission begyndte under Dannebrog. Og Bartholomæus Ziegenbalg er een af Missionens store Banebrydere. Men det kunde ikke alle se dengang. I den gammellutherske Lejr var der Kritik. Morten Wolfburgs Ven, den ældste theologiske Professor Hans Bartholin, udgav 1715 et kritisk Skrift, som fik Morten Wolfburg til samme Aar at forfatte et endnu mere kritisk, der gik rundt i Afskrifter. Som Følge af et Svar fra Professor Trelund lod han 1718 i Amsterdam trykke et endnu bitrere og ganske usømmeligt latinsk Svar. Endelig udgav han 1717 et betydeligt latinsk Arbejde, Oplysninger i Leksikonform til det nye Testamente. Af Biskop Worm og Professorerne Steenbuch og Trelund udraabtes det som fyldt med Kætterier, mens Hans Bartholin forsvarede det. Der kom kongelig Befaling om Undersøgelse deraf.

Alt dette med Sønnen kom til at falde sammen med den alvorlige Klage, der rejstes mod Faderen i Alsted. Man kan vel sige, de kom til at skygge for hinanden, og de synes begge at have faaet en afgjort Modstander i Biskop *Christen Worm*. Denne var 1711 bleven Sjællands Biskop. Men den noget ældre theologiske Professor Hans Bartholin af den anden store Professorslægt havde ventet at blive det, og denne lærde og prikne Mand kunde vist aldrig glemme Forbigaaelsen. Han var altid paa Pietistjagt og Kætterjagt, ogsaa hvor der ikke var meget af nogen af Delene, og bl. a. altid paa Nakken af Biskop-

pen. Men han og Wolfburgerne stod altid sammen. Christen Worm var en Hædersmand, som ikke kan mistænkes for personlige Motiver, men Modsætningen kan vel nok have gjort ham skarp og skarpsynet. Og hans Svigersøn Oberst Christian Luxdorph havde just 1716 købt Mørup Hovedgaard i Fjenneslev Sogn. Saa kunde Biskoppen nemt kende Tilstanden.

Ogsaa Hr. Jochums nærmeste Tilsyn, Provsten, var ham gram. Og han var meget nær med god Lejlighed til at faa at vide, hvordan det gik til i Alsted og Fjenneslev. Det var nemlig Sognepræsten i Slaglille Hr. *Morten Lipper*.

Denne Mand havde ogsaa sin Historie. Han var fra 1677 Kapellan og fra 1680 Sognepræst i Kongsted i Fakse Herred. Her ligger Herregaarden Lystrup, som ejedes af de Grubber. Den formodentlig noget ungdommelige Morten Lipper stødte gentagne Gange sammen med Herremanden Tønne Grubbe. Samme Herremand, der 1689 blev afskediget som Kaptajn i Søetaten, var ikke videre fint Papir. 1695 sad han arresteret i Citadellet som indviklet i en Barnemordssag. Der nævnes fra Præstens Side et nærgaaende Indlæg til Fakse Herredsting i September 1692 mod Tønne Grubbe. I 1693 stævnedes Tønne Grubbe Præsten for Roskilde Landemode. Der tales om, at han har holdt Bønder fra Sakramentet. Men Hovedklagen er, at han har prædiket med nærgaaende Hentydninger til Tønne Grubbe. „En rejser til Rhin og kommer tilbage et Svin“. Særlig synes Hr. Morten at have været uærbødig mod Parykker, deriblandt Tønne Grubbes. Dette Modestykke var da endnu noget nyt i Danmark og blev fra først af udraabt som

noget ugudeligt. Det følte især som en Forargelse, da en Præst, Hofpræst H. G. Masius, 1686 kom hjem fra Paris med en Paryk. Morten Lipper har hørt til de forargede. Han har brugt Ord om „skaldede og skurvede Hoveder“, om at gaa med „fremmed Haar af Tyve og Rakkere“. Det sidste forsvarede han med, at Parykhaar virkelig godt kan have siddet paa en Rakker. Der røres her ved et gammelt Instinkt, thi Rakkeren og Galgefuglen var urene. Man rørte ikke ved dem og kunde ikke spise med Ting, de havde brugt.

Sagen tog St. Hans Landemode 6—7 Timer og endte i en haard Dom for Hr. Morten. Han faar for det første Tillhold om at følge Ritualen Pag. 144, endvidere „her for Retten at gøre velbaarne Tønne Grubbe skriftlig Afbigt, som endnu for denne Ret skal afleveres til Approbation og siden til Tønne Grubbe af hannem overgives udi Provstens og begge hans Assorum Overværelse. Desforuden skal han entholde sig fra hans Prædikestol og alle Ministerialfunktioner udi Kongsted Menighed paa 3 Maaneders Tid fra denne Doms Dato, og Kaldet imidlertid paa hans Bekostning lovligen forsjunes, endeligen betale Tønne Grubbe Processens Bekostning 40 Rdl. Hvis han siden enten i Lærdom eller Liv og Levned sig udi ringeste Maade skulde forsee, da at lide paa sit Kald“.

Det er ikke klart, om Hr. Morten har givet Afbigten, men han maa have fundet Forholdene uholdbare, thi næste Sommer udnævntes en ny Præst i Kongsted. I en 4 Aar synes Morten Lipper at have været uden Embede, indtil han 21. Maj 1698 af Kongen selv beskikkedes til Sognepræst i Sønder

Felding og Assing paa den jyske Hede. Forargelsen over Parykken synes altsaa virkelig at have kostet en dansk Præst Embedet.

Det er vel ogsaa disse Omvæltninger, der har faaet ham til at optræde i Literaturen, idet han i Mellemtiden (1696) udgav en Prædiken paa alm. Bededag med den sirlige Titel: „Den kurrende Turteldue, eller Danmarchis Taare-Spring, det er Guds Vrede tilvendt i Retfærdighed, anvendt i Bønfærdighed, afvendt ved Bodfærdighed“. Den er utaaelig ordrig, men er tilegnet de høje Regeringsherrer Conrad Reventlow, Otto Krabbe og Mathias Moth. Det er maaske et Forsøg paa at tilvende sig Opmærksomhed for at komme i Stilling igen.

Den sjællandske Præst har formentlig fundet det for magert paa den jyske Hede og skaffet sig Øre i Kancelliet. Da der blev en Lejlighed, faldt Udnævnelserne meget hurtigt. Natten mellem 11. og 12. Januar 1704 døde Hr. Søren Munch i Slaglille. Allerede 16. Januar indberetter Biskop Bornemann det til Kongen med den Oplysning, at Kaldet af Kongen 20. Decbr. 1687 blev skødet til salig Oberførster Mads Christensen med fuldkommen Frihed til at kalde Præst og Degn, men af ham med samme Friheder solgt 2. Septbr. 1690 til den kongelige frie Skole paa Sorø. Biskoppen spørger, om Skolen skal kalde, eller Kongen selv vil. Svaret er, at Kongen allerede 19. Januar kalder Morten Lipper, — inden Rygtet om Kaldets Ledighed kan være naaet til Sønder Felding.

Sit heftige Sind synes han at have beholdt. 1709 døde Alsted Herreds Provst Mag. Jens Schielderup i Sorø, og Herredspræsterne skulde vælge ny Provst.

De stemte paa Morten Lipper undtagen Hr. Peder Lollich i Gyrstinge, der stemte paa Berthel Clausen Pawels i Bringstrup. Men det er et fælt heftigt Brev, hvori Morten Lipper indberetter dette til Biskoppen:

„Hr. Peder i Gyrstinge har efter sin sirgulær Sædvane afsondret sit Voto fra de andre, hvilket i samme voris Consessu foraarsagede hannem haard Tiltale af Hr. Bertel, som i hans Øjne sagde hannem, at han frygtede, Fanden var hos hannem ved hans særsindede Indbildninger, naar Gud og hans Aand ved Enighed og Kærlighed var hos de andre Brødre, og sagde rotunde, at han nævnte Hr. Bertel, men mente sig selv; thi naar det ikke kunde tilfalde Hr. Bertel, som var næst den yngste, saa var Hr. Peder nærmere. Hans medfødte Natur tvivler jeg, at nogen kan forbedre“ o. s. v.

Saa har vi vist Provstens Portræt. Han sad som en myndig Provst til 1728 (død 1731). En Minde-tavle over ham sidder i Slaglille Kirke.

Det synes at have været en Husmandskone *Anna Sørensdatter*, Niels Larsens Hustru i Hylstrup, der har foranlediget Sagsanlæg mod Hr. Jochum ved en skriftlig Klage til Provsten af 9. Oktober 1716. Provsten har vist samlet forskellige andre Historier til, og det antydes af Wolfburgs Sagfører, at en Gaardmand *Christopher Pedersen* i Alsted har gjort sit til, at der kom Klage. I Forhørene fortæller han særlig livligt. Han var den ene af de to saakaldte „Præstens Medhjælpere“, altsaa kirkelig Tillidsmand. Det er gaaet ind til Biskop *Worm*, og denne beordrede Provsteret. Præsten i Gyrstinge *Peder Ladorph* blev beskikket til Aktor, og ved Stævning

16. November 1716 indstævnedes han ikke mindre end 211 Beboere i Alsted og Fjenneslev Sogne til at møde for Provsteret til Forhør. Retten sattes i Alsted Kirke 7. December (Provsten Morten Lipper med sine Assessorer Hr. Jens Poscholan, Sognepræst i Sorø, og Hr. Lars Grønberg, Sognepræst i Bjergby). Man blev ved til langt ud paa Aftenen og fortsatte næste Dag og atter 7. Januar, derefter 8. Januar i Sorø Kirke. Forhørene i Provstens Retsprotokol er Kilden til, hvad nu her fortælles, nogenlunde med Akternes egne Ord.

Anne Sørensdatters Klage gik ud paa, at Præsten atter og atter nægtede hende Adgang til Skriftemaal og Altergang, og at dette vel at mærke hang sammen med Pengefordringer fra hans Side. De var fattige, hvorfor hun nogle Gange havde haft Plads som Amme og altsaa ikke opholdt sig i Hylstrup. Bl. a. havde hun været i Slagelse. Derfra var hun kommen tilbage til Menigheden Mikkelsdag 1715 og havde siden været i Sognet. Hun havde mange Gange meldt sig til Skriftemaal, men var stadig bleven afvist, fordi Præsten vilde have Penge. Af Manden havde han forlangt 7 Mark. Konens Søster forklarer, at hun har haft det Bud med fra Præsten til Søsteren, nu i Høhøsten, „at hun skulde tage 4 Daler med sig, 2 Daler i Sedler og 2 Daler i Penge, saa vilde han annamme hende til Alters, da hun over et helt Aar var bleven afvist og manges Gang med modig Graad gaaet ud af Kirken ved Afvisninger, fordi hun ikke kunde eller maatte beforders i hendes Saligheds Sag.“ Degnen Frederik Eller forklarer ogsaa om disse Afvisninger, blandt andet, „at hun mødte en Løverdags med andre Guds

Børn at gaa til Skrifte, men blev afvist af Præsten, hvorpaa hun talte med Præsten, og var hendes Ord til Vidnet, at Præsten havde lovet hende at komme frem om Morgen. Hvorefter hun og om Morgen indfandt sig i Kirken sammen med nogle andre faa til Skrifte og gik op til Skriftestolen, men blev afvist ned igen og kom ikke frem." Præstens Fordring skulde bestaa i Offer og Høstdage fra Tiden, medens hun var i Slagelse og borte fra Sognet. Det var fra katolsk Tid Skik, at Husmandsfolk gjorde Høstdage for Præsten „for Guds Legeme aarligen at annamme". Nu havde hun 20. Søndag e. Trin. (25. Oktbr.) været tegnet, men havde ikke kunnet komme, fordi hun pludselig maatte rejse i en Plads. Men saa havde Præsten tværet med hendes *Skudsmaal*. Et saadant skulde udstedes ved Flytning, og siden 1701 skulde det være saadan, at Husbonden paa stemplet Papir skulde skrive Personens Pas, og Præsten derefter paa samme Papir skrive sit Skudsmaal, og saaledes skulde Papiret fremdeles bruges, til det var fuldt. „Og skal ingen Præst under tilbørlig Straf saadant Bevis dem vægre eller og det dennem over en halv Dag forholde". Det havde ikke været til at faa Hr. Jochum til at skrive paa det gamle, ej heller paa det nye, som Ridefogeden Monsr. Kraag havde sendt Præsten. Nu sidst to Dage før Forhøret havde to Mænd været hos Hr. Jochum og faaet det karakteristiske Svar: „Jeg har hendes Skudsmaal hos mig, og saa snart jeg faar det opsøgt, skal jeg straks derpaa skrive, *saasom det nu idag er min Studeredag*". (Det var en Lørdag).

Det maa bemærkes, at vi ikke har Præstens Sagsførers Modskrift i Behold og derfor ikke ved, hvilke

andre Grunde, der kan have været til den Slags Afvisninger. Men Sagførerens Krydsbemærkninger i Forhørene bringer aldrig nogen Afkræftelse. Der er nemlig mange af den Slags, som det synes vilkaarlige Afvisninger fra Skrifte. En enkelt Klage fremkalder ganske vist et Smil. Det er Knud Jacobsen i Alsted, der vedgik, at Præsten havde vist ham tvende Gange saavel som hans Hustru fra Alterens Sakramente, begge Gange iaar efter hinanden. Aarsagen mente han, fordi hans Kone havde drukket engang og maaske han kunde givet hende en Ørefigen derfor!

Men der er adskillige, hvor de ulykkelige Penge synes at spille ind. Helt kvikt fortæller *Christopher Pedersen* fra Alsted. Vi ser atter disse Scener i Kirken ved Skriftemaal udenfor Gudstjenesten, hvor Degnen staar i Degnestolen for at skrive de afløstes Navne op. Og vi hører Hr. Jochum tale sjællandsk.

End forklarede Vidnet, at han engang havde ladet bære to Ænder til Tiende til Præsten, da Præsten skulde gøre sin Datters Bryllup. Og da Vidnet noget efter vilde gaa til Skrifte og var kommen i Kirke til Skrifte med de andre, kom den forrige Sogndegn Sl. *Christian Olsen* til ham i Kirken og sagde: „Christopher, I kommer intet frem“. Da Vidnet svarede: „Nu vil jeg bie, indtil de andre ere skriftede, da vil jeg tale med Præsten derom“.

Og som han da gik op til Skriftestolen at skrifte, rejste Præsten sig op af Skriftestolen og gik hen i Degnestolen. Saa spurgte han Præsten ad, hvad han havde syndet, efterdi han ikke lige saa vel som de andre maatte komme til Skrifte?

Præsten svarede: „Christopher, I skal levere mig en Aand“.

Og Vidnet sagde: „Jeg skal levere Eder den

Aand, som Gud har givet mig“, — og forstod ikke Præstens Tale, hvad for en Aand han mente.

Præsten svarede: „Jeg skal til Tiende have en And af dig.“

Da forstod Vidnet, hvad han mente, og ihvorvel han havde givet 2 Ænder tilforn til Tiende, sagde han: „Er der intet andet at gøre, da har jeg ikkun en gammel And. Den skal I faa i Guds Navn!“

Hvilken han og fik samme Aften, og derpaa kom Vidnet Søndag Morgen til Skrifte og ikke om Løvedag.

Vi er i Tiden før Konfirmationens Indførelse. Da var Barnets første Skriftemaal en Kundskabsprøve, og man lagde sig efter paa den Maade at fremtvinge en nogenlunde taalelig Oplysning. Om det saa var Ret at bruge dette til at spærre for Barnets Altergang, er et andet Spørgsmaal. Her gives ogsaa en Del Vidnesbyrd om, at Hr. Jochum vilde have Penge for at lade de unge slippe igennem. Degnen *Frederik Eller* giver derfor Præsten Skylden for Ungdommens daarlige Uddannelse. Han blev nemlig spurgt, af hvad Aarsag Ungdommen i disse Menigheder baade i højærværdige Hr. Biskoppens saavel som Provstens Visitationer fandtes meget slette i deres Saligheds Kundskab og Catechismi Læsning og Forklaring, foruden at ikkun ganske faa af Ungdommen ved Visitationerne kom tilstede! Degnen svarede, at naar de unge første Gang havde været til Alters, saa skøtte de siden intet om at komme til Læsning, og det var en gemen Tale iblandt Menigheden, at de kunde komme til Alters for Penge.

Men der er ellers en helt anden Handling, som staar i Forgrunden i Forhørene, og som ruller et helt Stykke Fortid op for os.

10. Søndag eft. Trin. den 16. August 1716 lyste Hr. Jochum fra Prædikestolen efter en Stak Hø, som tyvagtige Naboer havde stjaalet i Præstevænget. Dersom den skyldige ikke gav sig tilkende og igen-gav det, han havde stjaalet, skulde Kirkens Band gaa over ham, saa han lidet skulde trives.

Den følgende Søndag 23. August, da der prædikedes om Farisæren og Tolderen, udførtes Truslen. Før han lyste Velsignelsen udtalte han Bandlysningen af den ukendte Misdæder. Det har været en kraftig Salve. Naar man samler sammen, hvad de forskellige Vidner kan huske, saa har han bl. a. sagt: „Jeg tager intet fra nogen. Jeg røver intet fra nogen. Al Ulykke og Strid skulde være den skyldige i Vejen, saa han skulde komme af en Ulykke i en anden, indtil han sin Misgerning bekendte. Jordan skulde være forbandet for ham; han skulde være forbandet i alt det, han overfor. Han bad, at Ild og Lue skulde fortære Høet, hvor det sad. Et enkelt skikkeligt Vidne kunde ikke erindre alle Ord, uden at Præsten ønskede, at Gud vilde forfremme Retfærdighed og omvende Synderen“.

Det, Hr. Jochum her gjorde, var en Fortsættelse af gammel Skik, kun at denne Skik da i 87 Aar havde været ulovlig i denne Form og vel nok i hele den evangeliske Tid vilde have været anset for usømmelig i saadan Form. Det er *Bandsættelse af ukendt Gerningsmand*.

I den katholske kanoniske Ret var saadan Bandsættelse hjemlet ved et Brev af selve Pave Gregor den Store, og i den sjællandske Kirkelov, som Absalon fik vedtaget paa Maalstævne i Ringstedlund 21. Juli 1171, er den ligeledes hjemlet. I Folkebe-

vidstheden gik det i eet med Forestillingen om en Gudsdøm, og den bandlysende Præst kom egentlig til at konkurrere med Troldmanden, der ved Fandens Kunster fik en Tyv til at bringe det stjaalne igen, eller slog Tyvens Øje ud. I Cyprianus-Bøgerne har vi Anvisning paa „at komme en Tyv til at bære igen sit Rov“. Man skal tage en Skilling og gaa til en Bæk, som ret rinder ifra Sønden til Norden, og før Solen opgaar, kaste Skillingen i Bækken, vende Ryggen mod Solen og sige en Besværgelse til den Gudinde Dalix, som er en regerende Herre over alle Tyve, og som Skillingen er en Gave til, at hun ikke lader Tyven Ro. Derpaa en uhyggelig Forbandelse:

„Du skalt være forbandet af alle Mennesker enten i Himmelen eller paa Jorden. Jeg lyser Guds Forbandelse over denne Tyv, som haver staalet mit Gods, indtil du fremkommer med det, du haver staalet. Alle dine Veje skal være forbandet. Herren skal slaa dig med Vildelse, Fransoser og Spedalskhed og Gulesot. Du skalt søge Raad og Trøst og aldrig finde det hos noget Menneske. Du skalt lide Ve og Pine, saa længe Gud har en Dag i Himmelen. Herrens Vrede, som er en fortærendes Ild, skal opæde dig, og Guds Formalelidelse og Forbandelse, Vrede og Hævn skal komme over dig. Og alt, du tager dig fore mellem Hænderne, skal være forbandet. Du skalt lægge dig med Sorrig og Bedrøvelse og vaagne med Banghed og Forskrækkelse. Himmel og Jord og al den Del, der er udi, skal forbande dig. Du skalt pløje og saa, men Ormene og Græshopperne skal fortære det. Du skalt brygge og bage, men andre skal fortære det, indtil du fremkommer med det, du haver staalet. Du skalt trennes og tørkes som Træ og hvidnes som Græs, og ingen skal finde din Værelse. Du skalt bygge og plante, og Herrens Ild skal forstyrre dig. Du skalt

raabe og skrige, og ingen skal høre dig. Du skalt skælte og bæve og være forskrækket, og ingen skal trøste dig. Helvedes Vee og Pine og den evige Fordømmelse skal være din Lyst. Ja jeg lyser over dig alle de Forbandelser som Moses lyste over Israels Børn i Ørken.

Og saaledes videre endnu et Stykke, derefter en ny Besværgelse over den Gudinde Dalix „i Belsebus Navn“, Paternoster forlænds og baglænds, „og se dig ikke tilbage, naar du gaar hjem“. (Cyprianus, Aar 1607, Udg. af L. Pio S. 2 ff.)

Man har fra den sidste katholske Tid en frygtelig Formular fra et Cistercienserkloster til at „bandføre“ alle dem, der haver gjort eller nu gøre vort Kloster mærkelig Skade og Uret. Den er i Familie med Troldmandens. Den endeløst lange Formular udtaler Gang efter Gang sit „Forbandet skal de være“ af alle Magter i Himmel og paa Jord:

Forbandet skal de være i Haar, i Hovedsvær, i Hinde, i Hovedskal, i Hjerne, i Øre, i Ørlæp, i Øve, i Øvebron, i Øvenlaag, i Næse, i Næsebolt, i Tænder, i Tændegærde, i Tunge, i Tungerødde, i Gumme, i Gool (Gane), i Hoved, i Anled, i Tinding, i Hals, i Isse, i Strube, i Skuldre, i Arme, i Hænder, i alle Fingre, i Bryst, i Bag, i Ryg, i Rygben, i Side, i Ribben, i Hud, i Kød, i Ben, i alle deres lønlige Ting, i Liv, i Hjerte, i Hjerterødde, i Nyre, i Lunge, i Galde, i Milt, i Lever, i Mave, i Mavehorn, i Tarme, i alle deres Indvolde, i Laar, i Ben, i Benlæg, i Brusk, i Fødde, i alle Tæer, i Knæ, i Knæskal, i Knæben. Forbandet skal de være fra deres Fodeile til deres Hovedisse, inden og uden. Forbandet skal de være i alle Sted, staaende, liggende, gangende, siddende, ædende, drikkende, vaagende og sovende. Forbandet skal de være i alle deres Gerning. Deres Gerning skal være forbandet med Da-

than og Abiram, med deres Børn, med Juda, vor Herre forraad, med Pilato og Herode og med alle de, som finge braa Død af Verden og foer til Helvedes Pine. Alle Forbandelser, hvilke skrives af (om) i alle Bøger, skal komme over dem og skal blive hos dem i alle Tid, i alle Dage, i alle Nætter. Deres Navn skal udslettes af levende Mænds Bøger og skal ikke skrives med retfærdige Mænd. Saa som disse Lys udslukkes, saa skal og de udskilles fra evindeligt Lys, evindeligt Glæde og alle gode Gerninger, der gøres i Himmerig, og fra alle gode Gerninger deres Lys. Saa skal alle de forbandede Mennesker ligge i Pine, der aldrig kommer Ende oppaa. In nomine patris et filii et spiritus sancti.

(Ny kirkehist. Sml. IV. 463. Samme Formular findes ogsaa i et Haandskrift af en Præst i Ribe 1458. Ny kgl. Sml. 4.123 Fol. 256, hvor den efterfølges af en lignende latinsk).

Saaledes var altsaa arvet Skik, og Folk var rigtig godt tilpas dermed. I den lutherske Reformation har man vist egentlig ikke gjort sig klart, hvad man skulde tænke herom.

Spørgsmaalet kom op 1540, da de evangeliske Biskopper var samlet til Møde i København for at tage Beslutning angaaende en Række Kirkeskikke. I Beslutningerne findes en Tilladelse for Præsten til at erklære den ukendte Gerningsmand til en aabenbar Forbrydelse for rettelig og virkelig udelukket af Menigheden, indtil han gaar i sig selv. „Dog maa Sognepræsterne paamindes om ikke at bruge denne Kirkens Svøbe i Anledning af Smaating“.

Peder Palladius og hans Efterfølgere var dog betænkkelige og gav jævnlig paa Landemoderne forsigtige Paamindelser. 1578 giver Poul Madsen det Paalæg, at man ikke maa bandsætte den ukendte Ger-

ningsmand, men ellers haardelig og alvorlig straffe saadan Gerning af Prædikestolen og aabenbare give tilkende, at han blev bandsat straks, da hans onde Gerning blev gjort, og bede Gud, at han maa bekende og rette og bedre sig (Ny khist. Sml. II. 458. 463. 473. IV. 373).

Vi kan da f. Eks. 1585 se Frederik d. II. give et Kongebrev til nogle Præster i Hammerrum Herred om at lyse Band over ukendte Mennesker, der har flyttet Skelsten til Skade for Rigsmarsk Peder Gyldenstjerne. Og vi har i en præstelig Optegnelsesbog fra Musse paa Laaland en Opskrift af Præsten Hans Vingaard fra 1587 (Thottske Saml. 8. 99 b).

I fromme Christne. Er det Eder vel vitterligt, at nogle af vore Sognefolk dennem er frastaaet af deres retfærdige Gods formedelst tyvagtige Folk, som de for mig skellig bevist haver, og er gjort bevislig Skade paa deres Gods af nogle gudsforgangen Menneske siden sidste Gang Kirkens Dom gik, og have hørt tvende Gange her paa Prædikestolen derefter at være liust, og endnu haardelige beklage sig disse efternævnte, at de ingen Vederlag have bekommet, for den Skade, som de have fanget. Først haver den Dannemand mist.....

Efterdi saadanne skadelige og tyvagtige Pak ikke ville lade sig bevæge at lade komme tilbage igen saadanne staaelne Koster eller verlægge for saadan bevislig Skade, og mine Sognefolk ere af mig begærendes, at saadanne syndige og skadelige Folk maatte nu endelig høre deres Sentents og Kirkens Ret eller Dom for saadan stor Skade, de have gjort dem, da kan jeg ingenlunde dennem det nægte hvorføre samtykker nu alle med mig det, jeg for Eder oplæser:

Oratio quæ loco excommunicationis esse potest
(Bøn, som kan være i Stedet for Bandsættelse):

O, du sande evige Gud, vor Herres Jesu Christi

Fader, Himlens og Jordens Skabere, med din evige Søn vor Herre Jesu og den Helligaand, du som est almægtig, vis og sanddru, for hvis Ansigt intet Menneskes Tanker eller Gerninger kan skjules, [du som hader al Synd og Uretfærdighed og vil den tilbørlig med timelig og evig Formaledidelse og Forbandelse straffe og belønne paa alle dem, som synder og ilde gør, lønlig eller aabenbare, med mindre end de ville udi Tide indfly til din Naade og sig rette og bedre]: Dig bede og paakalde vi troligen af Hjertet i vor Herres Jesu din kære Søns Navn, at du ville værdes til af din evige Visdom at aabenbare de uretfærdige Mennesker og fordømte Tyve, som bort haver staalet de gode Folkes retfangne Gods (eller som Skade haver gjort dem paa deres Gods, Kvæg eller andet), at de Menneske enten omvende sig til en sand Pønitense og igen lægge fra sig til rette Ejermand samme staalet Gods og fuldgør de gode Folk, som Skade haver fanget, — eller lade dem overgaa af din Retfærdighed paa deres Legems Vegne (Sjælen dog uskadet) al Band, Formaledidelse og Forbandelse [som du ønsker alle dem, som ikke ville holde dine Bud]. Ja Verdens Skam og Skændsel og en veerstygkelig forbandet Tyve-Løn og en skændelig og ond Betaling efter Lov og Øvrighedens retfærdige Straf, som de med saadant Tyveri forskyldt have: Og giv dem, som Skade have fanget, en god Taalmodighed. Velsigne og mangfoldiggør deres Kvæg og Gods, ligesom du handlede med den gode Job. Siger alle med Hjerte og Mund Amen! — Amen!

Heri er der jo kun indirekte Forbandelse, idet det er forandret til Bøn, men deri ligger selvfølgelig ingen Garanti for, at alle Præster her holdt sig fri for det fra den katholske Tid arvede Forbandelsesvæsen, — og det er jo endelig kun forklædt.

I Christian d. Fjerdes Tid besindede man sig imidlertid paa Sagen, og i den alvorlige Lovgivning

om Kirkens Myndighed mod Ubodfærdige, som vi fik ved Forordningen 27. Marts 1629, og som vel er præget af den dygtige og fromme Biskop *Hans Poulsen Resen*, — faar vi et *Forbud* mod den gamle Skik:

Ingen maa af den kristen Menighed udelukkes eller bandsættes, ikke maa heller lyses til Band for den, som ikke vides hvor. Men dersom nogen Synd og utilbørlig Gerning af ubekendte Mennesker bedrives, da skal Præsten af Prædikestolen *bede og formane Gud den allerhøjeste*, at saafremt samme Menneske lever, *den maa blive kendt, aabenbaret og tilbørligen straffet og komme til sine Synders Bekendelse og Omvendelse*. Derhos at efterdi samme Menneskes Synder, som han holder hemmelig, ere hannem udi Himmelen forbeholdne, og han derfor er saa meget des længere fra sin Omvendelse, som han holder sig ubekendt for Guds Ords Tjener og den kristne Menighed, *da skal han advares*, at om han saa er ved Haanden, at han den Formaning hører eller og derom spørge kan, *at han holder sig fra vor Herres Jesu Christi Legemes og Blods Sakramente*, efterdi han er udi Guds Vrede, indtil han sig bedrer, bekender og omvender.

Denne Bestemmelse gik over i Danske Lov 1683 (2.—9.—23.) og gælder forsaavidt endnu.

Medens man tidligere talte om, at Kirkens Band skulde gaa for et Tyveri, brugte man nu samme Talemaade om *Kirkens Bøn*. Man ventede den samme Gudsdom deraf, og det kneb for Resten med Navneforandringen og vel ogsaa med at holde op med de gamle Manerer. 1667 blev Messeklæder m. m. stjaalne i Ulbjerg og Lynderup Kirker ved Viborg. Der blev „gjort Bøn til Gud, at han samme Røvere alvorligen vilde straffe“, og da Teksten opgives at have været Ps. 109, kan man omtrent læse sig til,

hvad Hr. Mads Farstrup har sagt. (Farstrups og Axelsens Dagbog 25). I Vester-Egede lyses 1658 *til Bands* over et ondt Menneske, som haver slaget en Gris ihjel, at de Mennesker, som disse Gerninger haver gjort, giver det tilkende, eller om *den kristne Kirkes Bøn* skal gaa derfor. 1659 sammesteds lader Christopher Degn lyse *til Bands* over nogle Djævels uforskammede Mennesker, som nu for kort Tid siden udaf den lede Satans Indgivelse bortstjaalet fra hannem saavel som fra andre bedrøvede Folk en hel Hob Gods og gode Klæder, at Gud allermægtigste samme Tyve og uhorlige Djævels Kroppe vilde straffe, saa de for hver Mand kunde blive aabenbarede, at de kunde faa deres tilbørlige Verdsens Skam og Ulykke. Senere samme Aar beklager Anders Jørgensen i Vester Egede, at hannem er fratagen en Høstak i Mosen, at hvo, som det haver gjort, vilde stille ham tilfreds derfor, paa det at *Kirkens Bøn* skal ikke gaa derfor. (Kirkehist. Saml. 3, VI. 798).

Man forstaar, at Biskop Hans Bagger paa Sjællands Landemode 1675 forbyder at lyse om Tyveri fra Prædikestolen, med mindre Sagen var af stor Vigtighed. Men det fandt Folk vel altid den var, naar det var hos dem, der var stjaalet.

Den vidt udbredte Skik huskedes ogsaa siden og gav selvfølgelig Anledning til Skæmtesagn. Et saadant lille Folkeeventyr, hvis Vid vender til begge Sider, lyder saaledes:

En Præst besøgte en af sine Sognemænd. Manden viste ham en dejlig stor Gedde, der hang til Røg i Skorstenen. Præsten listede sig til at tage Gedden med sig. Da Bonden om Morgenen kom ud i Skorstenen, var Gedden borte. Han gik da til Præsten og

bad ham næste Søndag fra Prædikestolen at forbande den, der havde stjaalet Gedden. Det lovede Præsten, og Manden kom naturligvis i Kirke at høre paa det. Efter Bønnen paa Prædikestolen sagde Præsten:

Du den Gud, som alting vidste,
 straf du den, som Gedden misted!
 Sænk ham ned i dyben Dal!
 Velsign du ham, som Gedden stjal!

— Ja, Vorherre høre det! sagde Manden og gik tilfreds hjem. (Evald Tang Kristensen: Vore Fædres Kirketjeneste. 47.)

Her ser man nu Forbandelsesvæsenet anvendt i Alsted Kirke. Og hvis det er Befolkningen, der har klaget derover, er det ikke videre pænt, thi de har frit og gerne benyttet sig deraf og har da ikke været videre berettigede til at klage over, at Præsten var villig.

Angaaende sig selv har Hr. Jochum bandsat for nogen Frugt, der var stjaalen af Præstens Have, og for stjaalet Linned. Forgangen Faste blev brugt haard Tillysning af Prædikestolen for nogle bortstjaalne Pæle fra Præstens Havegærde og om to Riisneger udi Præstevænget.

Der har i Alsted Kirke været bandlyst for nogle Klæder, som blev stjaalet fra Herredsfogdens Karl.

En Sag kom der to Bandsættelser ud af. Den giver tillige et lille Billede fra Datidens Landsby med de løsgaaende Svin, der gav en stadig Plage og Uenighed. *Niels Volradsen* i Alsted var ungefær for fire Aar siden til Hove. Ved hans Hjemkomst sagde hans Kone til ham, at een af hans Søer var hugget med en Økse, som det syntes, efterdi hun slæbte Tarmene, og nogle Folk sagde, at Soen

kom beskadiget ud fra Daniel Mousens, et Husmandssted i Alsted. Han taledede med Daniel om denne Folks Tale, men Daniel benægtede og lod lyse til Bands over Niels Volradsen, fordi han havde beskyldt ham, hvilken Bandsættelse Niels Volradsen selv i Kirken hørte over „den, der havde beskyldt ham“. Der blev dog kun Tillysning, hvad Daniel Mousen gav Præsten 2 Mark for, uden at det var forlangt. Niels Volradsen vilde have hævnnet sin Harm, fordi han havde lidt Skade baade paa sin So og ved Bandsættelsens Lysning. Han gik til Præsten og begærede, at den maatte bandsættes, som havde tilføjet hans So Skade. Præsten svarede, han kunde ikke. Da sagde han til Præsten: Dersom I vil bandsætte, da vil jeg give Eder et Lam. Hvilket Lam han og bar op til Præsten, og det blev modtaget. Men Bandsættelsen skete ved Præstens Søn Magister Wolfburg, som den Dag prædikede, og havde de Expressioner, at alle Ægypti Plager skulde komme over den skyldige m. m.

Videnskabens høj lærde, unge Lys var altsaa med i denne Praxis. Det bliver omtrent ved den Tid, da han fik Avernakø Kald.

Ja Kirsten Ibsdatter, Niels Jørgensens Kone i Knudstrup, meddeler, at Hr. Jochum Wolfburg nok saa hart havde bandsættet hende hjemme i hendes eget Hus formedelst Bi-Tiende, og han skal have sagt, at hun skulde være forbandet, og Forbandelsen skulde æde hende op, og det skal være forbandet alt det, du har! Aarsagen var, at hendes Mand havde Aaret tilforn givet Præsten en Rigsdaler for det tiende Bistade. Men i det Aar havde de ikkun 7, hvilket er 2 Aar siden; hvorpaa Manden om Mor-

genen red op til Præsten og gav ham $3\frac{1}{2}$ Mark for disse 7 Bistader. „Hvilken Præstens Forhold gjorde hende saa bekymret, at hun ikke havde Rolighed, førend hun straks derpaa maatte gaa til Alters igen“.

Man ser her den religiøse Sky for Præstens Forbandelse. Hr. Jochums Middel til at inddrive Bittende minder ikke saa lidt om Cisterciensermunkenes anførte Forbandelse.

Jacob Henningsen i Alsted kunde fortælle, at Præsten ogsaa havde bandsat for ham for nogle bortstjaalne Faar. Siden, da *Provsten* var paa Visitation, havde han begæret af Provsten, at Præsten maatte bandsætte for noget bortstjaalet Korn. Provsten svarede, at det kunde ikke ske, da det var imod Loven. Men siden, 8 à 14 Dage derefter, lyste Præsten til Bands for samme Korn, medens der ikke skete nogen Bandsættelse. Ellers havde Præsten sagt til ham, at han *skulde ikke have begært det af Provsten. Han kunde vel gjort det alligevel, om de end klagede ti Gange for Provsten eller Bispen!*

Om ikke ellers har Provst Morten Lipper altsaa her mærket til den mærkelige Skik i Alsted. Siden var det for Resten revet ud mellem Jacob Henningsen og Præsten, idet Præsten havde forment ham Skudsmaal, da han skulde troloves i Slagelse, fordi han ikke vilde give ham Penge efter Fornøjelse, da dog Jacob havde budet ham en Mark og siden lagde 8 Skilling til; men Præsten svarede, han havde ventet sig en Rigsdaler, men en Daler var hans Ret. Der skildres de deraf flydende Besværligheder i Slagelse. Men Præstens Sagfører hævder, at Jacob Simonsen er Præstens Avindsmand, som har overfaldet Præst

og Degn paa Vejen til Fjenneslev. Det benægtes ikke, men der svares, at det er forligt.

Det er en mærkelig Form for Religion, der har forenet den sære Præst og hans Sognefolk. Gud skal bruges til at føre Hævnen frem. Man *forbandeder*, — hvilket aldeles ikke har noget med Kirketugt at gøre, dette at man udelukker af Menigheden den aabenbare Forarger og Guds Ords aabenbare Forhaanere og Foragtere. Det er i Virkeligheden Heden-skab, der har faaet Lov at tage en Slags kristelige Klæder paa i Middelalderens katholske Kirke, og som længe efter dens Reformation bliver ved at sidde i Folkesindet. Det hjælper ikke med Kundskaben til de græske Dialekter og al den anden Lærdom hos den ellers stokorthodokse Joachim Wolfburg. Han følger Trop med Bondebefolkningen. Kan være, at al den klassiske Lærdom har drevet ham i samme Retning, thi al denne Læsning er jo ogsaa Heden-skab. Og den unge, sprænglærde Magister hjælper Faderen med at lyse alle Ægypti Plager over den ukendte Mand, der har mishandlet Soen.

Naar Biskoppen og andre Præster forargedes der-over og dømte Præsten derfor, har disse gammel-dags Folk følt det som *Pietisme* og andet nymodens Paafund. Bare ikke snakke til Provsten om det! Vi gør det alligevel! Og det har sikkert været dem et Savn, da de fik en ny Præst, som ikke vilde, — selv om de maaske har syntes, at Hr. Joachim tog lovlig iltert paa Veje i Anledning af den Høstak i Præste-vænget.

— Da der var stævnet 211 Mennesker til at „vidne“, falder der naturligvis adskillig flere Historier ind i Protokollen. Nu var der jo frit Slag paa Hr. Jochum.

Hans Avindsmand Christopher Pedersen fortæller:

En to Aars Tid efter Hr. Jochums Ankomst her til Stedet prædikede han mange Gange om Grønskollinger, Vadmelknægte, Spytte-Gøge, Bondetølpere, hoffærdige Hjerter under Vadmelskovter. Og om saadanne Tiltaler blev indeholdt een Søndag, da kom de igen paa Prædikestolen den anden, og det næsten to Aar omkring. Aarsagen hertil mente Vidnet at være, fordi han og 6—7 andre unge Karle vare nys kommen til Gaarde og stode øverst i de Stole, som Gaardene altid vare tilfaldne. Og denne *Disput om Stolestadene* kunde ikke endes, førend Sl. Assessor Foss maatte komme ud at bilægge det. Men Vidnet af Ydmyghed havde føjet sig og givet de gamle Rum i Stolestadet.

Ja det er ogsaa een af Tidens Skødesynder. Alle-rede i fjerde Aarhundrede lagde man sig efter ved Gudstjenesten at ordne Menigheden i Afdelinger med bestemt Plads efter Rang. Langt ned i den luther-ske Tid voldte det Anledning til Strid, navnlig blandt Konerne, og enkelte Gange maatte Kongen selv skille Trætten. Her var det Sorø Skoles højtfortjente For-stander Laurids Foss (død 1703). Men vi faar ogsaa heraf et lille Bidrag angaaende Hr. Jochums øv-rige Optræden i Kirken.

Ogsaa med andre kirkelige Forretninger har han kunnet være mærkværdig tvær og selvraadig.

Det anføres, at ved Jordpaakastelse paa et Barn en Gang havde han ikke sin præstelige Habit paa, men gjorde det „uden Præsteklæder, iført Slobrok, lang Klud og en Nathue“. Det lyder nu værre end Meningen er. „Klud“ er det borgerlige Halstørklæde,

der godt kan være meget elegant, men bare ikke er nogen Pibekrave. Der er ment Hjemmedragten, idet Præstens Dragt, naar han viste sig, jo var den ret ubekvemme Dragt, der nu kun regnes for Præstens Kirkedragt. Denne sorte Præstekjole maatte under Gudstjenesten slet ikke ses, idet den skulde være dækket af den hvide Messeskjorte fra Gudstjenestens Begyndelse til dens Slutning. Men ved alle andre Lejligheder skulde han ses i sin „Habit“.

Men Hr. Jochum kan tillade sig meget større Friheder med Jordpaakastelse overfor Fattigfolk. Til dem hørte i høj Grad *Soldaterne*, der jo boede i Huse paa Ryttergodserne. En Soldat *Hans Nielsen Timmermand* havde i Sommer mistet et Barn af Smaakopper. Tirsdag Aften bad han Hr. Jochum om den følgende Dag (Onsdagen var Bededag) at kaste Jord paa Barnet. Hr. Jochum forlangte 2 Mark for det, men Soldaten sagde Nej, han havde ingen Penge. Saa kom Soldaten igen næste Morgen, da Liget var sat i Grav. To andre blev begravede den Dag, den ene med, den anden uden Ligprædiken, men Soldatens Barn havde Hr. Jochum ikke Tid til at kaste Jord paa. Saa dækkede Soldaten Graven med Planker. Næste Søndag kastede han den til uden at vide, at Hr. Jochum imidlertid om Fredagen efter Morgenbønnen havde ladet sin Pige hente Spaden i Præstegaarden og kastede Jord paa.

Naturligvis er der endnu en Historie om de løsgaaende Svin. Søren Jørgensens Svin havde gaaet i Præstens Ærter. Præsten havde taget dem i Hus, hvor de stod og sultede. Saa gik Konen op til Præsten og vilde have sine Svin, som og skete. Men da hun med Manden siden gik til Skrifte, kom hun

alene i Skriftestolen (saaledes skulde det være, men da det var uoverkommeligt, tog Præsterne gerne flere ad Gangen, navnlig Mand og Hustru), hvor Præsten taledede intet andet end ondt til hende og endelig under Haandspaalæggelse sagde disse Ord til den frugtsommelige Kone: „Dersom jeg det vil gøre, da skal du aldrig blive forløst“. Men Hr. Jochum benægter rentud Sandheden af denne Fortælling, saa hun har forhaabentlig misforstaaet og forvekslet Afløsning med Forløsning.

Der er da ogsaa endnu en Historie om Bitiende, som der er en vis gammeldags Farve over. Det er atter Christoffer Pedersen i Alsted, der fortæller. Præsten møder simpelthen hos ham med sin Karl. Han løfter paa Staderne og lader Karlen tage det tungeste og gaa med det. Præsten gik saa ud af Gaarden, lod ilde med sin Mund og skændede. Der havde kun været 9 Sværme, saa det var forkert. Manden tog til Sorø og kom tilbage med et Brev fra Ridefogden Peder Thøgersen, og da han leverede Præsten samme Brev udi hans Forstue, læste Præsten det igennem og sagde:

Hvem har kommet Eder til dette, Christopher?

Det har ingen kommet mig dertil uden I, Fader.

Da svarede Præsten: Nu vi vil forliges vel om Bierne. Kommer hid med mig, Christopher.

Saa gik Christopher med ham i den Stue, som kaldtes Sorte Skole, og Præsten spurgte:

Hvilket er nu Eders Bistade? Kan I kende det?

Christopher pegede paa det, som havde hørt ham til. Præsten sagde:

Den Kube er paa fynsk Manér.

Christopher svarede: Jeg tror det nok, efterdi Fader vilde saa gerne have det. Præsten tilbød ham da at tage sin Bikube og Bier hjem med sig. Men efterdi han befandt Kuben at være tilstoppet og Bierne kvalte, vilde han ikke tage derimod, og Bierne blev der, det ene med det andet. Og han beklagede sig, *at han aldrig siden har haft Lykke med sine Bier.*

Der er da ogsaa en Brændevinshistorie, hvor Præsten synes at optræde som Politimester, uden at det dog er til at blive klog paa Forholdet. Det ser ud til at dreje sig om en Person i Stil med Holbergs „Jakob Skomager“, kun at han hedder *Niels Bødker*, en Husmand i Alsted. Historien ligger 9 eller 10 Aar tilbage i Tiden (1706—7).

Hr. Jochum var kommet sammen med den daværende Sognedegn Christian Olsen og med Ib Christophersen af Alsted. Da blev opsøgt en Bimpel Brændevin, som blev indbaaren i Stuen, og derpaa befalede Hr. Jochum Ib at bære det ud af Huset. „Jeg tager det paa Kongens Vegne“, sagde han. Ib bar det ned til Sognedegnens, men Degnekonen lod det straks indbære til Præstens. Her bliver der imidlertid under Vidneførselen Uenighed med Præstens Sagfører, der siger, at Monsieur Hirsknak har været tilstede ved denne Konfiskation. De andre erklærer, at der var ingen Officer med. Men Niels Bødker „vedstod og, at Hr. Jochum siden efter har tilbødet ham at holde Brændevin tilfals, men Vidnet det ud-slog og har ej sig dermed villet befatte“.

Endelig optræder en Institution, som vi ikke mere kender, „*Præstens Medhjælper*“ Niels Rasmussen af Alsted Flinturup og Christopher Pedersen i Alsted,

og besværede sig over, at de ikke vidste, hvor de fattiges Penge, som gives i Tavlen paa de tre Højtidsdage, bliver af.

Af disse brogede Billeder fremgaar Præstens Syndereregister. Provsterettens Dom faldt 25. Febr. 1717 og er egentlig kun en ret undvigende Henstilling af Sagerne til Landemodet.

Paa Roskilde Landemode 2.—3. Juni 1717 blev Sagen da tagen op. I Dommen dokumenteres Bandlysningen og Anna Sørensdatters Afvisning udførligt.

Skønnes da, at Hr. Jochum hel grovelig og formastelig har forseet sig, dels med den Tillysning til Band tvært imod Lovens 2.—9.—23. med den derpaa følgende Forbandelse og forskrækkelige Ulykkesønske over den, der havde taget ham hans Hø fra, dels med at han har holdet uden Aarsag og uforsvarlig Anne Sørensdatter fra Herrens Bord, samt og paa en ulovlig og uanstændig Maade fordret og taget Penge af dem, der først skulde stædes til Naderen; — foruden at han for Provsteretten af mange ærerørige, grove og fast uhørlige Forseelser er beskyldt, hvilke, skønt de ej ere utrolige, at de jo for nogle Aar siden kan være passerede, Retten dog lader ved deres Værd, som den og i ingen Maade anser de Vidnesbyrd, der mod Loven ere førte om Ord, talte over Aar og Dag tilforn, som nogen Bevis mod Hr. Jochum, men i det øvrige kender for Ret, at Hr. Jochum bør sig selv til velfortjente Straf og andre til Afsky og Eksempel, for hans store og forargelige Forseelser have sit Kald og præstelige Embede forbrudt, fra hvilket han og hermed dømmes efter Lovens 2.—17—8.

Der blev endnu et lille Efterspil, som ogsaa er betegnende for Manden. Tillige opdages det med

Forbavselse, at man har rejst de nævnte Anklager mod Præsten, har dømt ham fra Embedet, — og endda sidder han og forretter Embedet og tager dets Indtægter.

Der foreligger da fra 19. Juni 1717 et allerunderdanigst Andragende til Kongen om en Pension paa 200 Slettedaler af Alsted Sognekalde. I en Efterskrift oplyser Mag. Wolfburg, at han paa sin Faders Vegne har skreven og underskreven efter hans Begæring, „saasom han for Svaghed og paakommen Rystelses Skyld den selv hverken kunde skrive eller underskrive“. Kongen bevilgede 100 Slettedaler og til Enken $\frac{1}{3}$ af Kaldet. Det gik saa gennem Biskoppen til Provsten, og om det øvrige kan vi læse i følgende for Morten Lipper karakteristiske Brev (der findes i Indlæg til Sjæll. Tegnelser Nr. 391. 24. Decbr. 1717):

Højædle og Højærværdige Hr. Biskop Doct. Christen Worm, Højgunstige Patron.

Deres Højædle Højærværdigheds gunstige Skrivelse og Ordre af 11. September er mig den 13. ejusdem om Morgenen tilstillet, og efterdi jeg vidste, at Landemodets Dom ikke endda var forkyndet for Hr. Jochum, sendte jeg straks Skrivelse til Hr. Peder Ladorf, at det nødvendig samme Dag maatte ske. Thi jeg var nok forsikret, at han ellers dermed vilde undskylde sig. Jeg midlertid udskrev den Kongl. allernaadigste Resolution og sendte Hr. Jochum den under min Haand ved Degnen i Lyng og Degnen i Alsted, og foruden skrev hannem til og formanede hannem at give skriftlig Svar. Men hvad hans mundtlige Svar har været, sees af Degnens hosføjede Attest derom. Hans Kærlighed til Trætte er saa stor, at han aldrig kan aflade den, besynderlig efter-

di han af Kaldets Indkomst kan holde den vedlige, saa der vil ikkun blive lidet af Naadens Aar tilbage, om det skal deles. Korntienden har han en stor Del taget Penge for udi begge Sogner, og faa har ydet den in natura paa Steden. Lammetienden er fortæret, og anden Kvægtiende er ikke af nogen Importance, og den med alt andet vil nok gaa med endog for Tiden, om det maa tillades ham fremdeles uden Caution at oppebære det. In vita sordida er han fremturendes ligesom tilforn. Udi hans Embede gaar han ligesom uden den rette Sans og halv desperat, saa at da han forleden betjente Velb. Obersten og Frue Oberstinden, og rakte Fruen Brødet, sagde han: „Det er Jesu Christi Blod“. Men der han havde været hos 2 á 3 andre, gik han tilbage og sagde: „Det er Jesu Christi Legeme“. Og er Vidnesbyrd derpaa, endog den Velb. Frue vil ikke lade sig mærke. [Biskoppens Datter Magdalene Worm og hendes Mand Oberst Christian Luxdorph til Mørup].

Jeg havde ved betimelig Skrivelse notificeret hennem, at jeg vilde komme og visitere Dom. 16. Trin. [12. Septbr.], at han vilde gøre Tillysning derom Søndagen tilforn, hvilket han ikke vilde gøre, endog Degnen erindrede derom. Men Degnen af sig selv advarede i Byerne. Da jeg nu samme Søndag kom først til Fiennisløf, mødte Degnen, og Hr. Jochum kom ikke, men uden nogen foregaaende Notitie eller Skrivelse til mig havde om Søndag Morgen sagt til Degnen: „Hilser Provsten, vil han have Prædiken, da maa han prædike selv“. Det jeg og ved Guds Naade gjorde. Da jeg siden kom til Alsted Kirke, var det ligesaa, og han kom ikke engang i Kirken, men blev hjemme i sit Hus. Ungdommen i Alsted fandt jeg i saa miserabel en Tilstand, at jeg græmmede mig i mit Hjerte, baade at der var ikkun 3 smaa Drengene tilstede og saa faa Piger, og de som var store og længe havde gaaet til Alters, kunde ikke sige, hvad Altrens Sacramente var, — som kan

bevises endog med en fremmed Præst, Magister Isach Daa i Hersted, som ved sin Rejse ud i Landet samme Dag var der i Kirke. Skylden er ikke hos Degnen, thi han baade møder i Kirken og i Byerne, men kan ikke tvinge dem at komme tilstede, fordi han har ingen Assistance af Præsten. Men Skylden er en Del hos Forældrene og hos Bønderne, som ej vil lade de unge komme tilstede, og allermost hos de unge selv, at de af den slemme Vane, de ere komne udi, med Penge at give, siger rent ud, at de vil ikke komme.

Udi Fiennisløf Kirke var det mere forargerligt, at da jeg var kommen noget frem i Overhøring, begyndte en fuld Slyngel, som stod oppe paa Pulpiturret (og er en gammel Ungkarl, der er en ret Fyldehals og har fordærvet sine Midler) en stor Allarm og Bulder deroppe. Og som jeg da overhørte dem, der stod oppe i Kirken, vidste jeg ikke, hvor eller fra hvem denne Allarm kom, gik saa ned og tænkte det var nogen i de nederste Stole, men da fornam hvorfra dette kom, og endelig fik denne Forargelse stillet, og blev ved min Forretning indtil Enden. Efter Prædiken skammede saa den fromme Oberstinde og Obersten Mølleren ud, som denne Fyldehals tjente, da han svarede, han havde hos ham ikke faaet at drikke. Jeg herom insinuerer Velb. Hr. Oberst Luxdorpha og Monsr. Wendelbois Attest, og vil forhaabe at Deres Højædle Højærværdighed ikke vil lade det gaa ustraffet bort, som gøres højfornøden i disse to Menigheder, der ere ryggesløse frem for andre, og om end denne Dranker kunde kendes til at udstaa aabenbare Skriftemaal, vil det ikke frugte meget, med mindre han og fik nogen Straf paa Kroppen, i hvilket eller i andre Maader, efter Deres Højædle Højærværdigheds eget gunstige Betænkende, andre til Afsky, og dersom Deres Højædle Højærværdighed vil behage at skrive Hr. Etatsraad von der Osten til derom, er jeg nok forsikret, han skal ikke lade det blive ustraffet. Og var det at ønske at Hr.

Etatsraad overalt i Herredet vilde befale, at Ungdommen om Søndage og andre Læsningstider med Flittighed skulde komme tilstede under tilbørlig Straf. Thi det kunde have større Kraft end alle Præsternes Formaninger. Og overalt kunde det blive et usigelig Gavn baade for Godset og Ungdommen, om alle Kroer og upriviligerede Drikke-Kipper med Alvorlighed blev afskaffede og deres Øl og Brændevin taget fra dem. Thi ellers tror de ikke, at det er Alvor. Thi havde der ikke været Kro i Fiennisløf, da havde denne Folrad vel ikke gjort denne Formastelse.

Jeg vil slutte og overlevere Deres Højædle Højærværdighed med Højædle Familie under den højeste Guds naadigste Varetægt til al guddommelig Velsignelse, og stedse forbliver

Deres Højædle Højærværdigheds
min højgunstige Patrons
allerydmygste Tjener og inderlig Forbedere

Slalille d. 16. Sept. A^o. 1717.

M. Lipper.

Vedlagt findes de to Degnes (Lauritz Pedersen Ysteds og Friderich Vilhelm Ellers) Beretning om deres Aflevering af Kongens Pensions-Resolution til Jochum Wolfburg. Han havde erklæret, at han vilde appellere til Højesteret. I en højstilet Skrivelse til Biskop Worm 30. Sept. meddeler han dette, og lader som om Sønnen har lavet den forrige Supplik udenom ham.

Et Kongebrev af 26. Novbr. meddeler, at han da maa appellere inden 2 eller 3 Uger. Det blev ikke til noget. Den personelle Kapellan i Sønder Jernløse *Johan Franch* havde 1711 faaet Succesionsret til Alsted og overtog nu Embedet. Jochum Wolfburg flyttede til Avernakø til Sønnen, hvor han allerede døde Aaret efter, 1718.

Samme Aar ved Sjællands Landemode formanede Biskop Worm Præsterne, at de under deres Kalds Fortabelse ikke maatte bandsætte eller offentlig forbande deres Menigheder, thi saadant kan ej anses uden som en højst forargelig Formastelse, helst naar deslige sig forløbnede Præster udtrykkelig tillægger Aarsag, hvorfor de ønsker Guds Forbandelse, nemlig enten at Offer er dem formindsket eller saadant.

Nu ved vi, hvorfor denne Formaning netop kom paa denne Tid.

Med Magister Morten Wolfburg gik det foreløbig ogsaa langt ned. 1717 fik han sine *Observationes sacræ in Novum Testamentum* trykt i Flensborg. Det var hans videnskabelige Hovedværk, lærde Noter til det nye Testamente. I Maj blev der sendt Eksemplarer til København til at sælge. Samtidig rejste Magister Wolfburg til København, saasom han havde været Commissarius i de kongelige Skoves Commission udi Fyn og var indstævnet at forsvare sin Kendelse for Kongens Højesteret (hvor den blev kendt ved Magt). Samtidig begærede han af det theologiske Fakultet at disputere for Licentiatgraden. Han besøgte Biskop Worm, der i Samtalen gjorde nogle Indvendinger mod Bogen, som Wolfburg straks sendte den nybagte Professor Søren Lintrup, i Øjeblikket Fakultetets største, men meget selvbevidste Lys. Lintrup svarede beroligende 26. Maj. Men Biskop Worm mente det alvorligt med sine Indvendinger. En Søndag lod han Bogens Register borttage hos Bogtrykkeren, saa at Bogen ikke kunde sælges. Det var allerede et haardt Slag. Wolfburg var jo i Gæld og maatte lade sælge „sit lidet dog

select Bibliothek“ ved en Auktion paa Walkendorfs Kollegium. Den Strid kom i det hele, som han siger, til at koste ham hele hans timelige Velfærd. Vel i de samme Dage faldt Landemodets Afsættelsesdom over Faderen. Paa Tilbagerejsen har han skrevet dennes Ansøgning om Pension. Ved et Kongebrev 28. Januar 1718 fik Biskop Jacob Lodberg paa Fyn Ordre til Undersøgelse af de af Biskop Worm fremdragne „Vildfarelser“ i Bogen. Lodberg var af dem, der var blevet skarpt behandlet af Wolfburgs Beskytter Professor Hans Bartholin, der lugtede Pietisme hos ham. Der har vel ogsaa her været en god Vilje til at tage lidt haardt fat.

Imens blev hans huslige Forhold endnu mere fortvivlede. Konen kunde ikke føre Hus, men han havde haft en gammel tro Husholderske „Mutter Postmesters“. Hun rejste. Da kom „Mademoisellen“ paa Besøg og kom under Vejr med, at Wolfburg havde oprettet en fingeret Obligation paa 900 Rigsdaler til hende med Pantsættelse af Bo, Afgrøde og Tiende, — for at kunne væрге sig mod en brutal Fordringshaver. Hun greb nu Lejligheden til at faa fast Fod i Huset, idet hun forestillede Præsten, at han og Konen umulig kunde være der ene. Hun skulde nok klare det praktiske. Ved Smiger fik hun Obligationen fra ham. Og nu blev hun en Plage-aand. Hun listede sig efter Præsten, naar han efter gammel Vane gik ud til Bønderne for at være i Fred. Hun lurede ved Dørene, og naar hun hørte sig omtale, rev hun Døren op, kom springende ind og overfusede alle med Grovheder.

Man maa jo sige, at det efter alt dette ikke er saa mærkeligt, at Manden en kort Tid ligefrem rejste

bort, forsvandt. Hvor længe, er ikke klart. Men en Eftermand udnævntes 31. Marts 1721, og Kongen beordrede Provsteret over Wolfburg, bl. a. for „Desertion og Unddragelse af Riget“. Der blev dog ingen Dom, Kongen har af synderlig kongelig Mildhed og Naade tilgivet og efterladt Mag. Morten Wolfburg sin forgangne Forseelse“, ophævet Processen og givet ham Lov til at søge Præstekald paa et andet Sted. 1722 blev han Sognepræst i Ølgod og Strelluf i Vestjylland og 1724 i Søllested og Vedtofte paa Fyn, hvor han døde barnløs 1729, kun 43 Aar gammel. Det fortælles, at han paa sit Yderste har forlangt at begraves i Kirkegaardsporten, for at Hvermand kunde træde paa ham.

Hans lærde Produktion var maaske værd at undersøge. Han skrev ogsaa Vers. Med et saadant pseudonymt Skrift 1724 synes han endog at ville konkurrere med Holberg, men naar kun at blive raa og uappetitlig. Men han havde dog ogsaa Venner i sin Menighed og andensteds, saa han maa ikke dømmes alene efter Uheldighederne og de fortvivlede huslige Forhold. Se iøvrigt Kirkehist. Saml. 3 IV. 51f.; 4 I. 621f. samt Haandskriftet Thottske Samling (kgl. Bibl.) 4° 306, Wolfburgs private Optegnel-sesbog, og Thottske Saml. 4° 304: Fuldkommen og sandfærdig Beretning om den Tvistighed, som haver rejst sig imellem Theologos udi København over Mag. Morten Caspar Wolfburgs Skrift kaldet Observationens Sacræ N. T.

Rettelse: Oberstinde Luxdorff til Mørup var ikke Biskop Worms Datter, men hans Søster.

LANDVINDING I SORØ AMT.

ET STORT KULTURARBEJDE I HISTORISK OG NUTIDIG BELYSNING.

Af

Johs. T. Christensen.

Udad tabtes, indad vandtes. Det sidst forløbne Aarhundrede var de store Landvindingers. Heden blev Skov eller Kornagre, Kærene blev Enge og Agre. De sure Huller udtørredes. Overdrevenes Sten, Tuer, Elle- og Viebuske fjernedes. Under et driftigt Folks Virke voksede Landet indad, til det omsider ogsaa ved Skæbnens Gunst voksede udad og favnede et Stykke fravristet Land.

Vor Landvinding indad er ofte skildret i store Træk af Historikere og i Hjemstavnsdigtning, men Gimlinge og Tingjellinge Enghavers, Maglemosens og Pibernes Vinding er et Stykke Historie, som først nu kan færdigskrives, blandt andet fordi Afslutningen paa dette Storværk er af helt ny Dato, idet Godsejer *Eckardt*, Cathrineholm, først for nylig har jævnet den sidste Tue og brændt den sidste Viebusk.

Gaar man op i Gimlinge Kirketaarn og ser mod Øst, møder Øjet en ejendommelig Egn, der ikke synes at have noget tilfælles med det bølgeformede, sydsjællandske Landskab, som breder sig til de andre Sider. Det er en stor, fuldstændig jævn Flade, som længst ude mod Øst er begrænset af en sydlig Skovudløber fra det store Skovparti mellem Slagelse og Sorø. Nær Skoven ligger Herregaarden Cathrineholm, halvt gemt af store Træer, og fra Skovens Sydspids hele Vejen rundt randes Fladen af opadskraanende Agre og Landsbyer. Er det en Vinterdag med Vand i Grøfterne, glinser Pibergrøften og Stubskovaaen som Sølvsnore, og hist og her staar mindre Vandsamlinger. Men hvidkalkede Huse ligger spredt over den ca. 700 Tønder Land store Slette. Kun den østlige Del, Piberne, er endnu den ensomme, ubeboede Flade.

Der har været en Tid, da Skoven dækkede det meste af Arealet. Vi ser Spor af den i Jordbundens tynde Tørvelag, i hvilket er fundet enkelte Kronhjortgevire, og endnu i 1610 var de sidste Skovrester ikke forsvundne. I gamle Papirer fra Antvorskov Kloster ses saaledes, at i det nævnte Aar har en Mand ved Navn Peder Graver fra Skørpinge „udryddet og opgravet 2160 Elletrunter og andre unyttige Træer udaf den Enghave ved Gimlingetorp“; Landsbyen, som her nævnes, er senere nedlagt, men en sydlig Spids af dens Jorder stødte op til Gimlinge Enghave, saa det maa være dér, Trunterne har staaet.

Ved de Tider har Fladen da været ved at antage det Udseende, som den havde i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, da Udskiftningen havde fundet Sted. Den østlige Del, „Kongens Piber“, var da

samlet Herregaardsjord, medens de øvrige Strækninger var udstykket i lange Strimler her og der til hver Gaard i Omegnens Landsbyer med langt den største Part til Gimlinge under Navnet Gimlinge Enghave.

Den Gang var Vandstanden betydeligt højere end nu, og Vinter efter Vinter omdannedes Fladen til en stor Sø. Men naar Vandet om Foraaret dalede, dækkedes Jordbunden af et fint Græstæppe, som tjente mere til at pynte Landskabet end til Nytte, thi Græsset var kort og svovlet.

Endnu i første Halvdel af forrige Aarhundrede fandtes ikke en menneskelig Bolig derude. Smaa Kreaturflokke fra de omliggende Byer saas spredt over det grønne Tæppe. Enkelte Gimlinge bønder kunde ses paa Tørveskær, og i Piberne svang Høstkarle Leen. Herude har Bønderne i ældre Tider gjort Hoveriarbejde, idet Godsejeren paa den ved Nedlægningen af andre Gaarde opstaaede Gyldenholm havde tilpligtet 100 Bønder at slaa, stakke og hjemkøre hver $\frac{1}{100}$ af Høet og rense hver $\frac{1}{100}$ af Pibergrøften. Et sidste Minde om dette Hoveriarbejde er de saakaldte „Pibepenge“, der endnu, hvor de ikke er bleven afløste, opkræves af Herregaarden Gyldenholm og en Parcel af denne, Herregaarden Cathrineholm, under hvilken hele Piberarealet henlagdes.

Det laa ellers nær at antage, at store Dele af Arealet — som andre lignende Strækninger — i foruds Dage havde været dækket af Viebuske, den sejge, uanseelige Pileart, som breder sig paa sure Strækninger, hvor Ploven ikke kan gaa. Men saaledes har det ikke været. Endnu i 1851, da Godsejer C. Eckardt, den nuværende Ejers Fader, købte Cathrineholm, laa saavel Piberne som de andre tilknyt-

tede Enghaver udyrket og omtrent ubeboet, men uden synderlig Trævækst. Kun i Kanten af Mosehullerne paa Gimlinge- og Tingjellingsiderne havde Vierne begyndt at vinde Rodfæste. Intet spærrede endnu det frie Udsyn, og det var Tørveskæret, der for Alvor trak Vierne ud over den lave Slette. Ved hvert forladt Mosehul myldrede de frem.

Tørveskæret i Piberne begyndte helt ude i den bageste Del ved Tingjellinge Skel. Der havde Gaardens tidligere Ejer, Godsejer Mackeprang, begyndt at give Omegnens Befolkning Adgang til selv at opgrave og forarbejde Tørven, og Godsejerens Søn red hver Dag i Tørvetiden ud og maalte, hvad hver havde taget, og fastsatte Betalingen derfor. Men i 1852, Aaret efter at Godsejer Eckardt havde overtaget Gaarden, ansattes den første Tørvefoged, og fra de Tider op til vore Dage var der hver Sommer mange Mennesker, haardt Arbejde, Liv og Løjer i Piberne, og der er gennem Aarene solgt Tørv for flere Penge, end hele Cathrineholm kostede i 1851, nemlig for ca. 300,000 Kr. Gaarden med dens tilliggende 500 Tdr. Land Ager, Eng og Skov samt noget Bønderjord i Haldager kostede da 120,000 Rigsdaler.

Der er kun faa nulevende, som mindes de første Tider, da Befolkningens Sommerindtog paa Mosen fandt Sted, men en Mand, som en lang Aarrække var Tørvefoged, den 83-aarige Hans Johansen, Faardrup, kan fortælle om de allerførste Tørvetider. Han mindes som lille Dreng at have set den unge Hr. Mackeprang komme ridende derud og maale Tørv, og han husker en Tur med sin Fader, som i 1849 var ude at se, hvor de skulde bo. Det var den 1. April, og ved den Aarstid stod der Vand over det

hele. Kun en enkelt lille Ø paa et Par Skæpper Land var dukket frem, og den Plads havde Hans Johansens Fader af den daværende Godsejer faaet overladt til at bygge paa. Den laa i Kanten af Lyst-agertorps Marker. Da de noget senere paa Aaret kørte Tømmer derud, gik Vognhjulene i Vand til Akslerne.

Men Vandet sank og Somren kom. Hver Vinter laa Huset paa sin lille Ø. Hver Sommer sprang raske, barbenede Drenge og Piger ud over Engen, thi i Løbet af nogle Aar før 1850 var i Kanten af Piberne bygget fire 3 Tønder Lands Huse, som var overladt Brugerne paa Livstid for en aarlig Afgift af 10 Kroner pr. Tønde Land, naar de selv byggede deres Huse. Tilbudet har fristet Smaakaarsfolk, der paa denne Maade billigt kunde faa Foden under eget Bord, og Husene, af hvilke et Par havde tykke, stampede Lervægge, talte deres tydelige Sprog om Beboernes Arbejdsomhed og Nøjsomhed.

Børneflokkene fra de omtalte Huse var ogsaa med at rejse og vende Tørven, og hvad de altid var oplagte til, var den megen Morskab, som fulgte med Tørvearbejdet.

Naar Bønderne om Morgenen ved Solopgang kom kørende ud i Mosen, væltede de deres Vogne, saa de kunde yde Læ eller Skygge efter Ønske, og her sad man og spiste, hvis ikke man, hvad hyppigt hændte, foretrak at gaa over i den nærliggende Skov og holde Maaltid. Det var lange Arbejdsdage, man havde da. Det hed i Konditionerne, at man skulde være ude af Mosen ved Solnedgang, og det passede godt til, hvad man var vant til. Der var ikke noget der hed at holde op, saa længe Solen stod

paa Himlen. Men der kunde godt blive Tid til midt under Arbejdet at holde et mindre Hvil, som af Ungdommen benyttedes til at springe Buk, slaas og andre Fornøjelser. „Gaaende Enke“ var en yndet Leg, naar der var Piger med, og det var der hyppigt i de første Aar, og i hvert Fald var der en Del Piger ude med Middagsmad til Tørvefolkene.

Langt borte fra kom Folk for at skære Tørv. I 70erne — fortæller Hans Johansen — kom flere Aar paa Træk en Langelænder, der boede helt ude i Nærheden af Korsør, og han var endda al Tid blandt de første paa Mosen. Han kørte hjemme fra ved 1-Tiden.

Den første Tørvfoged var Lars Hansen, Piberne. Han afløstes af en Mand, som hed Jens Larsen, og i 1875 blev Hans Johansen Tørvfoged, en Gerning han varetog til op i sin høje Alder. Tørvfogedens Bestilling var at anvise Folk deres Skæreplads, maale og beregne Tørven, og Prisen var lige op til Krigen 1914 40 Øre for en Favn, 2 Alen bred og 4 Tommer tyk, vaad udsat, 5 Øre mere pr. Favn for hver halve Tommes Tykkelse over 4.

Tørvemassen blev kastet op paa Grønsværet, hvor den under flittig Paafyldning af Vand harvedes og pløjedes igennem nogle Gange samt æltes af Heste, i Reglen forspændt en Vogn uden Fjæle, hvorefter den blev kørt ud og sat i „Bænke“. I Krigsaarene, da der et enkelt Aar blev skaaret for 19,000 Kr., var Priserne sat op til 70 Øre pr. løbende Favn, 4 Tm. tyk, og aldrig har der vel været udfoldet saa stor Virksomhed herude som netop i de Aar, da det var saa vanskeligt at skaffe det nødvendige Brændsel. De, der i de Tider var med i Arbejdet, kan danne

sig et godt Billede af tidligere Tiders Tørveskær, thi Fremgangsmaaden var i intet forandret. Kun var Arbejdstiden kortere og Løjerne færre.

Med Krigsaarene sluttede Tørveskæret. Man havde nu opgravet Mosen fra den bageste Spids til Agrene ved Cathrineholm. Hele Terrænet var gennemrodet og ujævnt.

I Tørveskærets Spor fulgte som nævnt Viebuskene. Ved Aaret 1913 havde de forkrøblede, mørkbladede Buske erobret Størstedelen af Mosen. Medens der paa Gimlingesiden var opvokset en Mængde gode Hjem, og man derovre tildels havde besejret den sejglivede Plante, var Piberne nu omdannet til et stort Vildnis, kønt og ejendommeligt at skue, brydende den forhen jævne Flades Ensformighed. I Mosehullerne, som randedes af Buskene, groede Sivarter, Star og andet Græs. Trods den ejendommelige vilde Skønhed, saa forskellig fra det forhen smilende Græstæppe, bar det værdiløse Øde Haabløshedens Mærke.

Da begyndte Godsejer Eckardt sin store Landvinding.

Men før denne omtales, bør Gimlinge og Tingjellinge Enghavers Bebyggelse skildres.

I Midten af forrige Aarhundrede laa i den nordlige Udkant over mod Udflyttergaarden Hallensbjerg et enligt Hus, kaldet „Lygten“, som er nedrevet for nogle Aar siden, og i 50'erne begyndte Bebyggelserne i det smaa. I de Tider lagdes Indsiddarhusene hyppigt i en eller anden Afkrog i Modsætning til nu, da vor Tids Indsiddershuse, de pæne Fodermesterboliger, ligger i Nærheden af Gaardene, og de Huse, der lidt efter lidt rejstes i Enghaven, var som Regel jordløse og af tarvelig Beskaffenhed.

Bønderne havde list og her begyndt at opdyrke deres Arealer — skønt de hyppigt maatte fiske Travehobene op af Vandet, naar stærk Høstregn satte ind — og Enghaven antog nu ved Sommertide det mange-farvede Udseende, de forskellige Afgrøder giver. Men Jorden var sur. Hver Vinter dækkede Vandet endnu det meste af Fladen, og sent veg det om Foraaret. Udskiftningen af Gimlinge Bys Jorder fandt Sted i Juni 1789, og i Udskiftningsforretningen, der betegner Gimlinge Enghave som „meget stor og meget ringe“, hedder det:

„I Henseende til Udskiftningen af Gimlinge Enghauge og Tørvemose og de derved faldende Afgiørelser, da befandtes det, at disse Steder endnu for en stor Del stod under Vand, og kunde samme af Landvæsenskommissionen nu for Tiden ikke tages under Bedømmelse, men udsattes til en bekvem Tid, som indrømmes paa Lodsejernes Anmodning.“

I 1790 var Forholdene noget bedre, og den 7. Juni dette Aar foretoges Udskiftningen af Gimlinge Enghave.

Men Enghavens Opdyrkning staar i nøje Forbindelse med de forskellige Vandstandssænkninger, som fandt Sted, og allerede i 1865 indgav de interesserede Lodsejere Andragende om, at Saltø Aa, der tager Vandet fra Pibergrøften og Stubskovaaen, som begge løber ud over Sletten, maatte blive fordybet. Det medførte Nedsættelse af en Landvæsenskommission, bestaaende af Birkedommer Beck, Slagelse, Godsforvalter Rasmussen, Gisselfeldt, og Forstander Møller, Flakkebjerg. Den holdt den 21. Juli 1865 Møde med Lodsejerne, og efter at have befaret den paagældende Strækning afholdtes Møde hos Sogne-

foged Jens Adolfsen, Tingjellinge, hvor Kendelsen afsagdes.

Den faldt ikke ud til alle Lodsejernes Tilfredshed, og en Del af dem under Ledelse af Gaardejer Hans Nielsen, Gimlinge, m. fl. tilførte Protokollen deres Protest mod Udgiftsfordelingen og andre Forhold.

Efter Begæring af Prøveprokurator Høst, Fuglebjerget, paa de utilfredses Vegne nedsattes saa i 1866 en Overlandvæsenskommission, bestaaende af Amtmand, Kammerherre Hoppe, Godsejer Jacobsen, Falkenstein, Landinspektør Johansen, Slagelse, Forpagter Bache, Fuirendal, og Proprietær Hellsach, Pedersdal. De stadfæstede Landvæsenskommissionens Kendelse, hvorefter Strækningen blev noget fordybet og rettet mellem Tingjellinge og Krummerup Broer.

Det hjalp en Del, men Jorden var fremdeles daarligt afvandet. Det var dog ikke mere almindeligt, at det hele omdannedes til Hav. Kun én Gang i den nyere Tid mindes dette at have været Tilfældet, men det var ogsaa en Katastrofe, som ramte mange ret føleligt og staar som et levende Minde for dem, der var Børn og unge den Gang. I Gimlinge Skole, hvor man var særlig interesseret i Begivenhederne, talte Børnene i Fritiden ikke om stort andet end de morsomme Sejlture i Jørgen Andersens Dejgtrug. Dette Fartøj gjorde nemlig i længere Tid Tjeneste, og der var stadig Børn og unge Mennesker paa Lystsejls med det. De kunde sejle fra Gimlinge helt over til Cathrineholmskoven paa den østlige Bred, og mod Syd kunde man sejle helt ned til Tingjellinge.

Den mægtige Oversvømmelse indtraf i Foraaret 1888. Snefaldet kom i de senere Vintermaaneder, og ved det Tidspunkt var begge de store Vandløb bund-

frosne. Saa store Snemasser, som det Aar bragte, var ikke oftere sete i Mands Minde, og ved Paaske-tid indtraf et voldsomt Tøbrud, som de bundfrosne Grøfter ikke kunde klare. Stubskovaaens store Vandmasser og Isflager kunde ikke slippe gennem Tingjellingebroen under Sorø—Skelskør Landevej og trængtes derved tilbage ad Pibergrøften. Deraf kom Ulykken.

En Aftenstund stod to Naboer, Hans Johansen og Chr. Pedersen, og talte sammen om Udsigterne. Hans Johansen mente, det kunde være godt at faa noget Vand ind over og faa druknet de mange Rotter, men Chr. Pedersen sagde, at dette var ikke til at spøge med, for det saa farligt ud. Vandet havde begyndt at stige ret stærkt.

Og værre blev det Dag for Dag. En Nat vækkes Beboerne, ved at Vandet trængte ind i Stuerne og steg op ad Bohavet. De kom alle i Tøjlet og sad værgeløse og saa til. I et af de truede Huse havde Forældrene anbragt deres smaa Børn paa en Kiste, og en lille 5-Aars Dreng syntes det var saa morsomt at sidde der og slaa ned i Vandet. Han kunde slet ikke forstaa Forældrenes bekymrede Miner.

Morgenen efter maatte Familierne rømme deres Hjem, medtagende det nødvendigste. De var alle Arbejdsfolk og søgte op til Gaardene, hvor de plejede at gaa paa Arbejde.

Peder Pedersen søgte op til Gaardejer Albrecht Andersen i Gimlinge, hvor de boede en tre Ugers Tid. Heroppe fra forsøgte man at køre ud til Huset og hente en Ko og et Par Faar, men man kunde ikke tvinge Hestene ud i Vandet. Derimod boede der i den mindre truede Del af Enghaven en Mand,

som hed Christen Christensen. Han havde to smaa gule Heste, som ikke var bange for Vandet, og da han tilmed bedre kunde finde Vejen og undgaa at vælte i de dybe Grøfter, fik man ham til at køre derud. Faarene blev læsset op i Vognen, medens Peder Pedersens Kone, siddende i Vognen, holdt Koen i Tøjret og lod den gaa, undertiden svømme, bagefter.

Søren Iversen, der boede i et lille Hus nær ved det Sted, hvor nu N. Rytters Granplantage er opvokset, tyede til Gdjr. Jørgen Andersen, Vemmeløse, og da var det, Gaardens gamle Dejgtrug blev omdannet til Skib. Truget, der var af den almindelige Type for et Gaardsted i de Tider, da man selv bage sit Brød, var ca. 3 Alen langt, omtrent 1 Alen bredt i Bunden og ca. 5 Kvarter ved den øverste Kant. Bunden blev forsynet med Brædder, som stak nogle Alen ud til hver Side, og den første Sejlads gjaldt Søren Iversens havømkranste Bolig, hvor man hentede hans tre brægende Faar, der — staaende i Vand til højt op paa Benene — længtes efter Undsætning. Man kunde kun stage et over ad Gangen, og Søren Iversen, der af Jørgen Andersens Sønner blev hjulpet med Transporten, maatte flere Gange ud i det dybe Vand for at manøvrere med Fartøjet.

Hermed glider saa Jørgen Andersens Dejgtrug over i Historien som det staar i mange raske Drenge uforglemmelige Minde, der er knyttet til den forhaabentlig til alle Tider sidste Gang, da det store Omraade forvandles fra Slette til Sø.

Strengt var det for de Familier, som ramtes haardest, nemlig Husmændene Chr. Pedersen, Hans Johansen, Søren Iversen, Chr. Jensen, Peder Pedersen og Peder August — i Hans Johansens Hus styrtede

saaledes alle Indervægge — men haardere vilde en saadan Ulykke ramme nu, da der paa den lave Strækning ud mod Piberggrøften ligger en lang Række Hjem.

Og dog opstod mange af disse Hjem netop i Aarene lige efter den store Oversvømmelse, skønt Faren var der fremdeles. Og det begyndte at blive Selvejerhjem. Til smaa Priser købte de den vandlidende tildels viebevoksede Jord i Haab om ved Ihærdighed og Omhu at omdanne den til Agerland. Men Arbejdet herude i de bageste ved Tørveskær oprodede Strækninger var i Grunden ret haabløst. Vandstanden var for høj til at den virkelige Landvinding endnu kunde finde Sted, og det almindelige Ønske var at faa bedre Afvanding. Det begyndte med Samtaler ved Markskellene, naar Naboerne færdedes paa deres lange, smalle Jordstrimler. Det voksede omsider til et Krav, der trængte sig paa. Der boede den Gang i Tingjellinge en Bondemand, som var kendt i vide Kredse, Gdjr., Kirkeejer og Sognefoged Jens Sørensen. Som Medlem af Amtsvandsynet mødtes han hvert Aar med Vejassistent Berntsen, Fuglebjerger, naar Saltø Aa, eller, som det øverste Stykke ogsaa kaldes, Tingjellinge Aa, skulde afsynes. Han var en middelhøj, lidt foroverbøjet Mand med et klogt Ansigt. Under Gangen holdt han den ene Haand paa Ryggen, og i den anden holdt han Paraplyen. Noget af det første, han sagde hvert Aar ved den Lejlighed, var: „Naa, Berntsen. Naar skal vi saa have indvundet de 600 Tdr. Ld.?”

I de Ord laa udtrykt manges Ønske, og i 1908 gik Vejassistent Berntsen paa mange Lodsejeres Opfordring i Lag med Undersøgelse af Afvandingsmulig-

hederne. Det viste sig da, at ved nøje Udnyttelse af Faldet paa Strækningen fra Piberne gennem Tingjellinge Bro — en Murhvælving, bygget saaledes, at den kunde benyttes selv efter en betydelig Uddybning — til Krummerup Bro kunde Løbet fordybes 1 Alen ved Piberne, hvilket muliggjorde de mindre Vandløbs Fordybning, saaledes at hele Arealet derved kunde afvandes. Da Fordelen ved Uddybningen alene tilfaldt de 684 Tønder Land af Enghaven og Piberne, foreslog Vejassistent Berntsen, at Ejerne heraf skulde bære alle Udgifter efter en af ham udarbejdet Partfordelingsliste, hvor Arealerne sattes i Takster fra 1 til 12 efter den større eller mindre Nytte, de vilde faa af Projektet. Paa denne Maade blev det hele delt i 3743 Parter à 1 Kr. 50 Øre eller 8 Kr. 36 Øre pr. Td. Ld.

I Sommeren 1909 afholdt de mange Lodsejere et Møde i Gdjr. Hans Jepsens Have i Tingjellinge, hvor Berntsens Udkast drøftedes og vandt alles Bifald. Kun en enkelt Mand havde Indvendinger, men han blev hurtig overbevist, og Hr. Berntsen fik et Hurra som Tak for sit Arbejde.

Der nedsattes et Udvalg med Gdjr. P. Nielsen, Vaadagergaard i Tingjellinge, som Formand, og Andragende indsendtes til Amtet, som i Realiteten var velvillig, men havde en Mængde formelle Betænkeligheder, saa Sagen svulmede op. Men efter særdeles mange Skriverier, som findes optegnede i Amtets Landvæsenskommissionsprotokoller, blev endelig Landvæsenskommissionsmøde afholdt med de interesserede, hvorefter Landvæsenskommissionen den 20. Juni 1910 samledes paa Førsløvgård og afsagde Kendelse, der fulgte det foreliggende Udkast og fast-

satte Arbejdets Tilendebringelse til 10. November. Kendelsen er underskrevet af Landvæsenkommissærerne Herredsfoged Schiødte, Gdjr. Carl Andersen, Venslev, og Forpagter Jensen, Saltø. Den er Grundlaget for et af de største Afvandingsarbejder i Sydvestsjælland, hvilket ikke vil sige saa lidt, naar det vides, at der i de 25 Aar Vejassistent Berntsen har virket i dette Arbejde er indvundet eller forbedret 20,000 Tdr. Ld. og anvendt 8 Mill. Kr. hertil.

Efter denne Vandstandssænkning kan praktisk talt hele Fladen afvandes, og de mange, som i det sidst svundne Aarhundrede havde samlet sig gode Ejendomme, gjorde god Fremgang. Som Regel havde de af Gaardejerne købt Jorden til Priser omkring 200 Kr. pr. Td. Ld., og de første Ejere sad gennemgaaende godt i det. Nu er Jordpriserne her noget nær det samme som andre Steder. Der er i Gimlinge Enghave Brug af forskellig Størrelse fra 3 til et halvt Hundrede Tønder Land, og en Del Gaardejere har beholdt deres Parter, som de driver sammen med deres Gaarde. I Tingjellinge Enghave er Forholdene de samme, medens Maglemosen, der var udstykket til Vemmeløsegaardene, fremdeles er ubebygget og samlet af enkelte Gaardejere.

De store Arealer, som hører til Gimlinge, Vemmeløse og Tingjellinge Byer havde gennemløbet Udviklingen fra Skoven, den svovlede Græsslette og Vievildnisset til Agerland. Nu stod Cathrineholms Piber for Tur. Endnu medens de sidste Aars Tørveskær kendetegnede den gamle Tid, havde den ny Tid begyndt sit Indtog over de gamle Tørvegrave i Mosen bageste Del. Godsejer P. Eckardt, som ønskede at gøre det store efter Tørvegravningen ujævne Areal

frugtbringende, bad Hedeselskabet udarbejde Planer. Disse Planer, som de udtrykkes i Skrivelse af 1. November 1913, gik i Hovedtrækkene ud paa Afvanding ved Hjælp af en Hovedkanal fra Nord til Syd og Sideledninger hertil. Jorden skulde ryddes, planeres, pløjes dybt og tromles fast samt tilføres den nødvendige Kunstgødning. Der var ogsaa af Hedeselskabet udarbejdet et Overslag, som med Krigstidens stigende Priser dog ikke kunde holde Stik. Men med beundringsværdig Energi tog Godsejer Eckardt fat paa det store Arbejde.

I de første Aar opskræmtes Folk i vid Omkreds ved kæmpemæssige Røgskyer, som fortalte om store Ildebrande, men efterhaanden blev man saa vant hertil og sagde blot: „Det er bare ude i Piberne“. Rydningsarbejdet akkorderedes bort Stykke for Stykke og viste sig mange Steder at være meget vanskeligt. Vierne var kraftige og havde vidt forgrenet Rodnet. Tørvehullerne var dybe og sammenfiltrede af vilde Græsarter. Det bedste Brænde førtes bort, Resten brændtes sammen med Sivene i mægtige Baal. Der var en lang Vej frem, før Ploven kunde gaa. Men som Aarene gik, vandtes Stykke for Stykke, til om-sider hele Fladen for nogle Aar siden var indvundet. Det havde kostet saa store Summer — ca. 350 Kr. pr. Td. Land — at de ikke kan ventes at blive vundet tilbage i den nuværende Ejers Tid. Men anlægger man den samfundsmæssige Maalestok, maa det siges, at Godsejer Eckardt fortjener Tak og Paa-skønnelse, fordi han trods alle Vanskeligheder indvandt dette Stykke Land til kommende Slægter.

Piberne er atter som for $\frac{3}{4}$ Aarhundrede siden den store Græsslette, men man forstaar Forskellen

mellem nu og da, naar man sammenligner de stumpe svovlede Totter fra den Gang med det, der paa det rige Ler og Tørvedynd nu kan gro frem efter en Græsfrøblanding noget lig denne, som foresloges af Hedeselskabet i Skrivelse af 1913: 2 kg Hvidkløver pr. Hektar, 6 kg Thimothe, 8 kg Engsvingel, 2 kg alm. Rapgræs, 4 kg Kællingetand, 2 kg alm. Rajgræs, 4 kg Engrævehale i en Dækfrugt af 100 kg Havre, der helst slaas grøn ved Skridningen. Efter det nu fuldførte Dræningssystem, der støttes af en Mølle, som midt ude hæver Vandet for at give Anledning til dybere Dræning, er Arealet egnet lige saa godt til Sædafgrøder som til Græs.

Men en ny Fare meldte sig. I Foraaret 1923, da Godsejer Eckardt netop havde besaaet en meget stor Del af det indvundne Areal, rejste sig en hæftig Sydøststorm, der medførte en saa voldsom Jordfygning, at Pibergrøften paa en lang Strækning ud for Gimlinge Enghave fuldstændig fyldtes, og det løse Jord- og Tørvestøv lagde sig fast som sammenføjet Sne, saaledes at man kunde gaa ud over den fyldte Grøft uden at synke. Tilstrømmende Vandmasser satte ind i alle Grøfter og truede med endnu engang at sætte Enghaven under Vand. Det begyndte allerede at brede sig over de lavere som Regel allerede tilsaæede Jorder.

Alle Lodsejerne maatte ud, og efter store Anstrængelser lykkedes det dem at faa fjernet saa meget af Fyldet, at Vandet nogenlunde kunde passere, men endnu i Efteraaret, da det ordinære Syn over Pibergrøften afholdtes, maatte Vandsynsmændene kassere hele den angrebne Strækning, hvorefter nyt Syn senere afholdtes, og Vandløbet kom i nogenlunde regulativmæssig Stand.

Gaar man en Sommerdag op i Gimlinge Kirke og skuer mod Øst, ser man et Landskab vidt forskellig fra fordums Dage. Man ser de mange velholdte Smaahjem og en enkelt lille Granplantage. Man ser de store grønne Flader med den høje Bøgeskov som Baggrund. I Pibernes store Folde græsser røde Kreaturflokke. Et nyt Stykke Danmark rigere og smukkere end forhen ligger udbredt for vort Blik, et Stykke Jylland midt i det bølgeformede sjællandske Landskab.

Udad tabtes, indad vandtes. Mange Hænder virkede, før Maalet naaedes. Danmark vandt mange ny Agre ved flittigt Virke og Omtanke.

Dette er tildels ny Historie. Men hvis kommende Slægter vil glæde sig over paa Grundlag af det her optegnede at se et Stykke af Folkets Liv og Gerning i disse Egne er Hensigten naaet.

Kort fra 1880 over en Del af Gimlinge Enghave og Piberne. Vejen forbi Cathrineholm er Slagelse--Næstved Landevej. Det paa Kortet viste Teglværk anlagdes 1854 af Godsejer C. Eckardt og nedlagdes omkring ved 1900.

Hvad der kaldes Gimlinge Tørvemose er nu bebygget Agerland. Herude fandtes paa en Lod, tilh. Gdjr. Herman Hansen, Gimlinge, en meget stor, smuk Sten, som Ejeren skænkede til et Genforeningsminde. Den rejstes midt i Gimlinge By.

SAMFUNDETS VIRKSOMHED 1925.

Ligesom tidligere Aar er der ogsaa i Begyndelsen af 1925 udgivet en Aarbog, der imidlertid fremtraadte i noget anden Skikkelse end hidtil, idet Bestyrelsen havde vedtaget at henvende sig til Kunstmaler *Alfred Larsen* for ved hans Hjælp at faa udført et nyt Omslag, der for Fremtiden kunde pryde vore Aarbøger. Vi er Kunstmaleren taknemlig for den smukke Tegning, han udarbejdede, og er sikre paa, at den har vundet Medlemmernes Bifald.

Foruden at udgive Aarbogen har Samfundet i 1925 taget Del i Arbejdet for Restaureringen af Kirkerup Kilden. Det i sidste Aarbog nævnte Kildemøde, som man tænkte henlagt til St. Hansaften, blev holdt i Forbindelse med en Bazar. Historisk Samfunds Formand aabnede Mødet, ved hvilket forøvrigt Højskoleforstander *Nørgaard*, Antvorskov, talte og Frk. *Nunka Jørgensen*, Slagelse, fortalte Historier. Mødet var godt besøgt og Bazaren indbragte et Nettoudbytte paa ca. 2000 Kr., saa at Restaureringen af Kilden dermed er sikret.

Desuden har Samfundets Formand — efter Opfordring fra Hovedkomiteen — ledet Arbejdet her i Amtet for Indsamling af Midler til Nationalmuseums-

fondet. I det hele og store blev Indsamlingen modtaget med Velvilje og indbragte for vort Amts Vedkommende ca. 12000 Kr.

I 1925 holdt Samfundet Møde og Generalforsamling i Fuglebjerg. Ved denne Lejlighed talte Pastor *Severinsen*, Bringstrup, i Kirken om denne og dens Historie, medens Redaktør *J. V. Christensen* skildrede den gamle danske Landsby, idet han særlig dvælede ved den Egn, hvor Mødet holdtes. Om Aftenen gav Forfatteren *Orla Ramsøe* en Skildring af Erik Bøgh, hvorunder han — til Musikledsagelse — sang en Række af hans mest kendte og karakteristiske Viser. Ved Generalforsamlingen genvalgte til Medlemmer af Bestyrelsen: Gdr. *Lars Andersen*, cand. mag. *Gunnar Knudsen*, Pastor *Severinsen* og Pastor *Winther*. Revisorerne, Lærer *Kæstel*, Arløse, og Lærer *Nielsen*, Hyllinge, genvalgte.

Da Bestyrelsen har vedtaget, at Regnskabet for Fremtiden først skal optages, efter at det er bleven revideret og har været forelagt paa Generalforsamlingen til Godkendelse, vil der i denne Aarbog ikke findes noget Regnskab meddelt.

Endvidere er det vedtaget af Bestyrelsen, at Aarbogen for Fremtiden, saa vidt muligt, skal udgaa i det Aar, hvis Aarstal Bogen bærer, hvorfor denne Aargang udsendes i December 1925 i Stedet for i Januar 1926.

INDHOLD AF XIII. BIND.

	Side
Bondeliv paa en vestsjællandsk Bondegaard i ca. 200 Aar (fortsat). Af L. P. Jensen, (Strandlyst).....	3
Slotsbjergby Høje og Guldfundet i Slotsbjergby 1816. Af Museumsinspektør Hans Kjær, København	66
Hr. Jochum i Alsted, hans Søn og hans Sognebørn. Af Pastor P. Severinsen, Bringstrup.....	87
Landvinding i Sorø Amt. Et stort Kulturarbejde i histo- risk og nutidig Belysning. Af Gdr. Johs. T. Christen- sen, Vollerup Mark	130
Samfundets Virksomhed 1925. Af Formanden.....	148
Indhold.....	151

Omslaget tegnet af Kunstmaler Alfr. Larsen.
